

ISSN: 3041-1807

ТОМ 1, № 1, 2024

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

VOL. 1, № 1, 2024

CURRENT PROBLEMS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

ЕЛЕКТРОННИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ
ELECTRONIC SCIENTIFIC JOURNAL

ЕЛЕКТРОННИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
СТАЛОГО РОЗВИТКУ**

Том 1, № 1, 2024

ELECTRONIC SCIENTIFIC JOURNAL

**CURRENT PROBLEMS
OF SUSTAINABLE
DEVELOPMENT**

Vol. 1, № 1, 2024

*Засновник, редакція та видавець:
Наукова установа «Науково-дослідний центр сталого розвитку»
Рік заснування: 2024
Періодичність: два рази на рік*

*Рекомендовано до видавництва Вченою радою
Наукової установи «Науково-дослідний центр сталого розвитку»
(протокол № 7 від 12 серпня 2024 року)*

*Founder, Editorial and Publisher:
Centr for Sustainable Development
Year of foundation: 2024
Frequency: twice a year*

*Recommended for publication by the Academic Council
of Centr for Sustainable Development
(Minutes № 7 of August 12, 2024)*

В журналі опубліковані наукові статті з актуальних проблем сучасної науки.

Матеріали публікуються мовою оригіналу в авторській редакції.

Редакція не завжди поділяє думки і погляди автора. Відповідальність за достовірність фактів, імен, географічних назв, цитат, цифр та інших відомостей несуть автори публікацій. У відповідності до Закону України «Про авторське право і суміжні права», при використанні наукових ідей і матеріалів цієї збірки, посилання на авторів та видання є обов'язковими.

The journal publishes scientific articles on topical issues of modern science.

The materials are published in the original language in the author's edition.

The editors do not always share the opinions and views of the author. The authors of the publications are responsible for the accuracy of facts, names, place names, quotations, figures and other information. In accordance with the Law of Ukraine «On Copyright and Related Rights», when using the scientific ideas and materials of this collection, references to the authors and publications are mandatory.

© Автори статей, 2024
© Authors of articles, 2024

Головний редактор

Золковер Андрій Олександрович – доктор економічних наук, професор, Київський національний університет технологій та дизайну, Україна

Редакційна колегія

§ Економіка

Гнатенко Ірина Анатоліївна – доктор економічних наук, професор, Київський національний університет технологій та дизайну, Україна

Горященко Юлія Григорівна – доктор економічних наук, доцент, Університет митної справи та фінансів, Україна

Дашко Ірина Миколаївна – доктор економічних наук, доцент, Запорізький національний університет, Україна

Кучерява Мар'я Василівна – кандидат економічних наук, Державна навчально-наукова установа «Академія фінансового управління», Україна

Лучик Світлана Дмитрівна – доктор економічних наук, професор, Харківський національний університет внутрішніх справ, Україна

Пузирьова Поліна Володимирівна – доктор економічних наук, професор, Київський національний університет технологій та дизайну, Україна

Токар Володимир Володимирович – доктор економічних наук, професор, Державний торговельно-економічний університет, Україна

§ Міжнародні відносини

Буряк Альона Анатоліївна – кандидат економічних наук, доцент, Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», Україна

Левченко Ірина Василівна – доктор філософії з економіки (PhD), Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», Україна

Сохацька Олена Миколаївна – доктор економічних наук, професор, Західноукраїнський національний університет, Україна

§ Облік і оподаткування

Безверхий Костянтин Вікторович – кандидат економічних наук, доцент, Державний торговельно-економічний університет, Україна

Маначинська Юлія Анатоліївна – кандидат економічних наук, доцент, Чернівецький торговельно-економічний інститут Державного торговельно-економічного університету, Україна

Парасій-Вергуненко Ірина Михайлівна – доктор економічних наук, професор, Державний торговельно-економічний університет, Україна

§ Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок

Золковер Андрій Олександрович – доктор економічних наук, професор, Київський національний університет технологій та дизайну, Україна

Русіна Юлія Олександрівна – кандидат економічних наук, доцент, Київський національний університет технологій та дизайну, Україна

Коваленко Дмитро Іванович – кандидат економічних наук, доцент, Київський національний університет технологій та дизайну, Україна

§ Менеджмент

Борисяк Олена Володимирівна – доктор економічних наук, Західноукраїнський національний університет, Україна

Вараксіна Олена Вікторівна – кандидат економічних наук, доцент, Полтавський державний аграрний університет, Україна

Ішейкін Тимур Євгенович – кандидат економічних наук, доцент, Полтавський державний аграрний університет, Україна

Олійник Аліна Сергіївна – кандидат економічних наук, доцент, Полтавський державний аграрний університет, Україна

Ireneusz Żuchowski – Dr inż., Rector, Interantional Academy Applied Sciences in Lomza, Poland

§ Маркетинг

Каліна Ірина Іванівна – доктор економічних наук, професор, ПрАТ «ВНЗ Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП)», Україна

Міщук Євгенія Володимирівна – доктор економічних наук, доцент, Криворізький національний університет, Україна

Пономаренко Ігор Віталійович – кандидат економічних наук, доцент, Державний торговельно-економічний університет, Україна

Чміль Ганна Леонідівна – доктор економічних наук, професор, Державний біотехнологічний університет, Україна

§ Право

Веселовська Наталія Олександрівна – кандидат юридичних наук, доцент, ВНЗ «Національна академія управління», Україна

Денисенко Катерина Вікторівна – кандидат наук з державного управління, доцент, Пенітенціарна академія України, Україна

Карпенко Микола Іванович – доктор юридичних наук, доцент, Державна наукова установа «Інститут інформації, безпеки і права Національної академії правових наук України», Україна

Ніколаєнко Тетяна Богданівна – доктор юридичних наук, професор, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (військова частина 9960), Україна

Олефір Людмила Іванівна – кандидат юридичних наук, доцент, Інституту професійного розвитку, Пенітенціарна академія України, Україна

Притула Анатолій Михайлович – доктор юридичних наук, професор, ВНЗ «Національна академія управління», Україна

Editor-in-Chief

Zolkover Andrii – Doctor of Economic Sciences, Professor, Kyiv National University of Technologies and Design, Ukraine

Editorial Team

§ Economics

Hnatenko Iryna – Doctor of Economic Sciences, Professor, Kyiv National University of Technologies and Design, Ukraine

Horiashchenko Yuliia – Doctor of Economic Sciences, Associate Professor, University of Customs and Finance, Ukraine

Dashko Iryna – Doctor of Economic Sciences, Associate Professor, Zaporizhzhia National University, Ukraine

Kucheriava Maria – Candidate of Economic Sciences, State Educational-Scientific Establishment «The Academy of Financial Management», Ukraine

Luczyk Svitlana – Doctor of Economic Sciences, Professor, Kharkiv National University of Internal Affairs, Ukraine

Puzyrova Polina – Doctor of Economic Sciences, Professor, Kyiv National University of Technologies and Design, Ukraine

Tokar Volodymyr – Doctor of Economic Sciences, Professor, State University of Trade and Economics, Ukraine

§ International Relations

Buriak Alona – Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic», Ukraine

Levchenko Iryna – PhD in Economic Sciences, National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic», Ukraine

Sokhatska Olena – Doctor of Economics Sciences, Professor, West Ukrainian National University, Ukraine

§ Accounting and Taxation

Bezverkhyi Kostiantyn – Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, State University of Trade and Economics, Ukraine

Manachynska Yulia – Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Chernivtsi Institute of Trade and Economics of State University of Trade and Economics, Ukraine

Parasii-Verhunenko Iryna – Doctor of Economic Sciences, Professor, State University of Trade and Economics, Ukraine

§ Finance, Banking, Insurance and Stock Market

Zolkover Andrii – Doctor of Economic Sciences, Professor, Kyiv National University of Technologies and Design, Ukraine

Rusina Yuliia – Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Kyiv National University of Technologies and Design, Ukraine

Kovalenko Dmytro – Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Kyiv National University of Technologies and Design, Ukraine

§ Management

Borysiak Olena – Doctor of Economic Sciences, West Ukrainian National University, Ukraine

Varaksina Olena – Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Poltava State Agrarian University, Ukraine

Ishcheikin Tymur – Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Poltava State Agrarian University, Ukraine

Oliinyk Alina – Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Poltava State Agrarian University, Ukraine

Ireneusz Żuchowski – Dr inż., Rector, Interantional Academy Applied Sciences in Lomza, Poland

§ Marketing

Kalina Iryna – Doctor of Economic Science, Professor, PJSC «HEI Interregional Academy of Personnel Management (IAPM)», Ukraine

Mishchuk Ievgeniia – Doctor of Economics Science, Associate Professor, Kryvyi Rih National University, Ukraine

Ponomarenko Ihor – Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, State University of Trade and Economics, Ukraine

Chmil Hanna – Doctor of Economic Sciences, Professor, State Biotechnology University, Ukraine

§ Law

Veselovska Nataliia – Candidate of Science of Law, Associate Professor, National Academy of Management, Ukraine

Denysenko Kateryna – Candidate of Sciences in Public Administration, Associate Professor, Penitentiary Academy of Ukraine, Ukraine

Karpenko Mykola – Doctor of Juridical Sciences, Associate Professor, State Scientific Institution «Institute of Information, Security and Law of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine», Ukraine

Nikolaienko Tetiana – Doctor of Juridical Sciences, Professor, The Bohdan Khmelnytskyi National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine, Ukraine

Olefir Liudmyla – Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor, Penitentiary Academy of Ukraine, Ukraine

Prytula Anatolii – Doctor of Juridical Sciences, Professor, National Academy of Management, Ukraine

Актуальні проблеми сталого розвитку

Том 1, № 1 / 2024

Зміст

Буряк А. А., Левченко І. І. РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ФОРМУВАННІ БЕЗПЕКООРІЄНТОВАНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА ТА РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЙ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ Й ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....	7
Внукова Н. М., Швед Д. А. ПОРІВНЯННЯ ПІДХОДІВ ДО ОЦІНКИ КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ГІРНИЧО- МЕТАЛУРГІЙНОГО КОМПЛЕКСУ.....	13
Омельяненко О. М., Омельяненко В. А., Басов А. НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ БІЗНЕС-МОДЕЛЕЙ ІНФРАСТРУКТУРНИХ РІШЕНЬ.....	21
Синюра-Ростун Н. Р. ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОГО СЕРЕДОВИЩА В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ: РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ.....	30
Худавердієва В. А. ГАСТРОНОМІЧНИЙ КОМПОНЕНТ (ОРГАНІЗАЦІЯ ХАРЧУВАННЯ ТУРИСТІВ) В АСПЕКТІ МАРКЕТИНГОВОЇ ІЄРАРХІЇ ТУРИЗМУ.....	38
Жабинець О. Й. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КЛАСТЕРІВ У ЛЬВІВСЬКІЙ АГЛОМЕРАЦІЇ.....	52

Current Problems of Sustainable Development

Vol. 1, № 1 / 2024

Contents

Buriak A., Levchenko I.

THE ROLE OF INTERNATIONAL ORGANIZATIONS IN THE FORMATION OF A SECURITY-ORIENTED
INFORMATION ENVIRONMENT AND THE IMPLEMENTATION OF STRATEGIES FOR ENSURING THE
ECONOMIC AND ECOLOGICAL SECURITY OF UKRAINE.....7

Vnukova N., Shved D.

ASSESSMENT OF THE CREDIT ABILITY OF ENTERPRISES OF THE MINING AND METALLURGICAL
COMPLEX OF UKRAINE.....13

Omelianenko O., Omelyanenko V., Basov A.

SCIENTIFIC AND METHODOLOGICAL ASPECTS OF EVALUATING THE EFFICIENCY
OF BUSINESS MODELS OF INFRASTRUCTURE SOLUTIONS.....21

Syniura-Rostun N.

PROBLEMS OF THE FUNCTIONING OF THE BUSINESS ENVIRONMENT IN THE
CONDITIONS OF MILITARY AGGRESSION: THE REGIONAL ASPECT.....30

Khudaverdiyeva V.

GASTRONOMIC COMPONENT (CATERING FOR TOURISTS) IN TERMS
OF THE MARKETING HIERARCHY OF TOURISM.....38

Zhabynets O.

PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF CLUSTERS IN THE LVIV AGGLOMERATION.....52

УДК 338:351

DOI: 10.60022/1(1)-1SD

Buriak Alona

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the International Economic Relations and Tourism Department
National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic», Ukraine

Буряк Альона Анатоліївна

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри міжнародних економічних відносин та туризму
Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», Україна
ORCID: 0000-0002-0814-7459

Levchenko Iryna

PhD in Economic Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the International Economic Relations and Tourism Department,
National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic», Ukraine

Левченко Ірина Василівна

доктор філософії з економіки (PhD), доцент кафедри міжнародних економічних відносин та туризму
Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», Україна
ORCID: 0000-0001-7068-8320

THE ROLE OF INTERNATIONAL ORGANIZATIONS IN THE FORMATION OF A SECURITY-ORIENTED INFORMATION ENVIRONMENT AND THE IMPLEMENTATION OF STRATEGIES FOR ENSURING THE ECONOMIC AND ECOLOGICAL SECURITY OF UKRAINE

Abstract. *The role of international organizations in the formation of a security-oriented information environment and the implementation of strategies for ensuring the economic and ecological security of Ukraine are investigated in the article. A change in the vector of security threats has been determined, which requires a rethinking of traditional strategies for ensuring Ukraine's information, economic and ecological security and the development of new approaches to ensuring stability and protection.*

It has been proven that the development of information technologies and the spread of digital space have increased the need to coordinate the efforts of the international community in the security sphere. The growth of potential threats associated with the use of dual-purpose information technologies is substantiated, which stimulates the need for a coordinated international approach to their control and regulation. It was determined that such international organizations as the UN, NATO, OSCE play a key role in the formation of information security, develop strategies and mechanisms for responding to threats, improve information protection methods, and contribute to the regulation and development of standards in cyberspace.

The need for the development of international standards of information, economic and ecological security and the use of modern technologies in order to ensure stability and security in the international space has been revealed. The main measures within the framework of the program of extended partnership with NATO, with the help of which Ukraine will have the opportunity to ensure operational planning in the early stages of conflicts, to expand the dialogue in the field of intelligence information exchange, including on the prevention of cyber-attacks, as well as to participate in cyber defense exercises, are substantiated. provided for program participants, receive positions in the International Military Headquarters of NATO and other command structures of the alliance to gain management experience in the field of information, economic and environmental security.

The main prospects for further scientific research in this direction are the study of the problem of ensuring informational, economic and ecological security at various levels – regional, national, international, sub regional and transatlantic, which concerns the aspirations of individual world actors to control political and economic processes in large territories with the help of special information operations.

Keywords: *security-oriented information environment, economic security of Ukraine, ecological security of society, international organizations, ecological threats, ecocide.*

РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ФОРМУВАННІ БЕЗПЕКООРІЄНТОВАНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА ТА РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЙ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ Й ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Анотація. *У статті досліджено роль міжнародних організацій у формуванні безпекоорієнтованого інформаційного середовища та реалізації стратегій забезпечення економічної й екологічної безпеки України.*

Визначено зміну вектору безпекових загроз, що вимагає переосмислення традиційних стратегій забезпечення інформаційної, економічної й екологічної безпеки України та розробки нових підходів до забезпечення стабільності та захисту.

Доведено, що розвиток інформаційних технологій і поширення цифрового простору підвищили необхідність координації зусиль міжнародної спільноти у безпековій сфері. Обґрунтовано зростання потенційних загроз, пов'язаних із використанням інформаційних технологій подвійного призначення, що стимулює необхідність узгодженого міжнародного підходу до їх контролю та регулювання. Визначено, що такі міжнародні організації, як ООН, НАТО, ОБСЄ відіграють ключову роль у формуванні інформаційної безпеки, розробляють стратегії та механізми реагування на загрози, вдосконалюють методи захисту інформації, сприяють регулюванню та розвитку стандартів у кіберпросторі.

Виявлено необхідність розвитку міжнародних стандартів інформаційної, економічної та екологічної безпеки та застосування сучасних технологій з метою забезпечення стабільності та безпеки у міжнародному просторі. Обґрунтовано основні заходи в рамках програми розширеного партнерства із НАТО, за допомогою яких Україна матиме можливість забезпечувати оперативне планування на ранніх стадіях конфліктів, розширити діалог у сфері обміну розвідувальною інформацією, у тому числі й щодо попередження кібератак, а також брати участь у навчаннях з кібероборони, передбачених для учасників програми, отримувати посади у Міжнародному військовому штабі НАТО та інших командних структурах альянсу для набуття досвіду управління у сфері інформаційної, економічної та екологічної безпеки.

Основними перспективами подальших наукових досліджень у даному напрямку є дослідження проблеми забезпечення інформаційної, економічної та екологічної безпеки на різних рівнях – регіональному, національному, міжнародному, субрегіональному та трансатлантичному, що стосується прагнень окремих світових акторів контролювати політичні та економічні процеси на значних територіях за допомогою спеціальних інформаційних операцій.

Ключові слова: *безпекоорієнтоване інформаційне середовище, економічна безпека України, екологічна безпека суспільства, міжнародні організації, екозагрози, екоцид.*

Formulation of the problem. In today's world, international organizations are revising their policies and approaches to ensuring international informational, economic and ecological security. The change in the vector of security threats, in particular information threats, requires a rethinking of traditional strategies and the development of new approaches to ensuring stability and protection.

In particular, today, international organizations are actively cooperating to combat information risks. They jointly develop strategies and policies as information security becomes a key aspect of international relations. The development of information technologies and the spread of digital space have increased the need to coordinate the efforts of the international community in this area.

The growth of potential threats associated with the use of dual-purpose information technologies stimulates the need for a coordinated international approach to their control and regulation. Countries and international organizations are focusing on developing joint strategies that will help prevent the negative consequences of using such technologies for military purposes and other threats.

Analysis of recent research and publications. The development of research in the field of informational, economic and ecological security and their concepts is associated with a critical rethinking of traditional approaches to understanding these concepts. Thus, many domestic and foreign experts and researchers paid attention to the problems of information, economic and ecological security, such as J. Andrusek, J. Burton, K. Booth, B. Danylyshyn [1], L. Jones, M. Kahler, F. Knight, V. Onyshchenko, S. Onyshchenko [2 – 3], Yu. Holik [4]; they developed concepts of power in security relations, theories of new-generation information wars, and analyzed the practice of using information weapons in conflicts. These researchers actively studied the characteristics of information security, developed a definition of this concept, and also conducted an analysis of trends in international cooperation in the field of information security at the level of international organizations and in the leading states of the world. These scientists also focused attention on the institutional foundations of informational, economic and ecological security, considered international mechanisms for countering information challenges for the international security system, and studied methods of protection against such threats. Their research and analysis became an important addition to the general understanding of informational, economic and ecological security in the context of international relations and global security.

However, in our opinion, in the conditions of modern challenges and threats, it is urgent to expand the role of international organizations in the formation of a security-oriented information environment and the implementation of strategies for ensuring the economic and ecological security of Ukraine, which determined the choice of the research, its purpose and tasks.

The purpose of the article is to study the role of international organizations in the formation of a security-oriented information environment and the implementation of strategies for ensuring the economic and ecological security of Ukraine.

The main material presentation. International cooperation in the field of information security requires not only reactive measures, but also active planning, cooperation and development of strategies that would consider the rapid development of technologies and the variability of threats.

Thus, modern digitalization of the economy and the development of innovative technologies significantly change the paradigm of international relations and require governmental and non-governmental international organizations to adapt to new conditions. This modernization includes responding to challenges related to the digital transformation of the economy and public administration, as well as to changes in international security, including hybrid conflicts using information technology and psychological influence.

International relations and security organizations are actively working to adapt to these new realities. They develop strategies and mechanisms for responding to threats, improve information protection methods, and contribute to the regulation and development of standards in cyberspace.

The growing number of hybrid conflicts in which information technology plays a significant role also forces these organizations to work on improving the methods of detecting, analyzing and responding to such threats. Therefore, modern international governmental and non-governmental organizations are actively developing their strategy to effectively counter new challenges in the field of information security [5].

Indeed, modern challenges in the field of information security require integrated approaches and joint efforts from the international community. International organizations, such as the UN, NATO, OSCE and others, play a key role in shaping information security and cooperation in this area.

At the level of international security organizations, decisions are made aimed at ensuring security and stability in the face of ever-increasing information threats. These decisions are based on the principles of international law and common goals of all participants. They define strategies, joint initiatives and response mechanisms to modern threats and challenges related to information security.

By broadly representing and considering the positions and interests of various international actors, these organizations work to create mechanisms aimed at joint action to ensure information security on a global scale. This approach contributes to solving problems in the field of information security and contributes to maintaining peace and stability in the international community.

It is worth noting that the experts identified important issues and trends in the field of international information security through discussions at the sessions of the UN General Assembly. The resolutions «The role of science and technology in the context of international security and disarmament» and «Achievements in the field of informatization and telecommunications in the context of international security» created a basis for the discussion of important aspects that determine the modern policy of information security. These resolutions contained provisions on the dual use of information and communication technologies in the civil and military spheres, the use of scientific and technical achievements in the modernization of modern weapons, as well as the importance of countering destructive influences. This shows awareness of the need to develop international information security standards and use modern technologies to ensure stability and security. Such documents [6] reflect the recognition of the importance of joint efforts of states, the private sector, scientific institutions and civil society to achieve the goal of increasing the effectiveness of international cooperation in the field of information security. The UN, through the discussion of such issues, summarizes common approaches and strategies that can serve as a basis for further action in this area.

The discussion of the draft Convention on International Information Security at the session of the UN General Assembly reflected different views of the states on the definition of concepts, assessment of potential information threats and organizational support of international cooperation in this area.

A Group of Governmental Experts was created to reach a consensus on the wording of the Convention. Her task was to conduct a competent analysis of information security problems, develop international principles for regulating communication networks, in particular, considering the fact that innovative technologies can be used for attacks on the basic systems of states and communities.

However, the competition between the approaches of different countries to the basic principles of the convention caused its disapproval and postponement of the discussion to the future. Different views on how international information security should be regulated complicated the process of agreeing on the text of the convention.

The resolution «Encouraging responsible behavior of states in cyberspace in the context of international security», adopted at the session of the UN General Assembly with the support of the majority of member states, reflects the need to create a safe, stable and peaceful information and communication environment in cyberspace. This resolution determines that the establishment of trusting relations between states in cyberspace is an important condition for ensuring international security. It also emphasizes the need to expand the capabilities of states to cooperate and use high technologies to reduce the risk of conflicts in the cyber sphere.

This resolution also states that while the responsibility for ensuring security in cyberspace rests with states, the participation of the private sector, academic institutions and civil society can contribute to more effective international cooperation.

In the context of this resolution, a new format of the Group of Governmental Experts was created at the UN level, considering the geographical representation of states. This group can make a significant contribution to strengthening

international information security through the development of recommendations and the establishment of mechanisms to encourage responsible behavior of states in cyberspace.

Thus, NATO has identified cyberspace as a key environment for information warfare and gives high priority to information security. The organization has created NATO Centers of Excellence in its member countries, which are multinational institutes for developing information security strategies and promoting interstate cooperation in this area.

The NATO Information Security Center, founded in Estonia, was created at the initiative of the Estonian authorities and the first sponsor countries. It is not part of NATO's military command or structure. Instead, its staff and funding are provided by sponsoring nations and member states of the organization. This Center is important for the exchange of experience in information protection, the development and implementation of strategies to counter information threats, as well as cooperation with other organizations such as the European Defense Agency and the Cyber Security Research Center in Germany.

Thus, the Center's experts, together with the Red Cross and the US Cyber Command, presented the documents «Guidelines of international law that can be applied during cyber warfare» and «Tallinn Guidelines 2.0». These documents are the basic principles for conducting information warfare and correspond to the provisions of modern international law regulating operations in the information space.

The documents stipulate that countries carrying out information attacks are responsible for their actions against other countries. They call for a ban on the use of force in the information space, as information attacks can lead to the destruction of infrastructure, digital data and life support systems of states and affect the civilian population, which can be considered war crimes.

This classification of information warfare as «armed conflicts» recognizes the use of countermeasures in response to cyberattacks as legitimate. However, it should be emphasized that the expert report is the independent opinion of the authors and, unlike official NATO documents, has a recommendatory nature [7].

The analysis of NATO's information security policy shows the initiative of Estonia as a NATO member state in cooperation with the countries participating in the Eastern Partnership Program, in particular with Ukraine and Georgia, in the field of information security. Joint measures that have been implemented have included training of personnel, technical advice and the supply of equipment to combat information threats.

In the conditions of the full-scale invasion of the Russian Federation in Ukraine, as well as during the conflict in the East of Ukraine and the illegal occupation of Crimea, the Minister of Defense of Estonia called on NATO partners to provide financial assistance to Ukraine in the context of aggressive cyber-attacks of the Russian Federation against Ukraine. Estonia also transferred 100,000 euros to the NATO trust fund to support Ukraine's information security and organized training for Ukrainian cyber security specialists.

It is important to note that Ukraine can become an important partner in cooperation with the Center due to its experience in countering Russian cyber threats and negative informational influence, which poses a threat not only to democratic processes in the European region, but also at the international level.

Ukraine's joining the NATO Enhanced Capability Partnership initiative is an important step aimed at expanding cooperation with NATO in the field of information security. This can be useful when solving crisis situations and carrying out peacekeeping missions.

As part of the expanded partnership program, Ukraine will have the opportunity to provide operational planning in the early stages of conflicts, expand dialogue in the field of intelligence exchange, including the prevention of cyber-attacks. Also, Ukraine will be able to participate in cyber defense exercises provided for program participants, as well as receive positions in the International Military Headquarters of NATO and other command structures of the alliance to gain management experience in the field of information security [8].

Ukraine's cooperation with NATO within the Comprehensive Assistance Package is an important step for improving the standards of military-political organization in the country. This aid package includes support through trust funds and the implementation of the Annual National Program, which is a tool for implementing reforms.

As part of this practical cooperation, the Decree on the approval of the Annual National Program under the auspices of the Ukraine-NATO Commission for 2022 was adopted. In addition, the Action Plan for the implementation of the Concept of Improving Public Information on the Euro-Atlantic Integration of Ukraine was adopted. These initiatives include the work of joint Ukraine-NATO working groups on military reform, defense-technical cooperation and information security, as well as cooperation on science and the environment [9].

The OSCE is an important forum for discussing contemporary security issues in Europe, North America and the independent states that emerged after the collapse of the USSR. Initially, this organization was created to support security, human rights, democracy and media development in areas of armed conflict, as well as to monitor the development of crisis situations.

With the emergence of hybrid conflicts, where special information operations and destructive information and psychological influences have become an integral part, the modernization of the OSCE policy has become urgent. The organization is considering proposals for correcting its priorities in the field of international information security, including the definition of concepts in this field, the creation of effective threat prevention mechanisms, compliance with international law in the field of information threats, the system for identifying the sources of such threats, as well

as the coordination of international efforts to protect the Internet networks and increasing trust in the global information infrastructure.

The OSCE emphasizes the importance of information threats in today's world. She called on all interested parties to find solutions in the field of information security and achieve general and effective regulation of cyberspace based on international law [10].

The conference «A Common Approach to Cyber Security: Defining the Future Role of the OSCE» was an important step in defining the OSCE's strategy for information security. This conference discussed the problems of illegal use of cyberspace, as well as analyzed the relevant countermeasures of international and regional organizations, in particular, their impact on security in the OSCE region. The main topics of the conference included the potential of the OSCE in developing a comprehensive approach to information security, the exchange of experience between the countries of the region, the creation of norms and rules to regulate the behavior of states in cyberspace, as well as decision-making to strengthen information security in the region.

As a result of the conference, innovative recommendations on measures to strengthen trust in the field of information security were adopted. These recommendations provided for OSCE interaction with the private sector and providers of key infrastructure, joint approaches to information security management, aimed at increasing transparency and ensuring information security in the OSCE.

The OSCE's efforts in conducting interactive discussions proved to be key to addressing issues related to multilateral cyber diplomacy, the development of regional information security as a driving force for global progress, the impact of artificial intelligence on the security of information and communication technologies, and the protection of critical infrastructure. The conference focused on the fact that information and communication technologies have become a determining factor of economic and social progress in the modern world, opening up new opportunities in international relations. However, threats in cyberspace have led to a potential escalation of tensions between states due to misuse of networks, cyberattacks and breaches of privacy.

OSCE members emphasized the need to develop trust between participating states to reduce the risks of conflicts associated with the use of information and communication technologies [11]. The proactive approach of the organization could include research projects, analytical expert assessments and specialized programs aimed at specifying the issues of information security policy on the OSCE platform.

Conclusions. Summarizing the analysis of the activities of international organizations in the field of information security, it is important to note that their capabilities consist in the ability to promote a multilateral dialogue between international participants, consider the diverse positions of various subjects of global governance, and act as universal international platforms for coordinating views on solving current security issues.

The main problem is ensuring information security at various levels –sub regional, transatlantic, international, national and regional. This concerns the aspirations of individual global actors to control political processes in large territories with the help of special information operations. This management approach creates problems of information imbalance of power and can lead to violations of national information sovereignty, which is observed in Ukraine in the conditions of a full-scale invasion of the Russian Federation.

Understanding these problems and solving them requires joint efforts and cooperation at the international level, with the aim of developing norms and strategies aimed at ensuring security in the digital environment and protecting national sovereignty in this new information landscape.

Thus, the mixing of global and regional problems significantly affects the role and capabilities of international institutions in determining the direction of changes at the global level. This encourages these organizations to engage powerful mechanisms to solve problems related to global development.

At the same time, the hybrid nature of informational influences led to a change in the approaches of international organizations to policy in the field of information security. This requires the formation of new structures and strategies to effectively confront modern challenges aimed at ensuring security and stability. Such organizations must adapt to the changing information environment and develop innovative strategies aimed at protecting against new threats emerging in the digital space.

References

1. Danylyshyn B.M., Onyshchenko S.V., Maslii O.A. (2019). Socio-economic security: modern approach to ensuring the socio-economic development of the region. *Ekonomika i rehion*, vol. 4(75), pp. 6–13.
2. Onyshchenko, V., Onyshchenko, S., Verhal, K., Buriak, A. (2022). The Energy Efficiency of the Digital Economy. In: Onyshchenko, V., Mammadova, G., Sivitska, S., Gasimov, A. (eds) *Proceedings of the 4th International Conference on Building Innovations. ICBI 2022. Lecture Notes in Civil Engineering*, vol 299. Springer, Cham. Available at: https://doi.org/10.1007/978-3-031-17385-1_64.
3. Onyshchenko S.V., Maslii O.A., Buriak A.A. (2023). Threats and risks of ecological and economic security of Ukraine in the conditions of war. XVII International Scientific Conference «Monitoring of Geological Processes and Ecological Condition of the Environment», 7-10 November 2023, Kyiv, Ukraine. Mon23-072. Available at: https://reposit.nupp.edu.ua/bitstream/PolNTU/13700/1/2023_11_Mon23-072.pdf.

4. Holik Yu., Maksiuta N. (2020). Establishment of a network for the public atmospheric air monitoring and informing the population. *Technology audit and production reserves*, vol. 4/3(54), pp. 36–40. DOI: <https://doi.org/10.15587/2312-8372.2020.210376>.
5. Buriak A.A., Makhovka V.M. & Storozhuk L.M. (2023). Stratehiia i mekhanizmy zaprovadzhennia tsyfrovoi ekonomiky v krainakh YeS ta Ukraini yak umova podolannia kryzovykh yavysch. *Ekonomika i rehion*, vol. 2(89), pp. 53–59.
6. Buriak A.A., Kudriashova D.O., Storozhuk L.M. (2023) Stratehiia rozvytku digital-ekonomiky v Ukraini: natsionalna viziia ta vyklyky hlobalizatsii. *Systema upravlinnia vidkhodamy v tsyrkuliarnii ekonomitsi: finansovi, sotsialni, ekolohichni ta enerhetychni determinanty: monohrafiia*. Sumy: Sumskyi derzhavnyi universytet. (in Ukrainian).
7. Buriak A., Levchenko I., Herashchenko V., Shevchenko O. (2023). Impact of full-scale war on changes in the format of Ukraine's cooperation with the European Union. *The EU Cohesion policy and healthy national development: Management and promotion in Ukraine: monograph*. In: Letunovska N., Saher L. & Rosokhata A. Szczecin: Centre of Sociological Research. DOI: <https://doi.org/10.14254/978-83-968258-5-8/2023>.
8. Puhach O. (2015). Modeliuvannia zahroz systemi ekonomichnoi bezpeky natsionalnoi ekonomiky z pozytsii yikh svoiechasnoho vyivlennia ta peredbachennia. *Ekonomika i rehion*, vol. 3(52), pp. 103–109.
9. Buriak A., Bachykalo K. (2023). The role of chambers of commerce and industry in ensuring the external economic security of the state. *Ekonomika i rehion*, vol. 4(91), pp. 249–254. DOI: [https://doi.org/10.26906/EiR.2023.4\(91\).3220](https://doi.org/10.26906/EiR.2023.4(91).3220).
10. Masliy O.A., Buriak A.A. (2023). Transformation of threats for the economic security and security of the information environment of Ukraine in the conditions of a full-scale war. *State and regions. Series: Economics and Business*, vol. 3(129), pp. 28–32.
11. Levchenko I.V., Buriak A.A. (2023). Derzhavna pidtrymka rozvytku APK dlia zabezpechennia ekolohichnoi bezpeky y podolannia ekozahroz: svitovy dosvid ta realii Ukrainy. *Ahrosvi*, vol. 18, pp. 96–105. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2023.18.96>.

Література

1. Danylyshyn B.M., Onyshchenko S.V., Maslii O.A. Socio-economic security: modern approach to ensuring the socio-economic development of the region. *Економіка і регіон*. 2019. № 4 (75). С. 6–13.
2. Onyshchenko, V., Onyshchenko, S., Verhal, K., Buriak, A. The Energy Efficiency of the Digital Economy. In: Onyshchenko, V., Mammadova, G., Sivitska, S., Gasimov, A. (eds) *Proceedings of the 4th International Conference on Building Innovations. ICBI 2022. Lecture Notes in Civil Engineering*, vol 299. Springer, Cham. URL: https://doi.org/10.1007/978-3-031-17385-1_64.
3. Onyshchenko S.V., Masliy O.A., Buriak A.A. Threats and risks of ecological and economic security of Ukraine in the conditions of war. XVII International Scientific Conference «Monitoring of Geological Processes and Ecological Condition of the Environment», 7-10 November 2023, Kyiv, Ukraine. Mon23-072. URL: https://reposit.nupp.edu.ua/bitstream/PolNTU/13700/1/2023_11_Mon23-072.pdf.
4. Holik Yu., Maksiuta N. Establishment of a network for the public atmospheric air monitoring and informing the population. *Technology audit and production reserves*. 2020. № 4/3 (54). Pp. 36–40. DOI: <https://doi.org/10.15587/2312-8372.2020.210376>.
5. Буряк А.А., Маховка В.М., Сторожук Л.М. Стратегія і механізми запровадження цифрової економіки в країнах ЄС та Україні як умова подолання кризових явищ. *Економіка і регіон*. 2023. № 2(89). С. 53–59.
6. Буряк А.А., Кудряшова Д.О., Сторожук Л.М. Стратегія розвитку digital-економіки в Україні: національна візія та виклики глобалізації. Система управління відходами в циркулярній економіці: фінансові, соціальні, екологічні та енергетичні детермінанти: монографія. Суми: Сумський державний університет, 2023. С. 239–248.
7. Buriak A., Levchenko I., Herashchenko V., Shevchenko O. Impact of full-scale war on changes in the format of Ukraine's cooperation with the European Union. *The EU Cohesion policy and healthy national development: Management and promotion in Ukraine: monograph*. In: Letunovska N., Saher L. & Rosokhata A. Szczecin: Centre of Sociological Research, 2023. P. 369–378. DOI: <https://doi.org/10.14254/978-83-968258-5-8/2023>.
8. Пугач О. Моделювання загроз системі економічної безпеки національної економіки з позицій їх своєчасного виявлення та передбачення. *Економіка і регіон*. 2015. № 3 (52). С. 103–109.
9. Buriak A., Bachykalo K. The role of chambers of commerce and industry in ensuring the external economic security of the state. *Економіка і регіон*. 2023. №4(91). С. 249–254. DOI: [https://doi.org/10.26906/EiR.2023.4\(91\).3220](https://doi.org/10.26906/EiR.2023.4(91).3220).
10. Маслій О.А., Буряк А.А. Трансформація загроз економічній безпеці та безпеці інформаційного середовища України в умовах повномасштабної війни. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2023. № 3 (129). С. 28–32.
11. Левченко І.В., Буряк А.А. Державна підтримка розвитку АПК для забезпечення екологічної безпеки й подолання екозагроз: світовий досвід та реалії України. *Агросвіт*. 2023. № 18. С. 96–105. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2023.18.96>.

УДК 336.77:[622:669]
DOI: 10.60022/1(1)-2SD

Внукова Наталія Миколаївна

доктор економічних наук, професор, професор кафедри митної справи і фінансових послуг
Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, Україна

Ynukova Nataliia

Doctor of of Economic Sciences, Professor of the Department customs affairs and financial services
Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, Ukraine

ORCID: 0000-0002-1354-4838

Швед Дмитро Андрійович

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, Україна

Shved Dmytro

higher education applicant at the first (bachelor) level

Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, Ukraine

ORCID: 0009-0002-5042-0401

ПОРІВНЯННЯ ПІДХОДІВ ДО ОЦІНКИ КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ГІРНИЧО-МЕТАЛУРГІЙНОГО КОМПЛЕКСУ

Анотація. Банківська система є складовою забезпечення економічної безпеки країни. Вона є інструментом для акумулювання фінансових ресурсів для розвитку економіки. Велика частка банківського сектору зосереджена на накопиченні кредитних коштів, що особливо актуально під час воєнного стану. Для України є важливим підтримання якісного функціонування цієї системи. Наявна кризова ситуація змушує банківські установи пристосовувати кредитну політику до вимог воєнного стану, зокрема питання кредитоспроможності позичальника є пріоритетними для банку. Для банківської система кредитоспроможність кожного з позичальників є гарантом стабільності фінансового стану банку і отримання прибутку.

У статті представлено порівняння трьох підходів до оцінювання кредитоспроможності підприємств на прикладі підприємств гірничого комплексу. Проведено порівняння цих методів і виявлення переваг кожного з методів. Зроблено висновки щодо оцінки кредитоспроможності обраних підприємств.

Ключові слова: банківська система, гірниче підприємство, кредитоспроможність, воєнний стан.

ASSESSMENT OF THE CREDIT ABILITY OF ENTERPRISES OF THE MINING AND METALLURGICAL COMPLEX OF UKRAINE

Abstract. The banking system is one of the main pillars of the country's economic security. It is a tool for accumulating all funds in the country. A large share of the banking sector is focused on the accumulation of credit funds, so it is important for Ukraine to maintain the quality of this system under martial law. The current crisis situation in the country forces banking institutions to adapt their lending policies to the realities of today, in particular, the issue of borrower's creditworthiness is a priority for the bank, as the creditworthiness of each borrower in the banking system is a guarantee of stability in earning profits.

Lending activities of banking institutions are subject to risks, especially during martial law. Most of the riskiness of banks' lending operations depends on the borrower. One of the main methods of risk mitigation in lending operations is to assess the creditworthiness of borrowers. An optimal analysis of the borrower's financial position and solvency prospects is one of the most urgent tasks for banking institutions.

The quality of the creditworthiness assessment determines not only the decision to grant a loan to the borrower, but also the amount of the loan that the bank can provide, the loan term, and the interest rate.

Creditworthiness as an indicator of a borrower's ability to meet its obligations in a timely manner is also very important for the borrower itself, as it directly affects its entire business. Without the ability to obtain credit funds, the borrower will not be able to further develop and reproduce its activities.

The article presents three approaches to assessing the creditworthiness of enterprises. A comparison of these methods is made and the shortcomings of each method are identified. The conclusions on the creditworthiness of the selected enterprises are drawn.

Keywords: banking system, enterprise, creditworthiness, martial law.

Постановка проблеми. В умовах кризової ситуації в Україні для банківської системи важливим є

підтримання стабільності кредитних операцій, що є фактором впливу на прибутковість банківських установ. Оцінка кредитоспроможності позичальника є одним з основних методів зниження ризиків кредитних операцій, тому вагомим для оцінювання пошук і вдосконалення ефективних методів оцінки.

Підприємства гірничого комплексу суттєво впливають в Україні на стан економіки, вони забезпечують значну частку доходів державного бюджету, робочі місця та впливають на стан інфраструктури. Під час воєнного стану ризикованість підприємницької діяльності збільшилась, тому система оцінки кредитоспроможності підприємств, у такий час, потребує досконалих підходів. Оцінка кредитоспроможності підприємства гірничо-металургійного комплексу ускладняється через їх важкий стан.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Під час воєнного стану 2022 року питання оцінки кредитоспроможності позичальників розглядалося з боку поліпшення вимог до процесу оцінювання кредитоспроможності клієнтів банків. Після ухвалення Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення державного регулювання ринків фінансових послуг» НБУ набув право встановлювати мінімальні вимоги до перевірки кредитоспроможності позичальника [1], які також стосувались додатково мікрокредитування [2].

Ситуація з кредитоспроможністю підприємств гірничо-металургійного комплексу є критичною через втрату активів внаслідок руйнувань та пошкоджень під час воєнних дій. Гірничо-металургійний комплекс зміг вистояти на рівні 15-30 % потужностей [3], зменшення обсягів виробництва, проблема логістики та ризикованість діяльності ускладнюють оцінку кредитоспроможності підприємств гірничо-металургійного комплексу.

Мета статті. Оцінка кредитоспроможності підприємств гірничо-металургійного комплексу України з використанням різних підходів. Визначення особливостей застосування обраних методів оцінки кредитоспроможності та їх порівняння.

Виклад основного матеріалу. Підприємства гірничого комплексу потребують зовнішніх джерел фінансування за участі банківських установ. Незважаючи на постійну підтримки бізнесу через державні і міжнародні програми, перспективи гірничо-металургійного комплексу залишаються негативними [4], тому, враховуючи заяву НБУ про продовження поступового відновлення «довоєнних» вимог до банків, у тому числі стосовно оцінки кредитного ризику [5], може ускладнити оцінку кредитоспроможності підприємств гірничо-металургійного комплексу.

Для проведення дослідження обрано такі підходи до оцінки кредитоспроможності підприємств:

- методика НБУ із визначення класу боржника, яка представлена у Постанові НБУ «Про затвердження Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями» № 351 від 30.06.2016 [6];

- підхід до визначення фінансових показників статистичними методами [7];

- підхід до визначення фінансових показників з використанням математичної моделі розрахунку інтегрального показника [8].

Особливість методики НБУ [6] полягає у використанні фінансових показників, зведених у формулу, яка залежить від галузі економіки, за якою поділяються підприємства. Для гірничо-металургійного комплексу формула має такий вид:

$$Z = 1,815 + 0,237 \times X_1 + 0,408 \times X_{10} + 0,301 \times X_{11} + 0,405 \times X_{13} + 0,494 \times X_{14} + 0,303 \times X_{15} + 0,234 \times X_{17}, \quad (1)$$

де X_i – це встановлені скориговані фінансові показники.

Для гірничо-металургійного комплексу застосовуються такі показники: показник капіталу, показник поточної ліквідності, показник покриття боргу чистим доходом, скоригований показник частки неопераційних елементів балансу, показник оборотності поточних активів, показник покриття фінансових витрат прибутком до оподаткування та амортизації, показник покриття фінансових витрат валовим прибутком.

Підхід до статистичної оцінки фінансових показників [7] полягає у використанні для оцінки кредитоспроможності певного переліку статистичних даних діяльності підприємств. Для оцінки використано такі фінансові показники: показники ліквідності та платоспроможності підприємства – коефіцієнт абсолютної ліквідності, проміжний коефіцієнт покриття, показник покриття, коефіцієнт покриття необоротних активів довгостроковим капіталом, робочий капітал, коефіцієнт покриття боргу; показники структури капіталу та майна підприємства – коефіцієнт заборгованості, коефіцієнт незалежності, чиста заборгованість, частка необоротних активів, частка основних засобів у структурі активів; показники рентабельності та Cash-flow – рентабельність власного капіталу, операційна рентабельність продажу, рентабельність основної діяльності, рентабельність активів, чистий грошовий потік на одиницю власного капіталу, показник самофінансування інвестицій, чиста Cash-flow-маржа, чистий грошовий потік на одиницю активів, показник тривалості погашення заборгованості.

Третій підхід полягає у зведенні отриманих фінансових показників до єдиної оцінки шляхом використання математичної моделі розрахунку інтегрального показника [8].

Для визначення переваг даних підходів до оцінки кредитоспроможності підприємств гірничо-металургійного комплексу застосовано систему підтримки рішень у пакеті Decision Making Helper [9].

Для порівняння запропоновано такі критерії: доступність; доцільність; складність.

У табл. 1 надано результати оцінювання у системі підтримки рішень кожного підходу за обраними критеріями.

Таблиця 1

Оцінювання альтернатив (підходів) до оцінки кредитоспроможності позичальника

Критерій	Методика НБУ із визначення класу боржника	Підхід до визначення фінансових показників статистичними методами	Підхід до визначення фінансових показників з використанням математичної моделі розрахунку інтегрального показника
Доступність	+5	+4	+3
Доцільність	+4	+2	+4
Складність	-3	-2	-4

Джерело: складено авторами

У табл. 2 визначено ваги за кожним критерієм.

Таблиця 2

Вага за критеріями

Параметр	Weight
Доступність	4
Доцільність	5
Складність	3

Джерело: складено авторами

За табл. 2 найбільш важливим критерієм при виборі підходу для оцінки кредитоспроможності є доцільність. Підсумкові результати розрахунку у програмному пакеті представлені на рис. 1.

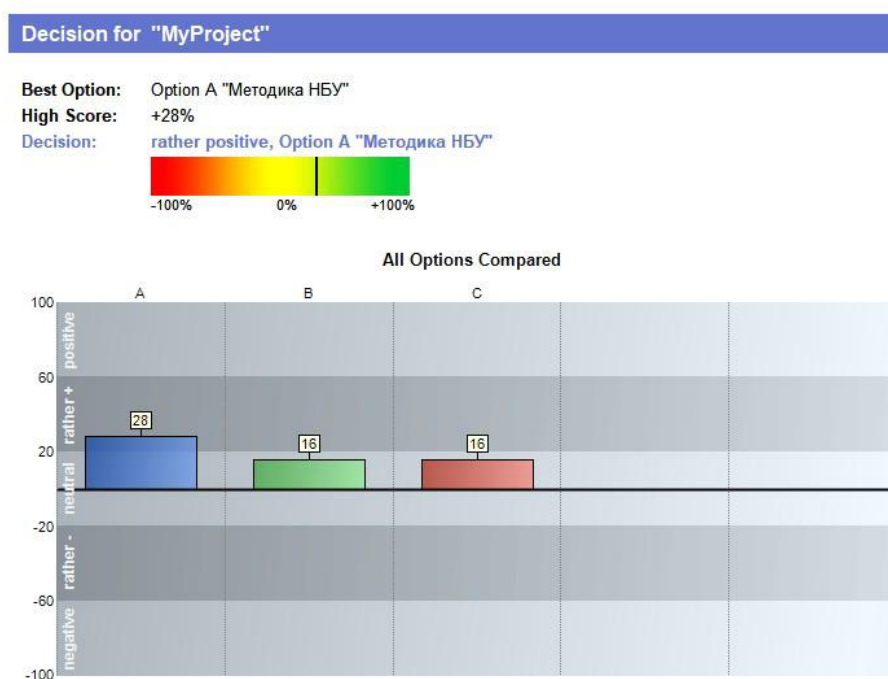

Рис. 1. Підсумкове вікно з результатами в СППР Decision

Джерело: Making Helper (згідно обраних критеріїв)

За результатами, представленими на рис. 1, зроблено висновок, що для оцінки кредитоспроможності підприємств гірничо-металургійного комплексу перевагу має методика НБУ із визначення класу позичальника (боржника), два інших підходи мають майже однакову вагу.

Для порівняння результатів обраних підходів проведено розрахунковий експеримент, де використано фінансові показники діяльності трьох підприємств гірничо-металургійного комплексу для оцінки їх кредитоспроможності: ТОВ «МЕТАЛУРГІЙНИЙ ЗАВОД «ДНІПРОСТАЛЬ»; ПАТ «АРСЕЛОРМІТТАЛ

КРИВИЙ РІГ»; ПАТ «ЗАПОРІЖСТАЛЬ».

Дані для аналізу взято з фінансової звітності 2022 року: форми 1 (Звіт про фінансовий стан), форми 2 (Звіт про фінансові результати), форми 3 (Звіт про рух грошових коштів) [10; 11; 12].

Використавши методику НБУ для оцінки кредитоспроможності обраних підприємств, отримані результати зведено у табл. 3.

Таблиця 3

Оцінка класу боржника обраних підприємств за методикою НБУ
та її відповідність зарубіжним рейтинговим агентствам

Підприємство	Клас боржника, що оцінюється за 10 класами (рейтинг НБУ)	Клас боржника за рейтинговим агентством «Standard & Poor's» або «Fitch Ratings»	Клас боржника за рейтинговим агентством «Moody's Investors Service»
ТОВ «МЕТАЛУРГІЙНИЙ ЗАВОД «ДНІПРОСТАЛЬ»	Клас 3	від A+ до A-	від A1 до A3
ПАТ «АРСЕЛОРМІТТАЛ КРИВИЙ РІГ»	Клас 2	від AA до AA-	від Aa2 до Aa3
ПАТ «ЗАПОРІЖСТАЛЬ»	Клас 4	від BBB+ до BBB-	від Baa1 до Baa3

Джерело: складено авторами

На підставі даних, представлених у табл. 3, зроблено висновок, що ПАТ «АРСЕЛОРМІТТАЛ КРИВИЙ РІГ» є найбільш кредитоспроможним підприємством, його стан відповідає всім оптимальним значенням і не має підстав до сумнівів з приводу стану виконання зобов'язань боржником у майбутніх періодах.

Використовуючи другий підхід, тобто підхід до визначення фінансових показників статистичними методами, отримані результати необхідно звести до таблиці для порівняння підприємств. Отже, результати розрахунку фінансових показників представлено у табл. 4.

Таблиця 4

Ранжування підприємств гірничо-металургійного комплексу
за рівнем їх кредитоспроможності

Показник	Підприємства		
	ТОВ «МЕТАЛУРГІЙНИЙ ЗАВОД «ДНІПРОСТАЛЬ»	ПАТ «АРСЕЛОРМІТТАЛ КРИВИЙ РІГ»	ПАТ «ЗАПОРІЖСТАЛЬ»
Показники ліквідності та платоспроможності підприємства			
Проміжний коефіцієнт покриття, %	95,28	115,01	146,13
Показника покриття, %	100,28	186,83	174,38
Коефіцієнт покриття необоротних активів довгостроковим капіталом	1,01	1,42	1,87
Коефіцієнт покриття боргу	0,004	0,94	0,54
Показники структури капіталу та майна підприємства			
Коефіцієнт заборгованості	5,39	0,51	0,73
Коефіцієнт незалежності	0,16	0,66	0,58
Частка необоротних активів (%)	17,33	52,48	32,74
Показники рентабельності та Cash-flow			
Операційна рентабельність продажу, %	0,91	-111,84	-10,36
Рентабельність активів, %	0,36	-61,85	-6,63
Висновок			
Чиста Cash-flow-маржа, %	0,23	6,04	3,66

Продовження таблиці 4

Характеристика одержаного результату	Досить великі фінансові ризики, низький рівень автономії, негативна характеристика структури капіталу підприємства; платоспроможності підприємства залишається під загрозою, але є прибутковим у 2022 році	Підприємство можна вважати платоспроможним в короткостроковому періоді, але через великі збитки у 2022 році воно знаходиться в кризовому стані, високий рівень фінансового ризику через збитковість основної діяльності. Стан підприємства не є задовільним для довгострокового кредитування і є збитковим	Підприємство можна вважати платоспроможним в короткостроковому періоді; низький рівень фінансового ризику, коефіцієнт незалежності на рівні 0,58, що є позитивним чинником при оцінці кредитоспроможності; низький рівень платоспроможності підприємства у короткостроковому і довгостроковому періодах
Місце у ранжуванні за кредитоспроможністю	3 місце	2 місце	1 місце

Джерело: складено авторами

За даними, представленими у табл. 4, зроблено висновок, що найбільш кредитоспроможним підприємством 2022 року є ПАТ «ЗАПОРІЖСТАЛЬ». Завдяки ефективній структурі капіталу, низькому показнику заборгованості та меншим збиткам, ніж у ПАТ «АРСЕЛОРМІТТАЛ КРИВИЙ РІГ», підприємство залишається кредитоспроможним. Враховуючи те, що у 2022 році капітал ПАТ «АРСЕЛОРМІТТАЛ КРИВИЙ РІГ» зменшився вдвічі, зокрема, основні засоби скоротилися майже на 40 млрд. грн, і становили меншу суму, ніж у ПАТ «ЗАПОРІЖСТАЛЬ», що свідчить про перевагу ПАТ «ЗАПОРІЖСТАЛЬ» у кредитоспроможності перед ПАТ «АРСЕЛОРМІТТАЛ КРИВИЙ РІГ» через більший запас ресурсів.

Діяльність ПАТ «АРСЕЛОРМІТТАЛ КРИВИЙ РІГ» у 2022 році позначилася великими збитками у розмірі 49 млрд. грн, а власний капітал підприємства знизився на 48 млрд. грн на кінець 2022 р. порівняно з початком періоду.

Хоча підприємство є збитковим 2022 року, показник покриття і низький рівень коефіцієнту заборгованості показує, що підприємство є кредитоспроможним.

Підприємство ТОВ «МЕТАЛУРГІЙНИЙ ЗАВОД «ДНІПРОСТАЛЬ» залишилося прибутковим 2022 року, але значний показник заборгованості і низький показник чистої Cash-flow-маржі свідчить про низьку кредитоспроможність підприємства. Зокрема, менший показник заборгованості і більша кількість наявних ресурсів показує перевагу ПАТ «АРСЕЛОРМІТТАЛ КРИВИЙ РІГ» у кредитоспроможності над ТОВ «МЕТАЛУРГІЙНИЙ ЗАВОД «ДНІПРОСТАЛЬ».

За підходом з обчислення фінансових показників з використанням математичної моделі розрахунку інтегрального показника на основі таксономічного аналізу, де результати інтегруються, є спрощення оцінки кредитоспроможності підприємств і близькість такого підходу до Методики НБУ. Результати проведеної оцінки представлено на рис. 2.

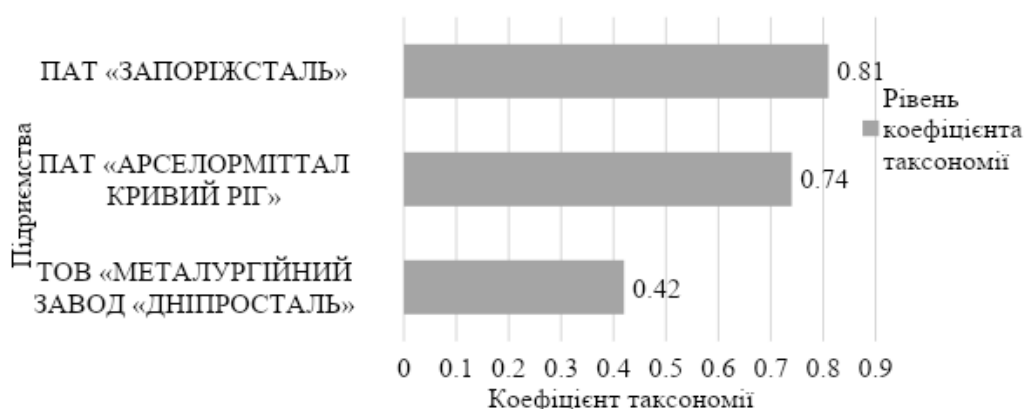

Рис. 2. Таксономічний показник рівня кредитоспроможності трьох обраних підприємств

Джерело: сформовано авторами

За рис. 2 зроблено аналогічний висновок щодо оцінки кредитоспроможності підприємств підходом визначення фінансових показників з використанням математичної моделі розрахунку інтегрального показника.

Використання математичної моделі має свої переваги, зокрема, можливість зведення показників до одного, що полегшує оцінку кредитоспроможності, а також можливість виконання порівняння. За рис. 2 інтегральна оцінка ПАТ «ЗАПОРІЖСТАЛЬ» перевищує оцінку ТОВ «МЕТАЛУРГІЙНИЙ ЗАВОД «ДНІПРОСТАЛЬ» майже у 2 рази, що свідчить про суттєву різницю в результатах оцінки кредитоспроможності цих двох підприємств.

Провівши розрахунковий експеримент, зроблено порівняння результатів за підходами оцінки кредитоспроможності підприємств гірничо-металургійного комплексу. Отримані результати зіставлено з використанням бальної оцінки за трьома запропонованими критеріями: можливість використання, єдність результатів, доступність.

Здійснення даного порівняння може показувати, наскільки отримані результати можуть використовуватися для остаточної оцінки кредитоспроможності.

Єдність відображає практичність отриманого результату, мається на увазі те, що за методикою НБУ результатом є визначений клас боржника, за розрахунком інтегрального показника – зведена оцінка кредитоспроможності від 0 до 1, за підходом до визначення фінансових показників статистичними методами – узагальнюючий висновок. Критерій відображає легкість використання отриманого результату.

Доступність відображає простоту інтерпретації результату. Оцінювання за критеріями поділяється на 5 балів, де 1 – це дуже погано, а 5 – дуже добре. Результати оцінювання представлено в табл. 5.

Таблиця 5

Порівняння підходів до оцінки кредитоспроможності
за результатами здійснених розрахунків

Критерії	Підхід до оцінки кредитоспроможності		
	Методика НБУ із визначення класу боржника	Підхід до визначення фінансових показників статистичними методами	Підхід до визначення фінансових показників з використанням математичної моделі розрахунку інтегрального показника
Можливість використання	4	2	3
Єдність результатів	5	3	4
Доступність	4	2	3

Джерело: складено авторами

Результат оцінювання підходів у табл. 5 показує, що у методики НБУ є певні переваги над іншими представленими методами. Так, висока оцінка єдності свідчить про практичність отриманого результату, який не потребує додаткової обробки. Вища оцінка за критерієм «можливості використання» демонструє, що отриманий результат можна легко застосовувати для вирішальної оцінки кредитоспроможності. Висока оцінка за критерієм «доступність» характеризує результати оцінки за методикою НБУ як чітко зрозумілим щодо рівня кредитоспроможності підприємства.

Незважаючи на те, що методика НБУ має переваги над іншими представленими підходами, але у двох інших також є позитивні сторони. За підходом до визначення фінансових показників статистичними методами можна зробити більш глибокий висновок щодо кредитоспроможності, тому що враховується більше показників, які охоплюють різні сторони підприємства.

Підхід до визначення фінансових показників з використанням математичної моделі розрахунку інтегрального показника шляхом таксономічного аналізу має деякі переваги над двома іншими, зокрема, за отриманим результатом можна робити висновок, наскільки визначений рівень кредитоспроможності підприємств є різним.

Представлені підходи мають часткову ефективність в аналізі фінансового стану підприємства, адже вони мають спільне слабе місце, яке пов'язано з достовірністю надання фінансової звітності підприємств, тому що існують практики фальсифікації звітності через асиметрію отриманих доходів, чи приховання витрат [13, с. 7].

Таким чином, кожний з підходів має свої переваги, їх поєднання може підвищити ефективність оцінки кредитоспроможності підприємств гірничо-металургійного комплексу, тому банківські установи мають використовувати не тільки кількісні показники, а й якісні, що може посилити кожний з поданих підходів.

Висновки. Оцінка кредитоспроможності підприємств гірничо-металургійного комплексу є складною, має враховуватися ризикованість їх діяльності під час воєнного стану внаслідок завданої шкоди. Пошук ефективних підходів до оцінки кредитоспроможності сприяє зменшенню наявних ризиків надання кредитних послуг підприємствам гірничо-металургійного комплексу.

За запропонованими критеріями методика НБУ із визначення класу боржника має певні переваги над іншими представленими підходами до оцінки кредитоспроможності, але ефективним для оцінювання може бути поєднання підходів. Для розглянутих підходів для нівелювання спільного недоліку бажано застосування якісних показників при визначенні кредитоспроможності підприємств гірничо-металургійного комплексу.

Література

1. Національний банк вітає ухвалення закону, який запроваджує відповідальне кредитування в Україні. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-vitaye-uhvalennya-zakonu-yakiy-zaprovdjuye-vidpovidalne-kredituvannya-v-ukrayini>.
2. Огляд інструментів підтримки фінансової стійкості в умовах воєнного стану в Україні (листопад - грудень 2023 року). Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ohlyad-instrumentiv-pidtrymky-finansovoyi-stiykosti-v-umovakh-voyennoho-16>.
3. Агапова В. Що лишилось від української металургії. Економічна правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/03/29/698540/>.
4. Жирій К. Бізнес пом'якшив негативні очікування щодо майбутньої ділової активності і інфляції – НБУ. Новини України - останні новини України сьогодні - УНІАН. URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/biznes-pom-yakshiv-negativni-ochikuvannya-shchodo-maybutnoji-dilovoji-aktivnosti-i-inflyaciji-nbu-12112422.html>.
5. Національний банк України. Національний банк продовжує поступове відновлення «дovoєнних» вимог до банків. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-prodovjuye-postupove-vidnovlennya-dovoyennih-vimog-do-bankiv>.
6. Про затвердження Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями : Постанова Нац. банку України від 30.06.2016 р. № 351 : станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0351500-16#Text>.
7. Кредитоспроможність підприємства - Бібліотека BukLib.net. Головна - Бібліотека BukLib.net. URL: <https://buklib.net/books/24999/>.
8. Криховецька З. М., Щипайло С. І., Крпельницька С. О. Таксономічний аналіз фінансового потенціалу розвитку підприємства. Журнал Економіка та держава - наукове фахове видання України з питань економіки. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/11_2021/17.pdf.
9. Decision Making Software Decision Making Helper. Decision Making Helper. URL: <https://www.infonautics-software.ch/decisionmakinghelper/>.
10. ПУБЛІЧНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО «АРСЕЛОРМІТТАЛ КРИВИЙ РІГ» - #24432974 - Фінансова звітність за 2022 рік - Clarity Project. Clarity Project. URL: https://clarity-project.info/edr/24432974/finances?current_year=2022.
11. ПУБЛІЧНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО «ЗАПОРІЗЬКИЙ МЕТАЛУРГІЙНИЙ КОМБІНАТ «ЗАПОРІЖСТАЛЬ» - #00191230 - Фінансова звітність за 2022 рік - Clarity Project. Clarity Project. URL: https://clarity-project.info/edr/00191230/finances?current_year=2022.
12. Товариство з обмеженою відповідальністю «МЕТАЛУРГІЙНИЙ ЗАВОД «ДНІПРОСТАЛЬ» - Фінансова звітність за 2022 рік #33718431 - Clarity Project. Clarity Project. URL: https://clarity-project.info/edr/33718431/finances?current_year=2022.
13. Evaluation of the creditworthiness of extractive industry companies / R. Pukala et al. E3S Web of Conferences. 2020. Vol. 168. P. 00035. URL: <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202016800035>.

References

1. National Bank of Ukraine, (2023a). The National Bank welcomes the adoption of the law introducing responsible lending in Ukraine [online]. National Bank of Ukraine. Available from: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-vitaye-uhvalennya-zakonu-yakiy-zaprovdjuye-vidpovidalne-kredituvannya-v-ukrayini>.
2. Review of tools to support financial stability under martial law in Ukraine (November - December 2023) [online], (2023). National Institute for Strategic Studies. Available from: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ohlyad-instrumentiv-pidtrymky-finansovoyi-stiykosti-v-umovakh-voyennoho-16>.
3. Agapova, V., (2023). What is left of the Ukrainian metallurgy [online]. Ekonomichna pravda. Available from: <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/03/29/698540/>.
4. Zhiriy, K., (2023). Business softened negative expectations about future business activity and inflation - NBU [online]. News of Ukraine - the latest news of Ukraine today - UNIAN. Available from: <https://www.unian.ua/economics/finance/biznes-pom-yakshiv-negativni-ochikuvannya-shchodo-maybutnoji-dilovoji-aktivnosti-i-inflyaciji-nbu-12112422.html>.
5. National Bank of Ukraine, (2023b). The National Bank continues to gradually restore the «pre-war» requirements for banks [online]. National Bank of Ukraine. Available from: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-prodovjuye-postupove-vidnovlennya-dovoyennih-vimog-do-bankiv>.
6. Ukraine. National Bank of Ukraine, (2016). On Approval of the Regulation on Determination of Credit Risk by Banks of Ukraine for Active Banking Operations Resolution of the National Bank of Ukraine No. 351 [online], 30 June. Available from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0351500-16#Text>.
7. Creditworthiness of the enterprise - Library buklib.net [online], (no date). Home - Library BukLib.net. Available from: <https://buklib.net/books/24999/>.
8. Krykhovetska, Z. M., Shchypailo, S. I. and Kropelnyska, S. O., (2021). Taxonomic analysis of the financial

potential of enterprise development [online]. Journal «Economy and State» is a scientific professional publication of Ukraine on economic issues. Available from: http://www.economy.in.ua/pdf/11_2021/17.pdf.

9. Decision making software decision making helper [online], (no date). Decision Making Helper. Available from: <https://www.infonautics-software.ch/decisionmakinghelper/>.

10. PUBLIC JOINT STOCK COMPANY «ARSELORMITTAL KRYVYI Rih» - #24432974 - Financial statements for 2022 - Clarity Project [online], (no date). Clarity Project. Available from: https://clarity-project.info/edr/24432974/finances?current_year=2022.

11. PUBLIC JOINT STOCK COMPANY «ZAPORIZSKYI METAL & STEEL WORKS «ZAPORIZHSTAL» - #00191230 - Financial statements for 2022 - Clarity Project [online], (no date). Clarity Project. Available from: https://clarity-project.info/edr/00191230/finances?current_year=2022.

12. LIMITED LIABILITY COMPANY «METAL WORKS «DNIPROSTAL» - #33718431 - Financial statements for 2022 - Clarity Project [online], (no date). Clarity Project. Available from: https://clarity-project.info/edr/33718431/finances?current_year=2022.

13. Pukala, R., Vnukova, N., Tokhtamysh, T., Yaholnytskyi, O. and Hranko, K., (2020). Evaluation of the creditworthiness of extractive industry companies. E3S Web of Conferences [online]. 168, 00035. Available from: doi: 10.1051/e3sconf/202016800035.

УДК 338.1:330.3

DOI: 10.60022/1(1)-3SD

Омельяненко Олена Миколаївна

доктор філософії з економіки (PhD), старший викладач кафедри бізнес-економіки та адміністрування
Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
Інститут економіки промисловості НАН України, Україна

Omelianenko Olena

PhD in Economic Sciences, Senior Lecturer at the Department of Business Economics and Administration
Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko
Institute of Industrial Economics of the National Academy of Sciences of Ukraine, Ukraine
ORCID: 0000-0001-8993-806X

Омельяненко Віталій Анатолійович

доктор економічних наук, доцент, академік Української технологічної академії, професор
кафедри бізнес-економіки та адміністрування
Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
старший науковий співробітник
Інститут економіки промисловості НАН України

Omelyanenko Vitalii

Doctor of of Economic Sciences, Associate Professor,
Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko
Institute of Industrial Economics of the National Academy of Sciences of Ukraine, Ukraine
ORCID: 0000-0003-0713-1444

Басов Андрій

аспірант
Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, Україна

Basov Andrii

PhD student
Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko, Ukraine
ORCID: 0009-0000-8336-2055

НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ БІЗНЕС-МОДЕЛЕЙ ІНФРАСТРУКТУРНИХ РІШЕНЬ

Анотація. Сучасна інфраструктура представляє собою комплекс систем, мереж, об'єктів та технологій, які забезпечують ефективне функціонування суспільства та економіки в умовах сучасних викликів і технологічного прогресу. Створення та підтримка такої інфраструктури є критично важливим аспектом для розвитку країни, її конкурентоспроможності та здатності адаптуватися до нових умов. Впровадження інноваційних методів, таких як бізнес-процесний підхід, дозволяє створювати ефективні та адаптивні інфраструктурні системи. Водночас бізнес-практики не набули достатнього поширення на інфраструктурних підприємствах, що є важливою проблемою в умовах спрямування значних коштів на відновлення пошкодженої та створення нової інфраструктури.

Мета дослідження полягає у визначенні особливостей бізнес-моделі інфраструктурних рішень та виробленні пропозицій щодо оцінювання її ефективності. У дослідженні визначено ключові елементи бізнес-моделі інфраструктурних послуг. Розглянуто основні напрямки трансформації бізнес-моделей в інфраструктурній сфері. Відповідно до сучасних стандартів управління, визначено ключові принципи концепції безперервного удосконалення бізнес-процесів у сфері сервісних підприємств.

Для порівняльного оцінювання ефективності бізнес-моделі бізнес-структур за результатами використано DEA-аналіз.

Ключові слова: інфраструктурні рішення, ефективність, бізнес-модель, інновації.

SCIENTIFIC AND METHODOLOGICAL ASPECTS OF EVALUATING THE EFFICIENCY OF BUSINESS MODELS OF INFRASTRUCTURE SOLUTIONS

Abstract. Modern infrastructure is a complex of systems, networks, objects and technologies that ensure the effective functioning of society and the economy in the conditions of modern challenges and technological progress. The creation and maintenance of such infrastructure is a critically important aspect for the development of the country, its competitiveness and ability to adapt to new conditions. The implementation of innovative methods, such as the business process approach, allows you to create efficient and adaptive infrastructure systems. At the same time, business

practices have not become sufficiently widespread in infrastructure enterprises, which is an important problem in the conditions of directing significant funds to restore damaged and create new infrastructure.

The purpose of the research is to determine the features of the business model of infrastructural solutions and to develop proposals for evaluating its effectiveness. The study identified the key elements of the business model of infrastructure services. The main directions of transformation of business models in the infrastructural sphere are considered. The significance of the identified strategic vectors in the context of business model transformation is substantiated by provisions that determine the effectiveness of management of the service sector, for which compliance with the transformation vectors of infrastructure business models has been established. In accordance with modern management standards, the key principles of the concept of continuous improvement of business processes in the field of service enterprises have been defined.

DEA analysis was used for the comparative assessment of the effectiveness of the business model of business structures based on the results.

The business model of infrastructure services must be flexible and able to adapt to changes in the economic, technical and social environment. Designed correctly, it contributes to the creation of a sustainable and profitable business that meets the needs of consumers and the development of society. Further research in this area may not only expand theoretical knowledge, but also provide practical recommendations for infrastructure businesses to optimize their business models.

Keywords: *infrastructure solutions, efficiency, business model, innovation.*

Постановка проблеми. Сучасна інфраструктура представляє собою комплекс систем, мереж, об'єктів та технологій, які забезпечують ефективне функціонування суспільства та економіки в умовах сучасних викликів і технологічного прогресу. Створення та підтримка такої інфраструктури є критично важливим аспектом для розвитку країни, її конкурентоспроможності та здатності адаптуватися до нових умов.

Бізнес-підходи до розвитку інфраструктури є важливим чинником сучасного соціально-економічного прогресу. Ефективне управління, засноване на бізнес-підходах, сприяє оптимізації ресурсів та забезпеченню сталого росту. Впровадження інноваційних методів, таких як бізнес-процесний підхід, дозволяє створювати ефективні та адаптивні інфраструктурні системи. Бізнес-підхід дозволяє інфраструктурним підприємствам повніше враховувати потреби клієнтів, підвищувати конкурентоспроможність та забезпечувати економічну ефективність. Крім того, такий підхід сприяє створенню «сталих інфраструктур», що враховують вимоги сталого розвитку.

Важливість бізнес-підходу полягає в потенціалі створення інноваційних та довгострокових рішень для покращення життя суспільства. Водночас бізнес-практики не набули достатнього поширення на інфраструктурних підприємствах, що є важливою проблемою в умовах спрямування значних коштів на відновлення пошкодженої та створення нової інфраструктури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У публікаціях [1; 2; 3] визначено основні принципи сталості інфраструктури, що охоплюють економічні, фінансові, екологічні, соціальні та інституційні аспекти. З огляду на те, що інфраструктурні об'єкти проєктуються на десятиліття, важливо, щоб інвестиції в інфраструктуру призводили до позитивних соціальних результатів, забезпечували підтримку бідних, не залишали нікого позаду та поважали права людини [3].

Ураховуючи значні збитки в Україні [4], виникає широкий спектр питань відновлення, особливо на рівні громад [5; 6; 7], з урахуванням кращих практик, суспільних потреб та забезпечення сталого розвитку.

Водночас практичне втілення розробленої авторами у попередніх дослідженнях інфраструктурно-сервісної методології потребує конкретизації використання інструментарію бізнес-аналітики до інфраструктурної сфери.

Мета статті полягає у визначенні особливостей бізнес-моделі інфраструктурних рішень та виробленні підходів до оцінювання ефективності.

Виклад основного матеріалу. На основі класичного підходу [8] бізнес-модель інфраструктурних рішень визначимо як спосіб, що визначає, як постачальник послуг буде надавати і управляти інфраструктурою, щоб задовольнити потреби клієнтів та забезпечити стійкість та ефективність своєї діяльності. Вона охоплює різноманітні аспекти, такі як фінансування, розгортання, управління, підтримка та моніторинг інфраструктурних рішень.

Ключовими елементами бізнес-моделі інфраструктурних послуг, на думку, авторів даного дослідження, є такі:

1. Фінансування (визначення джерел інвестицій для розробки та розгортання інфраструктури; моделі фінансування: врахування можливостей фінансування, таких як прямі інвестиції, публічно-приватні партнерства, кредитування та інші).

2. Розгортання (планування: визначення етапів та обсягів розгортання інфраструктури; технічні аспекти: розробка та впровадження технічних рішень для будівництва та управління інфраструктурою).

3. Управління та експлуатація (модель обслуговування: визначення стратегії обслуговування, включаючи управління активами, технічну підтримку та регулярний моніторинг; ефективність: оптимізація управління та

експлуатації для досягнення максимальної ефективності та забезпечення якості послуг).

4. Бізнес-модель та дохід (ціноутворення: встановлення моделі ціноутворення для клієнтів або користувачів інфраструктурних послуг; стратегії доходу: врахування можливостей додаткового доходу, таких як реклама, додаткові послуги або розширення обсягу послуг).

5. Партнерства та співпраця: стейкхолдери: визначення ключових стейкхолдерів та взаємодія з ними; партнерства: розвиток стратегічних партнерств, які можуть допомогти у покращенні послуг та розширенні бізнесу.

6. Регулювання та політика: відповідність: забезпечення відповідності інфраструктурних послуг законодавству та регулюванням; публічна політика: врахування впливу громадської політики та соціальних факторів на діяльність).

Інфраструктура, незважаючи на своє технічне спрямування, невід’ємно пов’язана з різними аспектами бізнесу, взаємодіючи з ним на різних рівнях. Бізнес-аспект інфраструктури стає ключовим фактором для досягнення успіху та стійкості підприємств з урахуванням поточних трендів [9; 10; 11]. По-перше, ефективна інфраструктура визначає швидкість та легкість ведення бізнесу. Високоякісна транспортна, енергетична та телекомунікаційна інфраструктура забезпечує вчасну логістику, сприяє швидкому обміну інформацією та розвитку бізнес-процесів. По-друге, інфраструктура визначає доступність робочої сили та ринків збуту. Розташування підприємства поруч із добре розвинутою транспортною мережею дозволяє легше залучати та утримувати кваліфікованих працівників, а також ефективно постачати продукцію на ринки. По-третє, інфраструктура впливає на вартість виробництва та конкурентоспроможність. Доступ до ефективних транспортних засобів та енергетичних ресурсів може значно знизити витрати на виробництво, що стає важливим фактором в глобальному бізнес-середовищі. По-четверте, інфраструктура також впливає на стійкість бізнесу до негативних впливів, таких як кризи чи природні катастрофи. Ефективна інфраструктура може забезпечити швидке відновлення бізнес-процесів та мінімізацію втрат.

Розуміння та врахування бізнес-аспектів при плануванні та використанні інфраструктури є важливою умовою для досягнення високої продуктивності та конкурентоспроможності на ринку.

Більшість наукових робіт, що стосуються інфраструктурних послуг, зазвичай містять лише технічні концепції та загальні ідеї щодо побудови інфраструктури, не надаючи конкретних відповідей на стратегічні аспекти управління бізнес-моделями та бізнес-процесами та їх оптимізацією в інфраструктурних підприємствах. Згідно проведеного авторами аналізу, управління на основі бізнес-моделей та бізнес-процесів ще не розроблене настільки глибоко та конкретно, щоб його реальне впровадження в практику будь-якого інфраструктурного підприємства не викликало труднощів.

У сучасних умовах господарювання в підприємствах інфраструктурної сфери необхідно формувати новий тип управління, використовуючи альтернативний алгоритм управлінських рішень, що враховує специфіку та особливості функціонування інфраструктурної сфери.

В дослідженні [12] відзначено, що «довгостроковий успіх підприємства залежить від його здатності створювати та трансформувати інноваційну бізнес-модель». Експерти підкреслюють, що в сучасних умовах недостатньо обмежитися інноваційним продуктом або процесом, оскільки вони застарівають зі зростанням швидкості. Дослідження свідчать, що інноваційна бізнес-модель має більший потенціал успіху, ніж інноваційний процес або продукт. Таким чином, лідери в різних галузях оновлюють свою бізнес-модель удвічі частіше, оскільки бізнес оперує в умовах коротших конкурентних переваг. Досягнення успіху стає можливим лише за умов постійного аналізу та перегляду його причин.

Загалом сфері інфраструктури не вистачає стабільності виробничих підприємств, проте однією з найсильніших переваг цієї галузі бізнесу є її вищий рівень маневреності та адаптивності. Покращення управління підприємством цієї сфери передбачає від менеджменту ряд заходів:

- покращення стратегічного планування;
- посилення ролі окремих функціональних напрямків, зокрема тих, що пов’язані з маркетингом сфери послуг;
- системна оцінка кадрів з урахуванням комплексних результатів їхньої праці та мотивації;
- тісна взаємодія між відділами обслуговування клієнтів, маркетинговим відділом, відділом, відповідальним за технічний розвиток, та безпосереднім управлінням підприємством.

У дослідженні [13, с. 179] під час класифікації бізнес-процесів визначено процеси управління бізнес-моделлю організації як сукупність управлінських процесів, спрямованих на актуалізацію та підтримку бізнес-моделі підприємства. Загалом, комплексний підхід до вдосконалення бізнес-моделі орієнтований на три основні складові – клієнти, конкуренти, корінні зміни, включає в себе етапи аудиту, застосування принципів удосконалення бізнес-процесів, застосування нових технологій, впровадження інноваційних рішень, адаптованих до конкретної інфраструктурної сфери. Це дозволяє підприємствам оптимізувати свою діяльність та поліпшити своє положення на ринку, а клієнтам отримувати помітні вигоди.

В даному контексті визначимо стратегічний вектор трансформації бізнес-моделі інфраструктурного рішення як тенденцію соціально-економічних процесів, що стосується умов функціонування бізнес-моделі та, за умови ефективного врахування в управлінні бізнес-процесами, визначає найбільш вигідне стратегічне

положення для підприємства в цілому та окремих видів його діяльності. Ми пропонуємо розглянути основні напрямки трансформації бізнес-моделей в інфраструктурній сфері, серед яких виділимо цифровізацію; креативність та інноваційність; кооперацію та коопетицію; інтеграцію з виробництвом (продукт як послуга); сталість.

Значення визначених стратегічних векторів в контексті трансформації бізнес-моделі можемо обґрунтувати такими положеннями, що визначають ефективність управління сферою послуг, для яких встановлено відповідність із векторами трансформації бізнес-моделей інфраструктурної сфери (табл. 1).

Таблиця 1

Характеристика стратегічних векторів трансформації бізнес-моделей інфраструктурних рішень

	Стратегічні вектори				
	цифровізація та Інтернет послуги	креативність та інноваційність	кооперація та коопетиція	інтеграція з виробництвом (продукт як послуга)	сталість
Безумовний пріоритет потреб користувачів, спрямованість усієї діяльності підприємства на задоволення цих потреб	+	+	+	+	+
Необхідність постійного перепроєктування (реінжинірингу) процесів для підвищення якості обслуговування	+	+	+		
Обов’язковість забезпечення захисту прав споживача та необхідність відповідності якості послуг прийнятим стандартам; розробка таких стандартів		+		+	+
Дедалі більша індивідуалізація послуг і підвищення складності та подорожчання процесів обслуговування	+	+	+	+	+
Двоїстий характер оцінки споживачем якості обслуговування: оцінка послуги та умов її надання	+	+			+
Необхідність врахування часових, етичних, естетичних, технологічних компонентів	+	+	+	+	+
Забезпечення можливості участі користувачів у контролі, удосконаленні обслуговування та управління якістю послуг	+	+	+	+	+
Фінансово-економічна ефективність	+	+	+	+	+

Джерело: складено авторами

В результаті аналізу тенденцій у сфері послуг в Україні до 2020 року, не враховуючи дані наступних років через флуктуації, побудовані відповідні лінії тренду й визначені кластери послуг, обсяг реалізації яких демонструє ознаки експоненційного зростання (помічено жирними лініями на рис. 1).

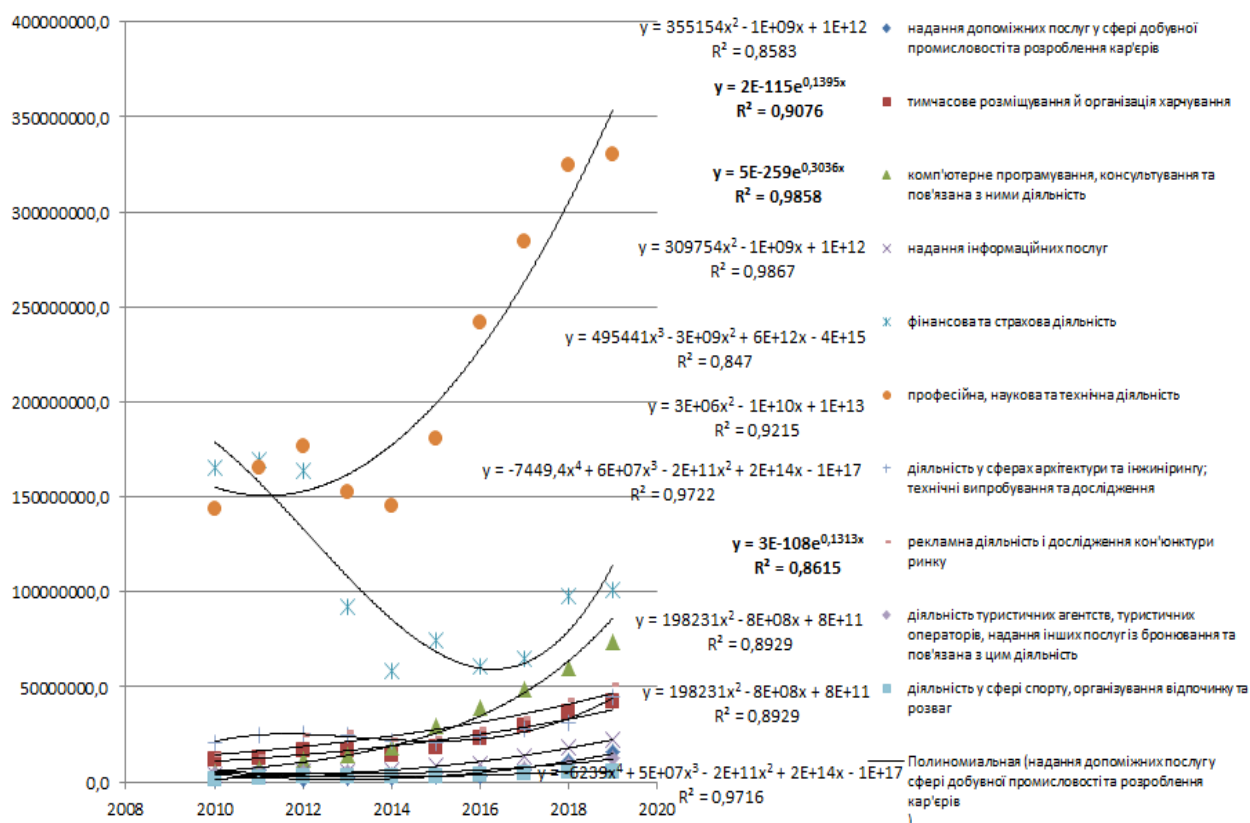

Рис. 1. Аналітичні залежності для прогнозування реалізації послуг в Україні
Джерело: сформовано авторами на основі даних Держкомстату [14]

Серед таких кластерів виділяються чотири групи послуг, зокрема послуги тимчасового розміщення та організації харчування, комп'ютерне програмування, консультування та пов'язана з ними діяльність, а також рекламна діяльність і дослідження кон'юнктури ринку. Виявлений факт дозволяє зробити висновок про зростання значущості креативних інфраструктурних послуг.

На основі вищевикладеного вважаємо, що в рамках теоретико-методологічних засад визначення стратегічних векторів трансформації бізнес-моделей підвищення економічної ефективності діяльності інфраструктурної сфери [15; 16; 17] необхідно розглядати їх у взаємозв'язку (рис. 2) і залежно від специфіки інфраструктурного рішення, що уможливорює обрання найбільш ефективних інструментів удосконалення бізнес-моделей.

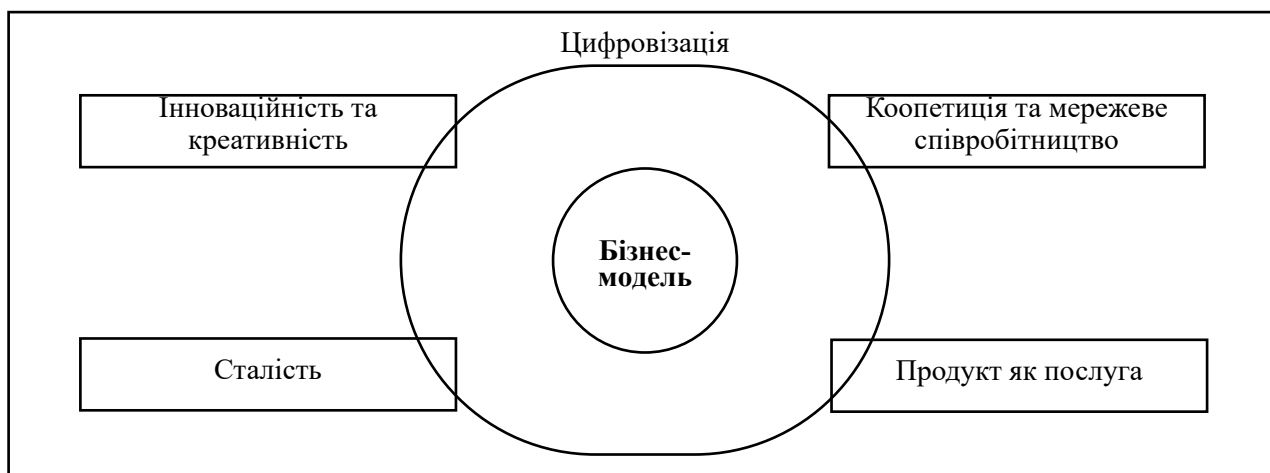

Рис. 2. Взаємозв'язок між стратегічними векторами трансформації бізнес-моделей інфраструктурної сфери
Джерело: сформовано авторами

Для удосконалення бізнес-моделі з огляду на визначені стратегічні вектори пропонуємо використовувати

методологію аналізу бізнес-процесів з урахуванням трансформуючого впливу векторів на певні їх групи.

Управління в бізнес-структурах є завданням, що передбачає застосування нових підходів до управління поряд із традиційними методами. Один із інноваційних методів – це бізнес-процесний підхід. Відмінністю цього підходу є перехід від функціонального управління до орієнтації на бізнес-процеси. Його суть полягає в представленні структури організації як взаємозалежних бізнес-процесів, спрямованих на досягнення мети, визначеної в бізнес-моделі.

В межах бізнес-процесного підходу бізнес-модель підвищення економічної ефективності діяльності інфраструктурної сфери можна розглядати як структуру бізнес-процесів та зв'язків між ними. Вони використовуються для планування, контролю та корекції діяльності інфраструктурного підприємства з метою максимізації потенціалу та стратегічних ресурсів. Це пов'язано зі стратегічними векторами трансформації бізнес-моделі з метою створення інфраструктурного продукту (послуги) з високою цінністю, що відповідає пріоритетам споживачів та забезпечує зростання прибутку.

Управління бізнес-процесами та їх оптимізація в підприємствах інфраструктурної сфери є важливими для керівників і споживачів. Це сприяє поліпшенню якості інфраструктурних послуг та створює більш вигідні умови для надання таких послуг, що впливає на формування адаптивної та споживачем-орієнтованої системи функціонування підприємства.

Для ідентифікації бізнес-процесів та покращення їх управління необхідно враховувати параметри, такі як масштаб, довжина та рівень бізнес-процесу. Масштаб бізнес-процесу визначається його складністю та важливістю для системи бізнес-моделі. Довжина бізнес-процесу є суб'єктивною характеристикою, обумовленою аналізом та рішеннями щодо обрання послідовності дій у різних рівнях організації. Рівень бізнес-процесу визначається ступенем деталізації діяльності, від операційних завдань до великих сегментів, які виконуються різними організаційними підрозділами.

Відповідно до сучасних стандартів управління, визначено ключові принципи концепції безперервного удосконалення бізнес-процесів у сфері сервісних підприємств, які включають:

- постійні зміни, що передбачають пошук можливостей удосконалення, навіть після впровадження останніх покращень у бізнес-процесах;
- акцент на клієнтах, оскільки для підприємства важливо, щоб усі дії в кінцевому підсумку призводили до вищого рівня задоволеності користувачів їхніми послугами;
- відкрите визнання проблем та розповсюдження культури відкритості, що виражається в розвитку взаємної підтримки, конструктивності та відсутності конфронтацій між співробітниками, а також можливості для кожної робочої групи висловлювати проблеми для відкритого обговорення, а не такої сильної ізоляваності відділів, як у випадку реінжинірингу;
- створення керованих міжфункціональних команд, до яких має приєднатися кожен працівник підприємства, і управління проектами з удосконалення бізнес-процесної структури;
- сприяння формуванню підтримки всередині колективу та розвиток самодисципліни, що стимулює залучення співробітників у процес безперервного вдосконалення бізнес-процесів;
- інформування співробітників про всі аспекти діяльності підприємства та делегування повноважень, щоб вони могли діяти відповідно до отриманої інформації, формуючи активну позицію щодо безперервного удосконалення бізнес-процесів;
- урахування цих принципів дозволяє підприємствам адаптуватися до розглянутих стратегічних трансформаційних векторів бізнес-моделі.

Для проведення об'єктивного оцінювання ефективності бізнес-моделі та бізнес-структур використовуємо DEA-аналіз, і конкретно модель CCR (модель Charnes-Cooper-Rhodes). Цей метод дозволяє здійснити порівняльний аналіз, враховуючи різні вхідні та вихідні параметри.

Основним поняттям методу є DMU (одиниці ухвалення рішення), які використовують вхідні та вихідні змінні для формування рішення. У вигляді математичної моделі це виражено через вагові коефіцієнти для вхідних та вихідних змінних.

Оптимальні вагові коефіцієнти визначаються так, щоб максимізувати відношення вихідних до вхідних параметрів для кожної DMU. Ефективність DMU визначається тим, чи досягнуто значення цього відношення одиниці.

Переваги DEA-методу включають можливість розкриття взаємозв'язків між показниками ефективності, використання декількох вхідних і вихідних змінних, можливість вимірювання різними одиницями вимірювання та оцінку джерел неефективності.

В рамках оцінювання ефективності бізнес-моделі використано дві інтегрально результативні змінні: рентабельність продажів та тривалість життєвого циклу клієнта. Змінні входу були обрані враховуючи факторні складові ефективності бізнес-моделі.

Цей аналіз дозволяє отримати об'єктивні результати та визначити ефективність бізнес-моделі на основі конкретних показників, що сприяє раціональному управлінню та розвитку бізнесу.

Оцінка ефективності бізнес-моделі інфраструктурних об'єктів була проведена за допомогою СС-моделі,

зорієнтованої на вихідний показник. У ролі цього показника були обрані дві інтегрально-результативні змінні, які, на думку дослідника, належно відображають конкретний і загальний внески ефективності бізнес-моделі в розвиток підприємства: рентабельність продажів і тривалість життєвого циклу клієнта.

Змінні входу були обрані відповідно до факторних складових ефективності бізнес-моделі: i_1 – задоволеність споживача; i_2 – співвідношення витрат на маркетинг та ціни; i_3 – оборотні активи; i_4 – необоротні активи; i_5 – витрати на розвиток бізнесу (реінвестиції); i_6 – витрати на управління; i_7 – обсяг продажів.

Вихідна інформація для моделі представлена в табл. 2.

Таблиця 2

Нормовані вихідні дані для оцінювання ефективності бізнес-моделі

Сфера діяльності	Підприємства	Задоволеність споживача	Співвідношення витрат на маркетинг та цін	Оборотні активи	Необоротні активи	Витрати на розвиток бізнесу (реінвестиції)	Витрати на управління	Обсяг продажів
		i_1	i_2	i_3	i_4	i_5	i_6	i_7
Приватна медична інфраструктура	1	0,73	1,00	0,21	0,11	1,00	0,37	0,92
	2	0,87	0,51	1,00	0,90	0,81	1,00	0,88
	3	0,81	0,67	0,49	1,00	0,80	0,35	1,00
Державна транспортна інфраструктура	1	0,89	0,91	0,89	0,85	0,97	0,85	0,75
	2	0,91	1,00	0,92	0,92	0,95	0,79	0,89
	3	0,82	0,73	0,90	0,97	0,87	0,90	0,91

Джерело: складено авторами

Результати оцінювання ефективності бізнес-моделей за середньогалузевими значеннями показують, що за рентабельністю продажів та тривалістю життєвого циклу клієнта приватна медична інфраструктура значно випереджає державну транспортну інфраструктуру.

Оцінювання ефективності бізнес-моделі інфраструктури є ключовим етапом у визначенні її успішності та можливостей для подальшого розвитку. Для здійснення такої оцінки важливо враховувати різноманітні аспекти та показники, що відображають фінансову стійкість, задоволеність клієнтів, інновації та технологічний прогрес, гнучкість та адаптабельність. Оцінка ефективності бізнес-моделі інфраструктури повинна бути системною, враховуючи різноманітні фактори, які впливають на її успішність у довгостроковій перспективі.

Висновки. Сучасна інфраструктура визначає темпи розвитку суспільства та є ключовим фактором для забезпечення сталого та економічного зростання. Її вдосконалення вимагає комплексного підходу, інновацій та стратегічного планування, спрямованого на вирішення сучасних викликів і завдань. Бізнес-модель інфраструктурних послуг повинна бути гнучкою та здатною адаптуватися до змін в економічному, технічному та соціальному середовищі. Спроектвана правильно, вона сприяє створенню стійкого та вигідного бізнесу, який відповідає потребам споживачів та розвитку суспільства.

Перспективи подальших досліджень бізнес-моделі інфраструктурних рішень є важливим напрямком для розвитку знань у галузі управління та стратегічного розвитку підприємств. Розробка більш точних та прогресивних методологій оцінки, які враховують специфіку бізнес-моделей у сучасному економічному середовищі, може покращити точність та об'єктивність аналізу. Дослідження впливу змінних факторів, таких як технологічні інновації, зміни в споживачьких та бізнес-тенденціях, може надати усвідомлення щодо того, які аспекти впливають на успішність інфраструктурного бізнесу. Подальші дослідження у цій області можуть не тільки розширити теоретичні знання, але й надати практичні рекомендації для підприємств інфраструктурної сфери щодо оптимізації їх бізнес-моделей.

Література

1. Thacker S. et al. Infrastructure: Underpinning Sustainable Development, UNOPS, Copenhagen. 2018. URL: https://www.itrc.org.uk/wp-content/PDFs/ITRC-UNOPS-Infrastructure_Underpinning_Sustainable%20Development.pdf.
2. What is Sustainable Infrastructure? A Framework to Guide Sustainability Across the Project Cycle, Inter-American Development Bank. IDB. 2018. URL: <https://publications.iadb.org/en/what-sustainable-infrastructure-framework-guide-sustainability-across-project-cycle>.
3. Integrated Approaches to Sustainable Infrastructure, UN Environment, Geneva. UN Environment. 2019. URL: https://www.greengrowthknowledge.org/sites/default/files/downloads/resource/Integrated_Approaches_To_Sustainable_Infrastructure_UNEP.pdf.

4. Загальна сума прямих збитків, завдана інфраструктурі України через війну, за підсумками червня 2023 року перевищила \$150 млрд. 2 серпня 2023. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zagalna-suma-pryamih-zbitkiv-zavdana-infrastrukturii-ukrayini-cherez-viynu-za-pidsumkami-cherhvnya-2023-roku-perevishhila-150-mlrd/>.
5. Денисенко С. Розвивати спільноти: як відбудова інфраструктури дає нове життя громадам. Українська правда. 19 серпня 2022. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/08/19/7363958/>.
6. Гаманюк О., Пальчук М. Розмір має значення: доходи менших громад зростають швидше, ніж у більших. Економічна політика. 6 лютого 2020. URL: <https://voxukraine.org/rozmir-maye-znachennya-dohodi-menshih-gromad-zrostayut-shvidshe-nizh-u-bilshih>.
7. Гарус А., Нів'євський О. У єдності – сила. Вплив реформи децентралізації на місцеві бюджети в Україні. Державне управління. 6 серпня 2020.
8. URL: <https://voxukraine.org/u-yednosti-sila-vpliv-reformi-detsentralizatsiyi-na-mistsevi-byudzheti-v-ukrayini/>
9. Osterwalder A., & Pigneur Y. Business Model Canvas. A Handbook for Visionaries, Game Changers, and Challengers. Wiley, New Jersey. 2010.
10. Сьомкіна Т. В., Литвинова О. В., Лобань О. О. Особливості моделей функціонування ІТ-компаній в Україні. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2018. № 19 (3). С. 84–87.
11. Omelyanenko V., Braslavskaya O., Biloshkurska N., Biloshkurskyi M., & Omelyanenko O. C-Engineering Based Industry 4.0 Innovation Networks Sustainable Development. International Journal of Computer Science & Network Security. 2021. № 21 (9). pp. 267–274.
12. Омеляненко О. М. Аналіз трансформації бізнес-процесів підприємства в ході цифрового маркетингу. Причорноморські економічні студії. 2019. № 47 (1). С. 136–140.
13. Бізнес-моделі. 55 найкращих шаблонів. URL: <https://hub.kyivstar.ua/reviews/biznes-modeli-55-luchshih-shablonov/>.
14. Чорнобай Л. І., Дума О. І. Бізнес-процеси підприємства: класифікація та структурно-ієрархічна модель. Економічний аналіз. 2015. Том 22. № 2. С. 171–182.
15. Обсяг реалізованих послуг. Держстат. 2020. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/ekon/posl_u.htm.
16. Омеляненко В., Омеляненко О., Лиштван В. Ключові аспекти інфраструктурної безпеки та сталості в контексті повоєнного відновлення громад (цифровий та бізнес-екосистемний аспект). Цифрова економіка та економічна безпека. 2023. № 8 (08). С. 54–61. <https://doi.org/10.32782/dees.8-10>.
17. Омеляненко О. М., Омеляненко В. А. Розвиток інфраструктури громад на засадах local resource-based підходу. Вісник економічної науки України. 2023. № 1 (44). С. 63–69. [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2023.1\(44\).63-69](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2023.1(44).63-69).
18. Omelyanenko V., Omelianenko O. Infrastructure and service methodology for the development of innovative hromadas: general idea and example of smart city infrastructure. Three Seas Economic Journal. 2023. № 4 (1). pp. 49–57. <https://doi.org/10.30525/2661-5150/2023-1-6>.

References

1. Thacker, S. et al. (2018). Infrastructure: Underpinning Sustainable Development, UNOPS, Copenhagen. Available at: https://www.itrc.org.uk/wp-content/PDFs/ITRC-UNOPS-Infrastructure_Underpinning_Sustainable%20Development.pdf.
2. Inter-American Development Bank (2018). What is Sustainable Infrastructure? A Framework to Guide Sustainability Across the Project Cycle. Available at: <https://publications.iadb.org/en/what-sustainable-infrastructure-framework-guide-sustainability-across-project-cycle>.
3. UN Environment (2019). Integrated Approaches to Sustainable Infrastructure, UN Environment, Geneva. Available at: https://www.greengrowthknowledge.org/sites/default/files/downloads/resource/Integrated_Approaches_To_Sustainable_Infrastructure_UNEP.pdf.
4. Zagalna suma prjamykh zbytkiv, zavdana infrastrukturi Ukrajiny cherez viynu, za pidsumkamy chervnja 2023 roku perevyshhyla \$150 mlrd. [The total amount of direct damage caused to the infrastructure of Ukraine due to the war, according to the results of June 2023, exceeded \$150 billion. August 2, 2023.] 2 August 2023. Available at: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zagalna-suma-pryamih-zbitkiv-zavdana-infrastrukturii-ukrayini-cherez-viynu-za-pidsumkami-cherhvnya-2023-roku-perevishhila-150-mlrd/>.
5. Denysenko, S. (2022). Rozvyvaty spilnoty: iak vidbudova infrastruktury daie nove zhyttia ghromadam [Building communities: how rebuilding infrastructure breathes new life into communities]. Ukrainsjka pravda – Ukrainian truth, August 19. Available at: <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/08/19/7363958/>.
6. Hamaniuk, O., Palchuk, M. (2020). Rozmir maie znachennia: dokhody menshykh hromad zrostaiut shvydshe, nizh u bilshykh [Size matters: Smaller communities' incomes grow faster than larger ones]. Ekonomichna polityka – Economic policy, February 6. Available at: <https://voxukraine.org/rozmir-maye-znachennya-dohodi-menshih-gromad>

zrostayut-shvidshe-nizh-u-bilshih.

7. Harus, A., Nivievskiy, O. (2020). U yednosti – syła. Vplyv reformy detsentralizatsii na mistsevi biudzhety v Ukraini [There is strength in unity. Impact of decentralization reform on local budgets in Ukraine]. Derzhavne upravlinnia – Governance, August 6. Available at: <https://voxukraine.org/u-yednosti-sila-vplyv-reformi-detsentralizatsiyi-na-mistsevi-byudzhety-v-ukrayini/>.

8. Osterwalder A., & Pigneur Y. (2010). Business Model Canvas. A Handbook for Visionaries, Game Changers, and Challengers. Wiley, New Jersey.

9. Somkina, T. V., Lytvynova, O. V., Loban, O. O. (2018) Osoblyvosti modelei funktsionuvannia IT-kompanii v Ukraini [Peculiarities of functioning models of IT companies in Ukraine]. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo, 19 (3), pp. 84–87.

10. Omelyanenko, V., Braslavskaya, O., Biloshkurska, N., Biloshkurskyi, M., & Omelyanenko, O. (2021). C-Engineering Based Industry 4.0 Innovation Networks Sustainable Development. International Journal of Computer Science & Network Security, No 21 (9), pp. 267–274.

11. Omelianenko, O. M. (2019). Analiz transformatsii biznes-protsesiv pidpriemstva v khodi tsyfrovoho marketynhu [Analysis of the transformation of business processes of the enterprise in the course of digital marketing]. Prychornomorski ekonomichni studii, no. 47 (1), pp. 136–140.

12. Business models. 55 Best Templates. Available at: <https://hub.kyivstar.ua/reviews/biznes-modeli-55-luchshih-shablonov/>.

13. Chornobai, L. I., Duma, O. I. (2015). Biznes-protsesy pidpriemstva: klasyfikatsiia ta strukturno-hierarkhichna model [Business processes of the enterprise: classification and structural-hierarchical model]. Ekonomichnyi analiz – Economic analysis, 22 (2), 171–182.

14. State Statistics Service (2020). Volume of implemented services. Available at: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/ekon/posl_u.htm.

15. Omelianenko, V., Omelianenko, O., Lyshtvan, V. (2023). Kliuchovi aspekty infrastrukturoi bezpeky ta stalosti v konteksti povoiennoho vidnovlennia hromad (tsyfrovyy ta biznes-ekosystemnyi aspekt) [Key aspects of infrastructure security and sustainability in the context of post-war community recovery (digital and business ecosystem aspect)]. Tsyfrova ekonomika ta ekonomichna bezpeka – Digital economy and economic security, 8 (08), 54-61. <https://doi.org/10.32782/dees.8-10>.

16. Omelianenko, O. M., Omelianenko, V. A. (2023). Rozvytok infrastruktury hromad na zasadakh local resource-based pidkhotu [Development of community infrastructure based on the local resource-based approach]. Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy – Herald of economic science of Ukraine, 1 (44), 63-69. [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2023.1\(44\).63-69](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2023.1(44).63-69).

17. Omelyanenko, V., Omelianenko, O. (2023). Infrastructure and service methodology for the development of innovative hromadas: general idea and example of smart city infrastructure. Three Seas Economic Journal, 4 (1), 49–57. <https://doi.org/10.30525/2661-5150/2023-1-6>.

УДК 332.14:351.824

DOI: 10.60022/1(1)-4SD

Синюра-Ростун Надія Романівна

кандидат економічних наук, старший науковий співробітник

ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України», Україна

Syniura-Rostun Nadiia

Candidate of Economic Sciences, Senior Researcher

The State Institution «Institute of Regional Research named after M. I. Dolishnyi of NAS of Ukraine», Ukraine

ORCID: 0000-0003-1137-9370

ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОГО СЕРЕДОВИЩА В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ: РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Анотація. Досліджено основні виклики з якими стикається підприємницький сектор в умовах військової агресії. Зазначено, що формування ефективної політики підтримки підприємницького середовища є одним із основних завдань держави. Встановлено, що військові дії негативно вплинули на підприємницьку активність, що спричинило зниження її активності. Виявлено, що високий рівень незадоволеності підприємців роботою органів влади відчувається через відсутність ефективних трансформаційних змін у системі інституційної підтримки роботи бізнесу.

Зауважено, що податкова система і надалі залишається одним із основних перепон для роботи бізнесу. Зазначено, що взаємодія підприємців з органами місцевої влади залишається однією із ключових проблем, що проявляється у слабкій комунікації, не розумінні стану та потреб бізнесу на локальному та регіональному рівні. Встановлено, що інструменти підтримки підприємництва, що використовуються органами місцевої влади не корелюють із потребами/запитами бізнесу.

Визначено, що низьке володіння громадами цифровими даними про місцеву економіку не сприяє ефективному розвитку підприємницького середовища. Серед перешкод, що заважають ефективно розвивати підприємницький сектор та трансформувати місцеву економіку виокремлено відсутність у регіональній та місцевої влади бачення системної трансформації та стратегічного розвитку економіки на основі видів економічної діяльності з високою часткою доданої вартості, високотехнологічних, націлених на ґрунтовну структурну модернізацію та диверсифікацію економіки регіону чи територіальної громади.

Зазначено, що серед інструментів підтримки підприємницької активності та стимулювання промислового розвитку на державному та регіональному рівнях є розвиток індустріальних парків. Виокремлено основні проблеми, що перешкоджають розвитку індустріальних парків.

Ключові слова: підприємництво, органи влади, політика, інструменти.

PROBLEMS OF THE FUNCTIONING OF THE BUSINESS ENVIRONMENT IN THE CONDITIONS OF MILITARY AGGRESSION: THE REGIONAL ASPECT

Abstract. The main challenges faced by the business sector in the conditions of military aggression have been studied. It is noted that the formation of an effective policy of supporting the business environment is one of the main tasks of the state. It was established that the military actions had a negative impact on entrepreneurial activity, which caused a decrease in its activity or a complete stop. It was found that the high level of dissatisfaction of entrepreneurs with the work of authorities is felt due to the lack of effective transformational changes in the system of institutional support for business work. It was noted that the tax system will continue to be one of the main obstacles for business operations.

It is noted that the interaction of entrepreneurs with authorities remains one of the key problems, which is manifested in weak communication, lack of understanding of the state and needs of business at the local and regional level. It has been established that the entrepreneurship support tools used by local authorities do not correlate with business needs/requests.

It was determined that the communities' low ownership of digital data about the local economy does not contribute to the effective development of the entrepreneurial environment. Among the problems that hinder the effective development of the entrepreneurial sector and the transformation of the local economy, the lack of a vision of systemic transformation and strategic development of the economy based on types of economic activity with a high share of added value, high-tech, aimed at thorough structural modernization and diversification of the regional economy or territorial community.

It is noted that the development of industrial parks is among the tools for supporting entrepreneurial activity and stimulating industrial development at the state and regional levels. The main problems hindering the development of

industrial parks are highlighted.

Keywords: *entrepreneurship, authorities, policy, tools.*

Постановка проблеми. Погіршення економічної ситуації в Україні зумовлене наслідками глобальної пандемії, з іншого боку, посилюється активними військовими діями, що супроводжуються терористичними ракетними атаками по цивільній та енергетичній інфраструктурі на усій території держави. В цій ситуації Україна зіткнулася із небаченими досі викликами, серед яких у економічній площині втрата економічного потенціалу через його фізичне знищення, блокаду експортних шляхів, що веде до ризику втрати експортних ринків. Виробничі ланцюги постачання, як правило, зберігаються під час коротких періодів нестабільності, але, якщо воєнні дії тривають більше року, імпортери шукають заміну, а відтак відбувається релокація торговельних потоків світової торгівлі, укладаються нові преференційні торговельні угоди з метою зниження витрат на торгівлю [1].

Агресор, окрім активних військових дій, посилює війну на економічному фронті, зокрема через блокаду морських шляхів постачання, а відтак активно заміщує український зерновий експорт до країн Азії на власну товарну продукцію. Відтак, першочерговим завданням постає необхідність виокремлення чітких пріоритетів економічного розвитку держави та регіонів, які допоможуть функціонувати державі у час військових дій, а також сприятимуть швидкому та ефективному післявоєнному відновленню.

Формування ефективної системи підтримки та захисту підприємницького середовища матиме визначальне значення для ефективного післявоєнного відновлення держави, нарощування обсягів експорту продукції з високою часткою доданої вартості, трансформації економіки на високотехнологічних та інноваційних засадах. Завданням держави стає формування ефективної політики підтримки та розвитку підприємництва, на засадах інноваційності, сталості, кліматичної нейтральності, цифровізації, циркулярного розвитку та максимальної локалізації виробництва, що сприятиме створенню нових робочих місць, дозволить підвищити стійкість економіки та сприятиме ефективному післявоєнному відновленню.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання підтримки підприємницького середовища на різних рівнях управління широко висвітлюється у наукових дослідженнях як вітчизняних, так і закордонних вчених. Обставини у яких опинилося вітчизняне підприємництво з початком повномасштабних військових дій потребують здійснення глибших досліджень з метою адаптації функціонування бізнесу в умовах підвищеної небезпеки та невизначеності. Мельник Т.Ю.[2] здійснила аналіз особливостей державної підтримки бізнесу в умовах військового стану в законодавчо-адміністративному полі.

Мурованою Т.О. [3] досліджено стан підприємництва та ключові зміни в організації бізнес сектору, вплив війни на динаміку діяльності підприємств та особливості урядової підтримки із попередження масового банкрутства суб'єктів господарювання. Стефанюк О.Д. [4] та ін. висвітлено пріоритети розвитку бізнесу у воєнний час з точки зору практичного аспекту. Ключовською В.О. [5] та ін. розглянуто особливості та специфіку макроекономічних аспектів відновлення малого та середнього бізнесу в контексті перспективи повоєнної відбудови національної економіки України.

Однак, незважаючи на пошук інтересу до стану та процесів функціонування бізнесу в умовах військового стану, додаткової уваги потребує дослідження особливостей взаємодії та впливу органів управління регіонального/місцевого рівня на формування сприятливого бізнес клімату, підтримку та стимулювання підприємницької активності, що і є **метою статті**.

Виклад основного матеріалу. Військові дії негативно вплинули на підприємницьку активність, від зниження купівельної спроможності споживачів до фізичної можливості ведення підприємницької діяльності через знищення активів. Відтак, досить відчутними стали проблеми зупинки або суттєвого зниження активності у підприємницькій діяльності.

Частка підприємств, які зупинили свою діяльність, є найвищою у Луганській (33,3%), Донецькій (12,5%) та Запорізькій областях (7,1%) [6]. Натомість позитивні тенденції по зростанню обсягу робіт спостерігали лише у двох областях – Тернопільській та Запорізькій (рис. 1.). Зважаючи на безпосереднє прилягання останньої до лінії фронту, можна припустити, що зростання обсягу робіт та послуг зумовлене забезпеченням військових потреб.

Натомість, значною є частка підприємств, що працюють частково або зменшили діяльність у тилкових областях Західного регіону України, що окрім об'єктивних причин, зокрема скорочення частки платоспроможних споживачів, вказує на погіршення умов функціонування підприємницького середовища загалом. Опитування CDI центру [6] підтвердило, що за підсумком 2022 р. 31,7% МСБ зупинило роботу частково або повністю, а індекс активності бізнесу на початок 2023 р. становив 34,03 (зі 100 можливих), що вказує на негативні очікування бізнесу від подальшого розвитку подій.

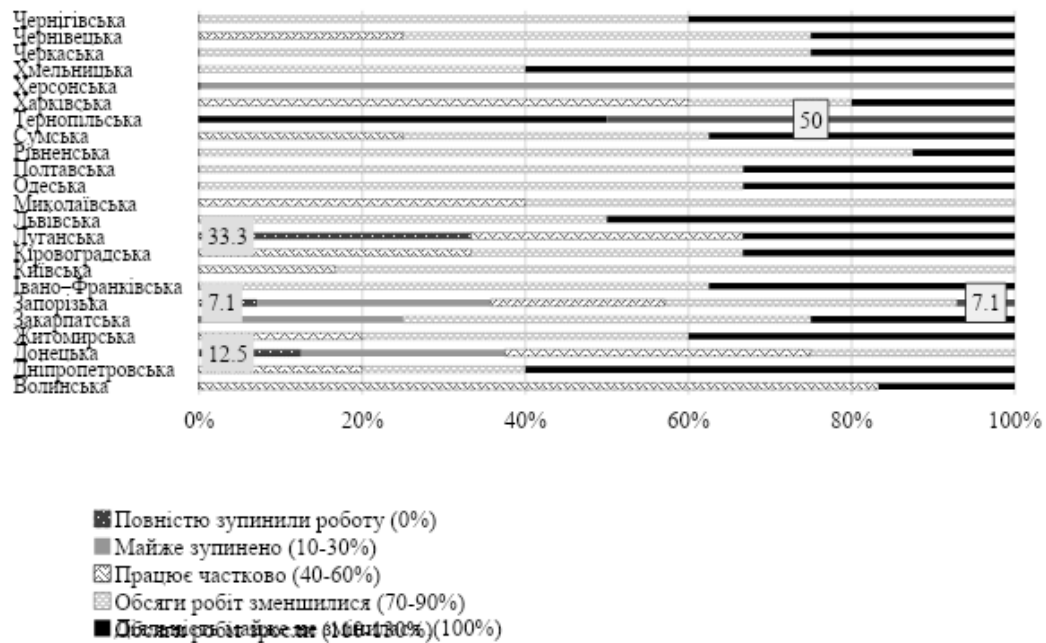

Рис.1. Стан функціонування бізнесу за оцінкою ТГ порівняно з періодом до 24.02.2022 року
Джерело: сформовано за [7]

Відбувається зростання незадоволеності підприємців роботою органів влади через відсутність ефективних трансформаційних змін у системі інституційного забезпечення та податковій, що перешкоджає формуванню прозорого регуляторного середовища від загальнодержавного до локального рівня, яке є передумовою розвитку підприємництва. За підсумками 2022 р. 65,4% підприємців вказали, що мали перепони у роботі з боку державних органів влади, очолює список ДПС (50% підприємців мали перепони у роботі), ДМСУ (митниця) – 13%, Держфінмоніторинг – 7%, МВС – 6%, Держслужба з питань праці – 5% тощо [8]. За підсумками роботи 2022 р. бізнес погіршив оцінку податкового режиму (податковий індекс склав 2,97 балів з 5 можливих, тоді як у 2021 р. склав 3,01)[9].

Найгірша ситуація із адмініструванням податків та підготовкою податкової звітності, найбільше підприємці скаржаться на велику кількість часу, що йде на підготовку податкової звітності та сплату податків. Крім того, відбулося посилення фіскального тиску шляхом необґрунтованого трактування податкового законодавства контролюючими органами, необґрунтованими інформаційними запитами та блокуванням податкових накладних. Водночас, у березні-квітні 2023 р. [6] збільшилась частка підприємців, що скаржилися на передбачуваність дій держави, що можуть погіршити стан бізнесу (34%), перешкоди зі сторони регуляторних та фіскальних органів, в тому числі податкової та митної (26,1%). Крім того, на проблеми з податковими органами, зокрема у частині блокування податкових накладних вказували 47,7% підприємців, найбільш поширеними проблемами також стали зловживання органами влади регуляторними нормами, відмова від бронювання працівників, проблеми з логістикою, несправедливі рішення у тендерних закупівлях, корупція та інші види податкового тиску тощо. У червні 2023 р. [10] державну політику підтримки бізнесу позитивно оцінили лише 16% підприємців, а негативно 15%, крім того 12% не змогли дати їй жодної оцінки, що вказує на відсутність будь якого впливу зі сторони держави. Ситуація, що склалася виглядає досить тривожно, оскільки підтримка підприємництва є однією із умов для перемоги на економічному фронті, запорукою функціонування економіки та її швидкого післявоєнного відновлення.

Лібералізація податкового адміністрування та гнучкість податкових органів під час воєнного стану є необхідними для підтримки функціонування бізнесу, крім того потрібними є: уточнення правил, які недвозначно звільняли б від штрафів за порушення, допущені у період дії воєнного стану, спрощення реєстрації податкових накладних, зведення до мінімуму кількості запитів та перевірок, зменшення обмежень щодо використання власних валютних коштів, спрощення правил перетину кордону співробітниками працюючих бізнесів тощо [11].

Задля стабілізації регуляторного середовища серед пріоритетних завдання для уряду залишаються: боротьба із корупцією, проведення судової реформи, посилення мораторію на перевірки бізнесу з боку БЕБ, ДПС. Необхідним заходом є трансформування діяльності податкової служби, перегляд критеріїв ризиковості операцій у ДПС (скорочення блокування накладних), покращення адміністрування податків тощо. На вирішення проблеми блокування податкових накладних Кабінетом Міністрів України прийнято постанову від 02.06.2023 № 574 «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 11.12.2019 № 1165», очікувалося, що

зміни, передбачені зазначеною вище Постановою, спростять механізм автоматичної реєстрації зупинених ПН / РК та забезпечать право платника податків оскаржувати до комісії центрального рівня ДПС України, однак очікувані зміни до нормативної бази мали здебільшого формальний характер та не принесли суттєвих позитивних змін.

У період нестабільності та невизначеності щодо шляхів майбутнього розвитку засобом підтримки для підприємницького середовища мали б стати органи влади, натомість спостерігаються проблеми взаємодії підприємців з органами влади. Прослідковується дуже слабка комунікативна взаємодія між органами управління регіонального та місцевого рівня та підприємцями, та відповідно, відсутнє розуміння стану та потреб останніх. Як наслідок невирішеним залишається питання створення належної інфраструктури підтримки бізнесу на регіональному та локальному рівнях. Інструментами [12] які найчастіше використовують органи влади ТГ (територіальні громади) та ОВА (обласні військові адміністрації) для підтримки підприємництва в умовах повномасштабної війни є програми підтримки підприємництва, які були затверджені у 33,6% ТГ та 93,3% областей (рис. 2.). Відтак, за оцінкою органів влади інструментами, що найчастіше використовуються у розрізі програм є інформаційна підтримка та консультативна допомога. Водночас, підприємці мало поінформовані про наявність таких інструментів підтримки зі сторони органів влади, оскільки понад 83% заявили, що не знають про жодну програму з підтримки підприємництва в ТГ чи регіоні, понад 45% підприємців зазначили, що хочуть отримувати інформаційну підтримку, що знову ж таки вказує на слабку комунікацію та/або обмежений доступ підприємців до послуг, що надаються місцевими органами влади. Разом з тим найбільшим запитом у підприємців користується фінансова підтримка у вигляді пільгових кредитів, ваучерів, грантів, пільг на сплату місцевих податків чи інших форм допомоги.

Рис. 2. Оцінка актуальності інструментів підтримки підприємництва різними стейкхолдерами, %

Джерело: сформовано за даними [7]

Ще є однією із перешкод для стимулювання та підтримки розвитку бізнесу на локальному рівні є низьке володіння громадами інформацією, зокрема цифровими даними про місцеву економіку, що не дозволяє ефективно розвивати підприємницьке середовище, вчасно виявляти та усувати недоліки, застосовувати необхідні інструменти підтримки тощо. Інформація, якою найкраще володіють територіальні громади обмежується активами громад (земля, нерухоме та рухоме майно тощо) та податками (кількість платників податків, боржників, суми сплат тощо). Натомість такі важливі складові місцевої економіки як зовнішньоекономічна діяльність залишаються поза увагою 64,8% органів управління ТГ, участь місцевого бізнесу у тендерах, публічні кошти у доходах бізнесу (54,4%), фінанси та персонал (49,6%), динаміка розвитку місцевого бізнесу (48,8%), бізнес кластери та економічні зв'язки (44%). Натомість органи управління на рівні ОВА активно моніторять зовнішньоекономічну діяльність (86,7%), кількість бізнес кластерів та економічні зв'язки (73,3%), динаміку розвитку бізнесу (66,7%), а питання активів залишаються поза увагою 60% управлінців, санкції, зв'язки з державами-агресорами (66,7%), фінанси та персонал (53,3%) тощо. Як бачимо ТГ та ОВА активно цікавляться податковою складовою, що є основним інструментом наповнення бюджету, натомість умови та особливості функціонування підприємництва, підвищення рівня економічної кооперації, частки локалізації місцевого бізнесу, інституційної підтримки здебільшого залишається поза увагою.

Правосуддя як важлива складова інституційного середовища розвитку підприємництва є найменш цікавою як для місцевих так і регіональних органів влади. Серед ТГ 47,2% заявили що не володіють даними про судові справи що стосуються суб'єктів підприємництва та 28,8% заявили що їм це не потрібно, на рівні ОВА частки становлять 53,3% та 33,3% відповідно. Відсутність прозорої та ефективної судової системи є однією із суттєвих перешкод для заснування та розвитку бізнесу, а насамперед для залучення іноземних інвесторів, відтак

можливість на місцевому/регіональному рівні отримання якісного юридичного супроводу чи консультації при вирішенні судових спорів є ефективним інструментом підтримки та розвитку підприємництва. За оцінкою ЄВА [13] рівень довіри до судової системи серед представників бізнесу складав 1,96 бали (5 можливих), перше місце серед чинників негативного впливу на роботу судової системи зайняла корупція та хабарництво у рамках судового процесу. За оцінкою Gradus research [14] боротьба з корупцією (61%) та реформування судової системи (43%) є запорукою відновлення України на думку бізнесу.

Окремою проблемою є відсутність у регіональної та місцевої влади бачення системної трансформації та стратегічного розвитку економіки на основі видів економічної діяльності з високою часткою доданої вартості, високотехнологічних, націлених на ґрунтовну структурну модернізацію та диверсифікацію економіки регіону чи ТГ. Основний акцент робиться на розвитку сільського господарства, харчовій промисловості, торгівлі, легкій промисловості, туризмі тощо. ІТ сектор вбачають перспективним лише 10,3% ТГ та 18,8% ОВА, машинобудування 19% ТГ та 56% ОВА. Наприклад, Євросоюз визначив перехід до циклічної економіки одним з пріоритетних напрямів розвитку до 2050 року, натомість поведження з твердими побутовими відходами що є основою циркулярної економіки визначили перспективним сектором розвитку лише 8,7% ТГ. Розвиток креативного сектору вважають перспективними для своєї громади лише 6,3% ТГ, натомість ОВА не відмітили перспективними для розвитку своїх регіонів жоден із цих секторів. Разом з тим, найбільшу стійкість у 2022 р. проявили бізнеси що працювали у сферах інформаційно-консультаційних послуг, роздрібної та оптової торгівлі, виробництва товарів, будівництва, ІТ-секторів, фінансово-страховій діяльності тощо[14]. Необхідна зміна парадигми мислення серед представників органів управління на місцях, формування стратегічного бачення розвитку власних громад та регіонів у концепті сучасних тенденцій економічного розвитку, перспективних галузей та секторів економіки (що опираються на парадигму циркулярної, зеленої, високотехнологічної, інноваційної, креативної економіки), для розвитку яких є конкурентні переваги та продукція/послуги яких будуть здатними конкурувати на регіональному та глобальному ринках. Відповідно до цього концепту розробляти інвестиційні плани та формувати проектні пропозиції. Для прикладу, Польщі вдалося залучити інвестиції від компанії INTEL на суму 4,6 млрд дол США на будівництво заводу із виробництва напівпровідників у м. Вроцлав завдяки чіткості та обґрунтованості інвестиційних переваг ведення бізнесу у місті [15].

Серед інструментів підтримки та розвитку підприємницької активності та стимулювання промислового розвитку на державному та регіональному рівнях, особливо у період військового стану є розвиток Індустріальних парків (ІП). Станом на 2023 р. в Україні до реєстру індустріальних промислових парків включено 60 індустріальних парків, протягом 2022 р. було створено 14 індустріальних парків, включено до реєстру 9 [16], активно працюють лише 9 (наявні активне виробництво). Серед ТГ та ОВА індустріальні парки знаходяться серед важливих інструментів відновлення та розвитку економіки, однак значна частина недостатньо розуміє основні регуляторні проблеми розвитку ІП (більше третини представників ТГ та більше чверті ОВА складно оцінити ефективність державного регулювання у сфері функціонування індустріальних парків, третина з опитаних вважають державне регулювання у цій сфері на рівні середнього порівняно з іншими інструментами підтримки бізнесу [17]), що позначається на ефективності розвитку та функціонуванні останніх. До основних проблем, з якими стикається розвиток ІП, та які потребують розв'язання, належать:

- відсутність належної зовнішньої інфраструктури та облаштування території, які потребують значних інвестиційних вкладень на підключення до мереж (вартість підключення до електро- та водопостачання залежно від складності коливається від 10 до 40 млн грн [18]) та відсутність коштів у міських рад на покриття дороговартісних проектів. Згідно з інформацією Міністерства економіки України найвищим рівень забезпечення інженерно-транспортною інфраструктурою є лише у 8 ІП (Соломоново, Мироцьке, Вінницький, Вінницький кластер холодильного машинобудування, Ланнівський, Спарроу Парк Львів, Л-Таун, Біла Церква). Всі інші ІП, особливо на Заході України, мають низьку готовність і перебувають лише на етапах початку робіт зі створення інфраструктури та облаштування території [16], як наслідок ІП були і залишаються малоцікавими для підприємств. Низький рівень інфраструктурного облаштування ІП став перепоною для активнішої релокації підприємств, що розташовуються у зоні бойових дій. За даними Мінекономіки у 2022 р. у ІП було створено лише 116 робочих місць, усього ж в ІП створено 935 робочих місць; у 2022 р. випущено продукції на 271,2 млн грн, експортовано продукції на 234,4 млн грн (випуск та експорт продукції здійснювався лише одним учасником ІП);

- низький рівень залучення коштів із місцевих та державного бюджету на облаштування ІП, що не дозволяє їм повноцінно розвиватися та функціонувати, бути привабливими майданчиками для промислового виробництва. Наприклад, у Львівській області 7 із 9 ІП (майже 200 га території), це порожні поля без будь-яких комунікацій. З початку створення ІП на заходи з їх облаштування було використано 1 644,41 млн грн, з яких 87,1% кошти ініціаторів створення приватних індустріальних парків та керуючих компаній ІП, і лише 12,9% кошти з місцевих та державного бюджетів. У 2022 р. на облаштування території ІП було використано 262,8 млн гривень, з яких лише 3,4% кошти з місцевих бюджетів, з державного бюджету видатків не здійснювалося (субвенцію з державного бюджету місцевим бюджетам на стимулювання розвитку індустріальних парків обсягом 400 млн грн було скорочено [19] у зв'язку із початком повномасштабних військових дій);

- проблеми з оформлення земельних ділянок. До 30% ІП не працюють через непродуманий вибір земельної ділянки (застаріла містобудівельна документація, відсутність комплексних планів просторового розвитку територій, як наслідок відсутність чітких меж приналежності певної земельної ділянки тощо). Наприклад, у двох ІП (Рівненський та Павлоград) створених Рівненською та Дніпропетровською облдержадміністраціями не має права розпоряджатися землею, яка була в 2021 р. передана відповідним територіальним громадам у рамках реформи децентралізації [16];

- відсутність у ІП управляючої компанії, яка б займалася його розвитком та залученням клієнтів. Для державних ІП характерний неефективний менеджмент, відсутність інформаційних сайтів ІП, що ускладнює пошук контактів та комунікацію із засновниками. У комунальних ІП немає керуючої компанії, а управління покладається на міське КП або відділ економіки ОТГ, в якому зареєстровано парк. Відтак, стимулювання діяльності ІП вимагає створення та фінансування управляючих компаній для розвитку індустріальних парків за рахунок державних/донорських коштів.

Зважаючи на обставини, в яких опинилися Україна, підтримка та стимулювання економічного розвитку потребують формування та застосування ефективного механізму захисту та підтримки підприємницького середовища, можливості для впровадження та використання якого доступні та функціонують або починають впроваджуватися на державному/регіональному/локальному рівнях. Однак ефективність використання уже наявних інструментів стимулювання та підтримки бізнесу в Україні є чутливою до ситуації в політико-правовій площині, оскільки постійні корупційні скандали, які періодично виринають у всіх сферах, надзвичайно негативно впливають на функціонування підприємництва. Відтак, не прогнозованість розвитку ситуації в державі та на внутрішньому ринку традиційно залишається однією з головних перешкод, що заважає підприємцям розвиватися та масштабувати бізнес.

Висновки. Основу економічного функціонування та соціальної стабільності держави/регіонів становить підприємництво, важливість якого зростає у рази у періоди нестабільності та військової агресії. Відтак, основними завданнями органів управління на державному/регіональному /місцевому рівні залишаються:

- інтенсифікація процесів щодо створення прозорого регуляторного середовища для функціонування бізнесу;
- налагодження ефективної комунікації між підприємцями та органами влади на державному/місцевому/регіональному рівнях, узгодженість та ціле направленість державної/місцевої/регіональної політики на підтримку МСБ;
- використання сучасних інформаційних засобів для безпосередньої комунікації між підприємцями та органами влади, що є однією із умов ефективної співпраці на засадах партнерства та відкритості;
- ефективне використання ресурсів власних регіонів/громад шляхом стимулювання та підтримки розвитку секторів економіки, які здатні продукувати високу додану вартість;
- активізація роботи щодо розвитку індустріальних парків як нових полюсів регіонального економічного росту.

Література

1. Осташко Т.О. Сільськогосподарський експорт України в умовах війни і шляхи його відновлення. *Екон Ukr*. 2022 (5): 26–37. С. 32. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2022.05.026>.
2. Мельник, Т. Ю. (2022). Державна підтримка та стимулювання розвитку бізнесу в Україні під час дії воєнного стану. *Економіка, управління та адміністрування*, (2(100), 3–11. [https://doi.org/10.26642/ema-2022-2\(100\)-3-11](https://doi.org/10.26642/ema-2022-2(100)-3-11).
3. Мурована, Т. (2023). Вітчизняне підприємництво в умовах воєнного стану: основні тенденції та методи підтримки. *Економіка та суспільство*, (47). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-49>.
4. Стефанюк О.Д., Галунець Н.І., Сідненко М.В. Пріоритету розвитку бізнесу у воєнний час. (2023). *Економіка та суспільство*. (49) DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-49-68>.
5. Ключковська В.О., Ключковський О.В., Трегубов О.С. (2023) Макроекономічні аспекти відновлення функціонування малого та середнього бізнесу в контексті повоєнної відбудови національної економіки України. *Економіка і організація управління*. 1(49). DOI: <https://doi.org/10.31558/2307-2318.2023.1.9>.
6. Дослідження стану бізнесу в Україні. Березень-квітень 2023. URL: <https://cid.center/wp-content/uploads/2023/04/%D0%91%D1%96%D0%B7%D0%BD%D0%B5%D1%812023-11-%D1%85%D0%B2%D0%B8%D0%BB%D1%8F-%D0%B1%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B7%D0%B5%D0%BD%D1%8C-%D0%BA%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B5%D0%BD%D1%8C.pptx.pdf>.
7. Дослідження стану та потреб МСБ в Україні за оцінкою органів місцевої влади. Квітень 2023. URL: <https://cid.center/state-of-business-as-assessed-by-local-authorities/>.
8. Дослідження стану бізнесу в Україні. Червень 2023. URL: https://business.diia.gov.ua/uploads/6/32044-biznes_2023_hvila_12.pdf.
9. Податковий індекс 2022. ЄБА. URL: https://eba.com.ua/wp-content/uploads/2022/12/EBA_Tax_Index_2022-UKR.pdf.

10. Чотирнадцяте Щомісячне опитування підприємств «Український бізнес під час війни» (червень 2023). ІЕД с. 35. URL: <http://www.ier.com.ua/ua/institute/news?pid=7233>.
11. Бізнес погіршив оцінку податкового режиму у воєнний час. URL: <https://eba.com.ua/biznes-pogirshyv-otsinku-podatkovogo-rezhymu-v-ukrayini-u-voennyj-chas/>.
12. Стан та потреби бізнесу в умовах війни: результати опитування в серпні 2023. URL: <https://business.diia.gov.ua/cases/novini/stan-ta-potrebi-biznesu-v-umovah-vijni-rezultati-opituvanna-v-serpni>.
13. Судовий індекс. Дев'ята хвиля 2021 р. URL: https://eba.com.ua/wp-content/uploads/2023/01/EBA-Court-Index-UA_2022.pdf.
14. Настрої українського бізнесу. Листопад 2022 р. Gradus research. URL: https://gradus.app/documents/322/Gradus_for_KIEF_-_Business_Survey_y9d5apv.pdf.
15. INTEL побудує у Вроцлаві завод на 4,6 млрд дол США. URL: <https://forbes.ua/svit/uroki-napoleglostiyak-polshchi-vdalosya-spokusiti-kerivnikiv-intel-investuvati-u-krainu-26062023-14406>.
16. Індустріальні парки в Україні – 2022 рік. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=47454ed4-b60a-4f37-bb77-b7f3127742f8&title=IndustrialniParkiVUkraini2022-Ri>.
17. Стан та потреби бізнесу за оцінкою органів місцевої влади – дослідження. URL: <https://decentralization.ua/en/news/16597>.
18. Бондаренко О. Що не так із індустріальними парками в Україні. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/04/10/698973/>.
19. Постанова Кабінету Міністрів України від 10.03.2022 № 245 «Про спрямування коштів до резервного фонду державного бюджету». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/245-2022-%D0%BF#Text>.

References

1. Ostashko T.O. (2022) Silskohospodarskyi eksport Ukrainy v umovakh viiny i shliakhy yoho vidnovlennia. [Agricultural export of Ukraine in war conditions and ways of its recovery. Ukraine economy]. *Ekonomika Ukrainy. [Ukraine economy]*. Vol. 5 (726) p. 32.
2. Melnyk, T. Yu. (2022). Derzhavna pidtrymka ta stymuliuvannia rozvytku biznesu v Ukraini pid chas dii voiennoho stanu. [State support and stimulation of business development in Ukraine during martial law.] *Ekonomika, upravlinnia ta administruvannia [Economics, Management and Administration]* (2(100), 3–11. [https://doi.org/10.26642/ema-2022-2\(100\)-3-11](https://doi.org/10.26642/ema-2022-2(100)-3-11).
3. Murovana, T. (2023). Vitchyzniane pidpriemnytstvo v umovakh voiennoho stanu: osnovni tendentsii ta metody pidtrymky. [Domestic entrepreneurship under martial law: main trends and methods of support.] *Ekonomika ta suspilstvo [Economy and society]*. (47). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-49>.
4. Stefaniuk O.D., Halunets N.I., Sidnenko M.V. (2023). Priorytetu rozvytku biznesu u voiennyi chas. [The priority of business development in wartime] *Ekonomika ta suspilstvo. [Economy and society]* (49) DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-49-68>.
5. Klochkovska V.O., Klochkovskyi O.V., Trehubov O.S. (2023) Makroekonomichni aspekty vidnovlennia funktsionuvannia maloho ta serednoho biznesu v konteksti povoiennoi vidbudovy natsionalnoi ekonomiky Ukrainy [Macroeconomic aspects of restoring the functioning of small and medium-sized businesses in the context of the post-war reconstruction of the national economy of Ukraine]. *Ekonomika i orhanizatsiia upravlinnia. [Economics and management organization]* 1(49). DOI: <https://doi.org/10.31558/2307-2318.2023.1.9>.
6. Doslidzhennia stanu biznesu v Ukraini. Berezen-kviten 2023. [Study of the state of business in Ukraine. March-April 2023] URL: <https://cid.center/wp-content/uploads/2023/04/%D0%91%D1%96%D0%B7%D0%BD%D0%B5%D1%812023-11-%D1%85%D0%B2%D0%B8%D0%BB%D1%8F-%D0%B1%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B7%D0%B5%D0%BD%D1%8C-%D0%BA%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B5%D0%BD%D1%8C.pptx.pdf>.
7. Doslidzhennia stanu ta potreb MSB v Ukraini za otsinkoiu orhaniv mistsevoi vlady. Kviten 2023. [Study of the state and needs of SMEs in Ukraine according to the assessment of local authorities. April 2023.] URL: <https://cid.center/state-of-business-as-assessed-by-local-authorities/>.
8. Doslidzhennia stanu biznesu v Ukraini. Cherven 2023. [Study of the state of business in Ukraine. June 2023] URL: https://business.diia.gov.ua/uploads/6/32044-biznes_2023_hvila_12.pdf.
9. Podatkovyi indeks 2022. [Tax index 2022] YeVA.[EVA]. URL: https://eba.com.ua/wp-content/uploads/2022/12/EBA_Tax_Index_2022-UKR.pdf.
10. Chotyrnadsiate Shchomisiachne opytuvannia pidpriemstv «Ukrainskyi biznes pid chas viiny» (cherven 2023). [Fourteenth Monthly survey of enterprises «Ukrainian business during the war» (June 2023)] IED s. 35. URL: <http://www.ier.com.ua/ua/institute/news?pid=7233>.
11. Biznes pohirshyv otsinku podatkovoho rezhymu u voiennyi chas. [Business worsened the assessment of the tax regime in wartime] URL: <https://eba.com.ua/biznes-pogirshyv-otsinku-podatkovogo-rezhymu-v-ukrayini-u-voennyj-chas/>.
12. Stan ta potreby biznesu v umovakh viiny: rezultaty opytuvannia v serpni 2023 [State and needs of business in

war conditions: survey results in August 2023]. URL: <https://business.diia.gov.ua/cases/novini/stan-ta-potrebi-biznesu-v-umovah-vijni-rezultati-opituvanna-v-serpni>.

13. Sudovyi indeks. Devyati khvyli 2021 r. [Judicial index. The ninth wave of 2021] URL: https://eba.com.ua/wp-content/uploads/2023/01/EBA-Court-Index-UA_2022.pdf.

14. Nastroi ukrainskoho biznesu. Lystopad 2022 r. [Sentiments of Ukrainian business. November 2022] Gradus research. URL: https://gradus.app/documents/322/Gradus_for_KIEF_-_Business_Survey_y9d5apv.pdf.

15. INTEL pobuduie u Vroslavizavodna 4,6 mlrd dol SSHA. [INTEL will build a \$4.6 billion plant in Wrocław] URL: <https://forbes.ua/svit/uroki-napoleglivosti-yak-polshchi-vdalosya-spokusiti-kerivnikiv-intel-investuvati-ukrainu-26062023-14406>.

16. Industrialni parky v Ukraini – 2022 rik. [Industrial parks in Ukraine - 2022] URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=47454ed4-b60a-4f37-bb77-b7f3127742f8&title=IndustrialniParkiVUkraini2022-Rik>.

17. Stan ta potreby biznesu za otsinkoiu orhaniv mistsevoi vlady – doslidzhennia. [State and needs of business as assessed by local authorities - research] URL: <https://decentralization.ua/en/news/16597>.

18. Bondarenko O. Shcho ne tak iz industrialnymy parkamy v Ukraini. [What's wrong with industrial parks in Ukraine] URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/04/10/698973/>.

19. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 10.03.2022 № 245 «Pro spriamuvannia koshtiv do rezervnogo fondu derzhavnoho biudzhetu». [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated March 10, 2022 No. 245 «On the allocation of funds to the reserve fund of the state budget»] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/245-2022-%D0%BF#Text>.

УДК 338.48(045)

DOI: 10.60022/1(1)-5SD

Худавердієва Вікторія Анатоліївна

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри туризму

Державний біотехнологічний університет, Україна

Khudaverdiyeva Viktoriya

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Tourism

State Biotechnological University (SBTU), Ukraine

ORCID: 0000-0002-0100-5079

ГАСТРОНОМІЧНИЙ КОМПОНЕНТ (ОРГАНІЗАЦІЯ ХАРЧУВАННЯ ТУРИСТІВ) В АСПЕКТІ МАРКЕТИНГОВОЇ ІЄРАРХІЇ ТУРИЗМУ

Анотація. В умовах стрімкого розвитку туризму та зростання конкуренції між DESTINATIONAMI суб'єкти туристичного ринку знаходяться у постійному пошуку інноваційних підходів та нових конкурентних переваг своїх продуктів та послуг. У статті розглядаються актуальні проблеми, історія організації харчування та особливості залучення туристів. Гастрономічний компонент відповідає актуальним тенденціям у поведінкових моделях людей, таким як запит на автентичність, креативність та враження. Гастрономія - це спосіб ознайомитися з соціальними, культурними, релігійними, історичними та економічними особливостями географічного району.

В умовах глобалізації економічного життя загострюється конкуренція між країнами та регіонами за залучення інвестицій. Створення унікального, сильного та яскравого територіального бренду дозволяє виявити сильні конкурентні позиції регіону чи міста, покращити їхній імідж, створити необхідне середовище для позиціонування та просування території як на внутрішньому, так і на міжнародному ринку. Особливого значення набуває територіальний брендинг на туристському ринку, що став одним із драйверів розвитку світової економіки в останні десятиліття, визначаючи привабливість та впізнаваність країн, регіонів та міст в очах споживачів.

У статті проводиться теоретичне дослідження перспектив використання туристичних гастрономічних брендів як інструменту розвитку регіонального гастрономічного туризму. Аналізується місце та роль гастрономічного туризму в системі туристичної індустрії, специфіка формування гастрономічних брендів. Підкреслюється важливість гастрономічного компонента для всіх видів туризму, а не лише для гастрономічного.

Ключові слова: індустрія туризму, гастрономічний туризм, організація харчування, сервіс, територіальний брендинг, туристичний гастрономічний бренд, територіальна система гастрономічного туризму.

GASTRONOMIC COMPONENT (CATERING FOR TOURISTS) IN TERMS OF THE MARKETING HIERARCHY OF TOURISM

Abstract. In the conditions of the rapid development of tourism and the growth of competition between destinations, the subjects of the tourism market are constantly searching for innovative approaches and new competitive advantages of their products and services. The article examines current problems, the history of catering and features of attracting tourists. The gastronomic component corresponds to current trends in people's behavioral patterns, such as the demand for authenticity, creativity and impressions. Gastronomy is a way to get acquainted with the social, cultural, religious, historical and economic features of a geographical area.

In the conditions of globalization of economic life, the competition between countries and regions to attract investments is intensifying. Creating a unique, strong and bright territorial brand allows you to reveal strong competitive positions of the region or city, improve their image, create the necessary environment for positioning and promoting the territory both on the domestic and international markets. Territorial branding in the tourist market, which has become one of the drivers of the development of the world economy in recent decades, is of particular importance, determining the attractiveness and recognition of countries, regions and cities in the eyes of consumers.

The article conducts a theoretical study of the prospects for the use of tourist gastronomic brands as a tool for the development of regional gastronomic tourism. The place and role of gastronomic tourism in the system of the tourist industry, the specifics of the formation of gastronomic brands are analyzed. The importance of the gastronomic component is emphasized for all types of tourism, not only for the gastronomic one.

Keywords: tourism industry, gastronomic tourism, food organization, service, territorial branding, tourist gastronomic brand, territorial system of gastronomic tourism.

Постановка проблеми. Сьогодні традиційна кухня та продукти місцевого виробництва виступають як повноцінні ресурси формування територіальних систем гастрономічного туризму. Під «гастрономічним туризмом» слід розуміти спеціалізований вид туризму, що включає відвідування DESTINATION з метою отримання вражень від знайомства з традиційною та інноваційною кухнею, відвідування гастрономічних ярмарково-виставкових та подій, дегустації шедеврів кулінарного мистецтва з метою навчання та підвищення кваліфікації в області гастрономії та кулінарного мистецтва. За даними ЮНВТО, 30% мотивації на подорожі пов'язані з гастрономією, більш ніж 1/3 туристських витрат припадають на їжу [1]. У зв'язку із цим необхідно наукове обґрунтування підходів до формування територіальних систем гастрономічного туризму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Одним із найменш досліджених напрямків туристичної діяльності, що відповідає сучасним запитам ринку, є гастрономія. Увага дослідників туризму приділялася переважно таким аспектам культури DESTINATION, як мистецтво та релігія [2]. Зв'язок гастрономії і туризму почала вивчатися порівняно недавно і позначилася переважно в роботах зарубіжних авторів [3,4]. Нині прийнято виділяти окремий вид туризму – кулінарний, чи гастрономічний, туризм, а поняття «кулінарний турист» сприймається як окрема демографічна категорія. Видається неможливим визначити точний час появи гастрономічного туризму, проте можна простежити появу терміна в науковій літературі. На думку дослідників, термін «кулінарний туризм» (culinary tourism) виник у 1998 році і визначає подорожі з метою пізнання культури певної DESTINATION через їжу [5].

Зародженням гастрономічного туризму можна вважати 1998 рік. Вперше визначення «кулінарний туризм» було розглянуто вченим Люсі Лонг, і надалі саме гастрономічний туризм часто називали кулінарним. Родоначальником зародження гастрономічного туризму є Італія, саме в цій країні в рамках організації технологічного процесу виробництва, поширився попит на увагу до здорового способу життя і правильного харчування.

Питанню розвитку регіонального гастрономічного туризму присвячено численні вітчизняні та зарубіжні дослідження. Ключовим є саме поняття «гастрономічний туризм», що має кілька трактувань. Гастрономічний туризм – інтегральний вид туризму, для якого характерна взаємодія туриста з культурою регіону, включаючи і сільські території, через гастрономічні активності (знайомство з кухнею, етно-гастрономічними традиціями, локальними продуктами та напоями, відвідування об'єктів гастрономічного туризму та спеціальних подій), що виходять за рамки простого прийому їжі. У гастрономії основною, чи однією з основних мотивацій для здійснення поїздки є знайомство з кулінарією і традиціями місцевості як засобом розуміння його історії та культури. Не всі фахівці відносять гастрономічний туризм до самостійних видів туризму, однак це не завадило у 2015 р. Всесвітній туристській організації (UNWTO) виділити його як окрему галузь.

Метою статті є дослідження особливостей становлення гастрономічного туризму в різних регіонах світу; аналіз тенденцій розвитку гастрономічного туризму, як складової туристичної індустрії; провести теоретичне дослідження перспектив використання туристичних гастрономічних брендів як інструменту розвитку регіонального гастрономічного туризму та визначити подальші шляхи розвитку гастрономічного туризму.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні дедалі більшої ролі в нашому житті набуває так звана «економіка вражень». Американці Б. Джозеф Пайн II і Джеймс Гілмор, розглядаючи враження як четверту економічну пропозицію, дійшли висновку, що вони мають свої відмінні риси і відрізняються від послуг так само, як послуги від товарів [6]. Вищезгадані автори розглядають вплив товарів на органи почуттів і пропонують наситити ці органи враженнями, додавши до них те, що може безпосередньо впливати на органи почуттів покупця. Вперше термін «culinary tourism» було введено в обіг у 1998 р. доцентом кафедри народної культури в Університеті Bowling Green, штат Огайо (США) Л. Лонгом для вираження ідеї про те, що люди пізнають інші культури через місцеву їжу. Туризм схильний до процесу глобалізації, в тому числі, на цей процес вплинула Шенгенська угода. За словами експерта з туризму ЮНВТО Марії Ізабел Рамос Абаскаль, сьогодні на наших очах відбуваються глобальні зміни у перевагах туристів, і саме гастрономічний туризм виходить у лідери. Всесвітня туристична організація UNWTO має на увазі під цим поняттям подорож країнами з метою знайомства туристів з особливостями місцевої кухні, продуктів харчування, кулінарної діяльності та гастрономічних традицій певної місцевості.

Як про нову тенденцію в подорожах про кулінарний туризм почали говорити, починаючи з 2001 р., коли Ерік Вульф (Erik Wolf), засновник і президент Міжнародної асоціації кулінарного туризму (ICTA), представив документ про кулінарний туризм. Пізніше цей невеликий документ перетворився на книгу, в якій було документально підтверджено зростаючий інтерес до їжі та винного туризму і те, як запиту про кулінарні тури змогли змусити місцеві підприємства та рестораторів задовольняти зростаючий попит. Е. Вульф дав таке визначення: «Гастрономічний туризм – це пошук і насолода унікальною, незабутньою їжею та напоями як на іншому кінці Землі, так і на сусідній вулиці. Адже крім подорожей своєю країною або всім світом, ми також можемо стати гастрономічними туристами у своєму регіоні, місті або навіть районі. «Подорож» передбачає навіть поїздки своїм містом, а не тільки своїм регіоном, країною або навіть планетою. Відстань, яку ми долаємо, не така важлива, як сам факт того, що ми постійно перебуваємо в русі. Таким чином, усі ми «мандрівники» і всі ми «їдці», а отже, всі ми можемо вважатися гастрономічними туристами» [7].

Гастрономічний туризм буває різних видів: рресторанний (відвідування знакових чи брендових ресторанів національного спрямування); освітній (участь у майстер-класах чи знайомство з технологіями приготування страв); фермерський чи сільський (ознайомлення з технологіями переробки сільськогосподарської продукції); подієвий (участь у спеціалізованих заходах гастрономічного спрямування); комбінований (об'єднує одразу декілька напрямків). У рамках гастрономічних подорожей туристи знайомляться з кулінарними традиціями різних країн світу, дегустують національні страви, дізнаються про секрети їх приготування та беруть безпосередню участь у майстер-класах, організованих місцевими кулінарними гуру. Гастрономічний туризм може включати відвідування місцевих виробників і участь у кулінарних фестивалях.

Гастрономічні подорожі включають дегустацію місцевих кулінарних вишукувань, але в них вирушають не лише туристи, котрі люблять поїсти щось незвичайне та оригінальне. Учасниками гастрономічних турів можуть бути:

- кухарі та власники ресторанів, які вирушають за новим досвідом та пошуком новаторських рішень;
- кулінарні ентузіасти, які бажають відкрити для себе секрети приготування страв;
- гурмани, які прагнуть відкрити нові смаки.

Подорож до гастрономічних регіонів має на увазі багато цікавих активностей. Що входить до гастрономічного туру? Вони часто включають:

- участь у кулінарних майстер-класах;
- лекції про продукти;
- дегустація локальних страв;
- знайомства з гастроентуїстами та знаковими персонами в кулінарії;
- гастрономічний шопінг;
- поїздки на фермерські сироварні, крафтові виробництва та виноробні.

Гастрономія перетворюється на стратегічний елемент формування брендів туристичних місць та їх іміджу [8]. Згідно із дослідженнями Світової організації торгівлі (COT) (англ. World Trade Organization, WTO), напрямки, яким вдалося затвердити свою гастрономічну ідентичність у свідомості споживачів, пропонують «продукти» гастротуризму, які включають заходи пов'язані з їжею (79 %), гастрономічні маршрути та кулінарні майстер-класи (62 %), а також відвідування ринків та виробників (53%).

Багато наукових досліджень підкреслюють переваги включення гастрономії в ідентичність брендів туристських напрямів. Кількісні та якісні результати, досягнуті деякими суб'єктами туризму, підтверджують переваги інкорпорації гастрономії в національну та регіональну ідентичність, а також її роль та значення у розвитку місцевої економіки. За даними Jersey island holidays, у 2022 році ринок гастрономічного туризму оцінювався в \$1 116,7 млрд і очікується, що до 2027 року він зросте до \$1 796,5 млрд. Дослідження демонструють, що 70% людей обирають місце призначення, ґрунтуючись на їжі та напоях, які там є [9].

Гастрономічний туризм – це місцеве явище універсального характеру, яке:

- діє як портал для входження до місцевої культури, знайомства з місцевою творчістю та пейзажами.
- охоплює приблизно 30% туристичних витрат на глобальному рівні.
- надає позитивний вплив на місцеву економіку, зайнятість та спадщину.

- створює унікальні можливості для маркетингу турнапрямку та є стратегічним елементом щодо брендового іміджу турнапрямку на думку 88,2 % респондентів обстеження ЮНВТО «Глобальна доповідь з гастрономічного туризму».

- може сприяти поживленню та диверсифікації туризму шляхом залучення багатьох учасників туристського процесу та розширення міжгалузевого співробітництва.

Дедалі більше людей мандрують із єдиною метою – незабутньо поїсти та випити, і для деяких цей критерій так само важливий, як і клімат. 95% громадян США зацікавлені у тому, щоб отримати «унікальний гастрономічний досвід». 45% мандрівників, які взяли участь у нещодавньому дослідженні, відвідали щонайменше п'ять різних кулінарних заходів під час поїздки. За останні два роки 93% туристів відвідали бодай одне унікальне заняття, пов'язане з їжею чи напоями. Статистика гастрономічного туризму показує, що 81% людей вважають, що їжа допомагає зрозуміти культуру.

Гастротуризм знаходиться на підйомі: 83% людей люблять дізнаватися про місцеву їжу та напої під час подорожей. 47% мандрівників роблять покупки у місцевому продуктовому магазині. 59% опитаних респондентів заявили, що, на їхню думку, їжа та питні напої зараз важливіші, ніж 5 років тому. 70% опитаних заявили, що привозять додому як подарунок місцеву їжу або напої. Кулінарний туризм є великим ринком, оскільки 70% респондентів недавнього опитування заявили, що витрачають більше грошей на їжу та напої за кордоном. 83% людей вважають, що їжа допомагає сформувати поїздку і залишає незабутнє враження. Статистика кулінарного туризму показує, що 62% людей починають купувати їжу та напої, які куштували за кордоном, у себе вдома. Згідно з недавнім дослідженням, 73% людей заявили, що різноманітність кухні робить якесь місце гарним місцем для їжі. Далі йдуть регіональна їжа (36%), репутація громадського харчування (18%) та традиції (95%) [10].

Гастрономія – це спосіб ознайомитися з соціальними, культурними, релігійними, історичними та

економічними особливостями даного географічного району. Продукт контекстуального виду туризму включає динамічну і статичну діяльність, зокрема, не тільки дегустацію їжі та напоїв, а і всі активності, пов'язані з місцевими продуктами, культурою та спадщиною. Деякі автори дефінують гастрономічний туризм як «форму нішевого туризму, мотивованого знайомством з їжею та/або напоями» [11]. Міжнародна асоціація кулінарного туризму (ICTA) визначає його як «прагнення унікальних і незабутніх вражень від їжі та напоїв». COT інтерпретує це поняття як «форму туризму для туристів, які планують свої поїздки частково або повністю з метою знайомства з кулінарними традиціями або участі в діяльностях, пов'язаних з гастрономією конкретного туристичного спрямування» [12].

Згідно з академічними дослідженнями в цій галузі, культурний контраст або відмінності між культурою приймаючої країни та туристами роблять гастрономічні враження значущими та унікальними, збільшуючи намір повторного відвідування [13]. Дослідники підтверджують зв'язок між іміджем місцевої гастрономії та задоволеністю туристськими враженнями. Вони встановили, що імідж місцевої гастрономії має значний позитивний вплив на намір відвідувача повернутися і рекомендувати цей туристичний напрямок.

Інші сучасні дослідження підтверджують позитивний зв'язок між задоволенням від їжі та поведінковими намірами. На думку авторів, гастрономія є важливою частиною маркетингового міксу туристських напрямів, оскільки допомагає туристам доторкнутися до місцевої культури. Фізіологічні потреби особистості мають на увазі споживання їжі та напоїв кілька разів на день, відповідно гастрономія є тією стороною культури, з якою найчастіше контактують туристи. Відповідно до К. М. Хол [14], впровадження гастрономії у брендинг туристських напрямів забезпечує:

- збільшення прибутку – споживачі з інтересами в галузі гастрономії сприймаються як сегменти з високою прибутковістю;

- крос-маркетинг – гастрономічний туризм може бути пов'язаний з іншими туристичними продуктами та послугами (культурними пам'ятками, природною спадщиною, звичаями), при цьому споживачі отримують цілісний продукт;

- підвищення іміджу туристської зони – можливість популяризації місцевих продуктів харчування, підвищення привабливості сільських територій, активізація ефекту «Зроблено в...» («Made in...»).

Гастрономічний туризм збагачує враження іноземних туристів місцевою культурою. Він включає різні заходи, такі як відвідування первинних і вторинних виробників місцевих продуктів, участь у фестивалях, відвідування ринків, кулінарні демонстрації, дегустація високоякісних продуктів, відвідування ресторанів або інші супутні діяльності, пов'язані з їжею. Він призначений, з одного боку, для туристів, які шукають знання та досвіду з новими культурами, а з іншого боку, надає додаткову цінність брендам туристичних напрямків.

Кулінарний туризм робить значний внесок в економіку, оскільки нині його ринкова вартість становить 1 116,7 мільярда доларів. Очікується, що цей показник продовжить зростати із середньорічним темпом 16,8%, що демонструє постійний інтерес людей до їжі та напоїв під час поїздок за кордон. У 2018 році ринок гастрономічного туризму склав 82 мільярди доларів. 8,11% склав річний темп зростання у 2019 році. 35% частки гастрономічного туризму припадає на Європу, за нею йдуть Північна Америка, Азіатсько-Тихоокеанський регіон, Південна Америка та Близький Схід та Африка.

За даними індустрії харчового туризму, Європа займає найбільшу частку ринку продуктів харчування та напоїв. Це пов'язано зі збільшенням кількості гастрономічних туристів, а також круїзних вражень. Загальні витрати мандрівників у 2019 році становили 1,1 трильйона доларів, з яких 278,9 мільярда доларів припало на послуги громадського харчування[10].

Дослідження Тікканена показало, що основними мотивами гастрономічних туристів є: їжа сама по собі є визначальною пам'яткою; бажання насолодитися їжею та напоями затребуване; продукти харчування споживаються та купуються кулінарними туристами; місцеву їжу вважають культурним феноменом; туризм та продовольчі зв'язки затребувані та цінуються.

Типи туристичних гастрономів [10]:

- туристи-гурмани особливо люблять їсти їжу та напої високої якості та ексклюзивності;
- гастрономічні ентузіасти люблять їжу, люблять нові ресторани та часто люблять готувати;
- туристи, які цікавляться культурою, люблять долучатися до культури через їжу, щоб краще зрозуміти це місце;

- любителі кулінарних пригод люблять долучатися до культури, але хочуть скуштувати нетуристичні місця;

- мандрівники, які подорожують у соціальній сфері, використовують їжу та напої за кордоном для спілкування;

- туристи, які віддають перевагу автентичній їжі, люблять скуштувати традиційну їжу, повну смаку;

- багато людей люблять купувати бюджетні продукти та є місцеву вуличну їжу;

- еkleктичні кулінари люблять куштувати потроху;

- деяким людям подобається куштувати їжу, що поєднує різні кухні;

- багато мандрівників люблять їсти місцеві продукти, використовуючи всі інгредієнти від місцевого

виробника.

Оснoву гастрономічного туризму становлять гастрономічні (продуктові) бренди. У цілому нині бренд – це стійкий комплекс асоціацій, які у свідомості споживача при згадці назв фірми, продукту, локації. Грамотний брендинг дозволяє сформувати споживчу лояльність та залучити нових покупців, посилити конкурентні позиції компанії, сприяє зростанню обсягів продажу та максимізації прибутку. Для цього слід побудувати яскравий та зрозумілий образ бренду та траєкторію його розвитку засобами комунікацій. Гастрономічним брендам відводиться важлива роль у формуванні та розвитку гастрономічного туризму.

Технологія брендингу демонструє актуальність для сучасного бізнесу, у тому числі туристичного, та тих численних видів комерційної діяльності, що з ним інтегровані. Формування бренду пов'язане з переносом у свідомість споживачів характерних для того чи іншого комерційного продукту асоціацій, у тому числі емоційних, графічних, функціональних. Тоді брендинг являє собою комплекс маркетингових дій з формування, підтримки та розвитку торгової марки на ринку, що включає створення фірмових знаків та дизайну продукції, її позиціонування та просування, вивчення цільового сегмента користувачів. У кінцевому підсумку це виділяє бренд серед конкурентів і формує споживчі переваги.

У своєму звіті про гастрономічний туризм Всесвітня туристична організація (UNWTO) розмістила результати опитування серед членів своєї організації (а це 156 країн). За результатами даного опитування 88,2% респондентів вважають гастрономію стратегічним елементом у визначенні бренду та іміджу регіону та лише 11,8% респондентів вважають її маловажливим аспектом. Проте, всього 67,6% респондентів вважають, що в їхній країні сформовано унікальний гастрономічний бренд, 32,3% вірять, що їхня країна має значний потенціал для розвитку цього напрямку.

Так, наприклад, сьогодні Швеція стала просувати себе як один із центрів гастрономічного туризму, у тому числі ця країна розпочала формування свого гастрономічного бренду за допомогою інноваційного проекту «Швеція – нова кулінарна нація», що просувається через офіси компанії VisitSweden, розташовані у 12 країнах світу. У кожній країні є регіональні відмінності в місцевій кухні, свій неповторний набір страв та технологій їх приготування, а отже є і потенціал для розвитку гастрономічного бренду. Ідея про необхідність розвитку територіального бренду саме в гастрономічному аспекті витає у повітрі і дедалі більше країн починають працювати саме у цьому напрямі.

Конкурентоспроможність туристських напрямів будується на плануванні та стратегічному управлінні його порівняльними та конкурентними характеристиками та залежить від створення високоякісних, диференційованих продуктів, які створюють враження та додаткову цінність для туристів. Належне планування необхідне для підвищення конкурентоспроможності туристичних напрямів і максимізації позитивних впливів туризму, мінімізації негативних, прогнозування змін у потребах і смаках туристського попиту та переорієнтації на нього пропозиції. У контексті туризму гастрономія є одним з основних елементів туристського продукту, що впливає на привабливість туристичних напрямків.

Отже, з одного боку, це важлива складова місцевої культурної ідентичності, з другого – важлива складова продукту туристичних місць. Тому багато дестинацій із розвиненим міжнародним туризмом забезпечують диференціацію у свідомості туристів, інкорпоруючи місцеву гастрономічну культуру в ідентичність своїх брендів. Різні дослідження підкреслюють сильний вплив гастрономії на індустрію туризму і місцеву економіку. Вони підтверджують, що туристи їдуть у ті напрямки, які мають репутацію місць, де можна експериментувати з якісними та/або унікальними місцевими продуктами. У світі туризму є напрямки, які є лідерами в галузі гастрономії, і це представлено з різним ступенем інтенсивності в їх брендах.

McDonald's – найвідоміша мережа ресторанів у США. Заснована в 1940 році в Сан-Бернардіно, штат Каліфорнія, американська мережа ресторанів швидкого харчування відома 92% інтернет-респондентів. Слідом за ними йдуть чотири різні мережі ресторанів, а саме Burger King [15], KFC [16] та Wendy's [17], оскільки впізнаваність кожного з цих брендів швидкого харчування перевищує 90 відсотків серед онлайн-споживачів у Сполучених Штатах (табл. 1). У рамках цього дослідження впізнаваність бренду оцінювалася з використанням концепції допоміжного впізнавання бренду, коли респондентам показували як логотип бренду, так і письмову назву бренду. Загальний дохід McDonald's у 2022 році становив 23,18 мільярда доларів США.

У тому році, якщо розглядати доходи McDonald's по регіонах, країною, яка принесла найбільшу частину доходів, були Сполучені Штати – на їхню частку припало 9,42 мільярда доларів США. Однак міжнародні ринки, включаючи Австралію, Францію, Канаду та Велику Британію, внесли найбільшу частку у загальний дохід McDonald's у 2022 році [19]. McDonald's був заснований у 1940 році в Сан-Бернардіно, штат Каліфорнія, США, Річардом та Морісом Макдональдами. Зрештою, він був перетворений на франчайзингове підприємство і в 1955 році його купив у братів Макдональдс бізнесмен Рей Крок.

У 2022 році в усьому світі налічувалося понад 21 тисяч ресторанів McDonald's з традиційною франшизою, які складали більшу частину з 40 тисяч закладів McDonald's по всьому світу. Бургер-гігант отримав більшу частину своїх доходів від франчайзингових ресторанів McDonald's та отримав 14,12 мільярда доларів США завдяки цьому режиму роботи у 2022 році.

Таблиця 1

Рейтинг провідних мереж ресторанів за впізнаваністю брендів США (2023)

Провідні мережі ресторанів	Доля респондентів
McDonald's	92 %
Burger King	92 %
KFC	91 %
Pizza Hut	91 %
Wendy's	90 %
Domino's Pizza	89 %
Starbucks	89 %
Subway	89 %
Taco Bell	88 %
Dunkin' Donuts	87 %
Applebee's	86 %
Chick-fil-A	86 %
Popeye	86 %
Arby's	85 %
IHOP	85 %
Chipotle Mexican Grill	81 %
Panera Bread	81 %
Panda Express	79 %
Jimmi John's	74%
Hardee's	73%

Джерело: Kunst A. *The most famous restaurant chains in the USA 2023, January 15, 2024.* URL: <https://www.statista.com/aboutus/our-research-commitment/247/alexander-kunst>

У 2021 році McDonald's мав найвищу цінність бренду серед усіх компаній, що займаються ресторанами швидкого обслуговування, з великим відривом. Окрім того, у 2022 році вона також увійшла до числа 100 найбільших компаній світу. Найбільшим гравцем на ринку у 2022 році була Apple, загальна ринкова капіталізація якої становить понад 2,6 трильйона доларів США [20]. У регіоні Північної Америки король швидкого харчування McDonald's керував та користувався франшизою з найбільшою часткою ресторанів у своїй рідній країні, Сполучених Штатах, що у 2022 році становило 13 444 закладів. Друга за величиною кількість закладів McDonald's у Північній Америці була у Канаді, із 1462 одиницями того ж фінансового року (табл.2).'

Таблиця 2

Кількість ресторанів McDonald's у Північній Америці з 2012 по 2022 рік по країнах

Рік	Сполучені Штати Америки	Канада	Куба
2012	14 157	1417	1
2013	14 267	1427	1
2014	14 339	1440	1
2015	14 248	1443	1
2016	14 146	1450	1
2017	14 027	1458	1
2018	13 905	1472	1
2019	13 837	1478	1
2020	13 673	1462	1
2021	13 438	1452	1
2022	13 444	1462	1

Джерело: *Number of McDonald's restaurants in North America 2012–2022 By country.* URL: <https://www.statista.com/statistics/256040/mcdonalds-restaurants-in-north-america/>

У 2010 році Міжнародна асоціація гастрономічного туризму спільно з Організацією розвитку міжнародного

гастрономічного туризму (International Culinary Tourism Development, ICTD) опублікувала звіт (The Culinary Tourism Industry Report), в якому запропонувала розрахунки нового індексу – «індексу готовності» до прийняття туристів. Згідно з цим показником, Шотландія найкраще підготовлена до прийняття гастрономічних туристів (79 балів із 100). На другому місці знаходиться штат Луїзіана США, який набрав 70 балів із 100 можливих. До трійки лідерів також увійшла провінція Онтаріо, розташована в центральній частині Канади (67 зі 100 балів). На останньому місці опинилася країна, що має величезний потенціал зростання в цій сфері - Південна Африка (28 балів) [21].

В умовах ринкової конкуренції боротьба за споживача зміщується в область емоційного поля та споживчого досвіду, оскільки виділитися лише функціональними особливостями товару вкрай складно, а якщо це і вдається, то оцінене покупцями вдале рішення відразу копіюється іншими учасниками ринку. У конкурентному середовищі технології брендингу дозволяють бізнесу захистити свій зареєстрований продукт від недобросовісної конкуренції та полегшити орієнтацію споживача в умовах різноманітності пропозицій, сформувати його перевагу та лояльність. Сильний бренд переносить фокус споживчої уваги з ціни товару на його емоційну складову, змушуючи платити за нього великі кошти. На брендovanу продукцію за умов кризи швидше відновлюється попит. Будь-який бренд сам має вартість і може бути капіталом. Нарешті наявність сильного бренду дисциплінує виробника, визначаючи його поведінку на ринку, обмежуючи ризиковані операції з брендом.

Ключовою складовою гастрономічного продукту території є місцева кухня. Національна кухня не дозволяє позначити один регіон, виступаючи як обов'язковий елемент матеріальної культури цілої нації. Формування сприятливого іміджу країни крізь призму національної кухні є вдалим маркетинговим ходом, що сприяє залученню туристських потоків. Використання регіональних кухонь, адаптованих до місцевих природних умов і включають місцеві оригінальні інгредієнти, є ефективним для територіального брендингу. Гастрономічним брендом у цьому випадку можуть виступати аспекти приготування страв, інгредієнти, методи приготування та форми подачі, служачи засобом пізнання аспектів культури та способом розуміння національного характеру, менталітету та історії. Фестивалі складають основну частину всього туристичного ряду подій. Їжа в європейських країнах, таких як Іспанія, Греція, Італія та Франція, всесвітньо відома і вважається найкращою у світі. Найкращі гастрономічні фестивалі світу:

1) Фестиваль їжі та вина у Мельбурні (Австралія). Це один із найвідоміших гастрономічних фестивалів у світі. Триває він близько 14 днів. Він збирає шеф-кухарів австралійських ресторанів та виноробів. Саме тоді перетворюється все місто. Тут можна знайти не тільки павільйони з ресторанами, але й вуличну їжу у великій кількості кафе. Ще в цей же час можна відвідати майстер-класи з стріт-фуду та складніших напрямків. Проводяться семінари з приготування святкових страв, кулінарії і так далі. Ще один захід, який приваблює туристів, ярмарок вина.

2) Фестиваль стрітфуду. Brussels Food Truck Festival проводиться у Брюсселі з 1 по 3 червня. Це ще один із найбільших фестивалів у Європі. Сюди подається понад тисячу заявок на участь. На завершення вибирається найкращий вагончик з вуличною їжею. Протягом трьох днів тут збирається понад 150 тисяч відвідувачів. Вони можуть скуштувати бельгійську, американську, французьку, японську, китайську, мексиканську кухню з категорії стріт-фуд.

3) Бекон Фест. Проводиться у Сакраменто з 2018 року. Збирає понад сто шеф-кухарів, які готують шикарні страви зі свинини, що вирощена на полях Каліфорнії. Цікаво, що свято має свої особливості. Тут у кожній страві є бекон, адже саме йому присвячено фестиваль. Тому навіть у десерті буде шматочок бекону і дивуватися не варто. Супроводжується популярний захід крафтовим пивом та живою музикою.

4) Фестиваль «Риба в Лісабоні». Проводиться гастрономічний фестиваль у Португалії з 5 по 15 квітня. Присвячується свято морепродуктам. Відповідно, кожна страва міститиме той чи інший вид риби чи морепродукту. Фестиваль не лише поєднує кухарів, які змагаються між собою. Навіть у звичайних ресторанах у ці дні пропонується спеціальне меню. Тут ви можете спробувати крабів, устриць, лангустів, мідії та кінцеве все види риби. До слова десерт тут також подаються.

5) Фестиваль їжі та музики «Смак Чикаго». Проходить 4-8 червня у США. Популярний фестиваль приваблює кілька мільйонів людей з усього світу. Сюди літаються шеф-кухари з усього світу, а також беруть участь кондитери. У центрі міста також проводяться майстер-класи для дорослих і дітей. Усі охочі можуть дегустувати ресторанный страви. Найпопулярнішими стравами на gastronomic festival можна назвати піцу, барбекю, хот-доги, морозиво, тако та чізкейк. Доповнюється виставка страв від майстрів живою музикою та лекціями про кулінарні досягнення та вишукування.

6) Фестиваль морепродуктів у О-Грові. Найпопулярніший фестиваль їжі проводиться в Іспанії з 4 по 14 жовтня. Особливо значуща подія, яка існує вже понад півстоліття. Саме чудова якість морепродуктів приваблює сюди і кухарів, і туристів. Загалом О-Грове – це місто, де основним видом діяльності є риболовля. Щодня тут подають крабів, устриць, кальмарів, креветок та інші морепродукти. Під час гастрономічного фестивалю кухарі готують страви просто неба на світанку. У рецептурі використовуються тільки місцеві секрети, а їжа подається обов'язково з білим вином. Супроводжується все це святкування живою музикою та танцями професійних

танцівниць.

7) Піца Фест у Неаполі. Ще одна можливість скуштувати по-справжньому смачну піцу. Фестиваль відбувається 16-24 червня в Італії у Неаполі. Тут у вас буде можливість скуштувати піцу на будь-який смак. Збирає свято понад 500 тисяч професійних піцеріїв, які готові поділитись своєю майстерністю. Понад сотню тисяч видів піци з'їдається за весь час святкування. Водночас проводяться майстер-класи, причому брати участь у них можуть не лише професіонали. Піти на навчання можуть усі охочі, а їх набирається дуже багато з різних країн та континентів. Водночас відбуваються концерти та вистави театральних труп.

8) Фестиваль шоколаду. Франція славиться популярним кулінарним фестивалем, що проходить із 31 жовтня по 4 листопада. Вперше його було проведено 1922 року і відтоді проводиться щороку. Подія збирає понад 9 тисяч учасників, а відвідувачів налічується близько 7 мільйонів. Тут можна скуштувати всі види шоколаду та цукерок від майстрів з усього світу. Як правило, виставкове місце поділено на дві частини. У першій знаходяться дегустатори, а у другій професіонали. Тут ви можете відвідати бібліотеку шоколаду, зону, де можна спробувати стріт фуд, пройти майстер-класи на різні теми. Водночас у цей період проходять покази мод, причому кожна деталь виконана з шоколаду. Гастрономічні фестивалі цікаві та знайти подібний захід можна практично в кожній країні.

Територіальні системи гастрономічного туризму мають свої особливості у дослідженні, пов'язані з концептом культури, об'єктами нематеріальної спадщини. Образ території як із ключових мотивів поїздок і чинників формування територіальних систем туризму є об'єктом дослідження географів, соціологів, економістів, фахівців зі стратегічного планування. Комерціалізований образ території – бренд – є конкурентною перевагою території у боротьбі споживача – туриста. Поняття геобрендингу чи бренду територій було запроваджено у 1998 р. С. Анхольтом, а надалі розвинене у роботах таких дослідників, як Ф. Котлер, Ж. Сегела. Геобрендинг – це процес формування територіального бренду, який ґрунтується на системному підході до культурної ідентичності, яка лежить в основі образу, що використовується для залучення різних цільових аудиторій. Зарубіжні вчені в публікаціях останніх років ґрунтуються саме на культурній складовій у розвитку гастрономічного туризму. Так, дослідники пов'язують концепт «місце призначення в гастрономічному туризмі» з концептом «культура харчування», у тому числі у вигляді «трансформації їжі як культурної спадщини в туристські ресурси регіону» [11], «просторової структури відносин виробництва та споживання продуктів харчування». У Посібнику з управління розвитком гастрономічного туризму, підготовленому UNWTO, стверджується, що «Територія є основою гастрономії, тому що ландшафти місця призначення, культура, продукти, технології та страви визначають його кулінарну ідентичність і є основою бути частиною ДНК туристичного досвіду, запропонованого відвідувачам» [22].

Територіальна система гастрономічного туризму є приватним різновидом територіальної туристично-рекреаційної системи. Основними підсистемами будь-якої ТТРС є: споживча (туристи), інфраструктурна, організаційно-управлінська, природно-рекреаційна, історико-культурна, рекреаційно-діяльнісна (основна функціональна), матеріально-побутова (проживання, харчування), кадрова (обслуговуючий персонал).

Інтегральна структура територіальної системи гастрономічного туризму включає три блоки: функціональний, управлінський та територіальний. Функціональна структура сучасного гастрономічного туризму досить складна та диверсифікована. WFTA визнає більше 20 галузевих областей, що у сукупності формують кластер індустрії гастрономічного туризму [1]:

I. Їжа та напої: ферми; ринки; виробники та творці їжі; кулінарні класи та школи; події, пов'язані з їжею та напоями; роздрібна торгівля та бакалія; ресторани, бари, кафе та ін; дистриб'юція / експортери / імпортери.

II. Подорожі та гостинність: кулінарні заходи; туроператори; гіді для туристів; ночівля; транспортування; DMOs (організації з управління DESTINACIAMI).

III. Інші: уряд; наукові кола; медіа; технологічні платформи; торговельні асоціації; постачальники; споживачі.

Залежно від ступеня зрілості системи її функціональна структура відрізняється різним рівнем диверсифікації.

Як і будь-який тип туристсько-рекреаційних систем, територіальна система гастрономічного туризму є самоврядною системою, що володіє динамічністю, тобто просторово-часовою мінливістю компонентного складу, взаємодії структурних компонентів та функціонування.

Гастрономічний туризм, як і всі види сучасного туризму, розвивається під впливом багатьох факторів, і цей мультифакторний процес проявляється на різних ієрархічних рівнях суспільної та просторової організації. Як зазначають експерти ЮНВТО, «Гастрономія – це визнання безлічі факторів, що мають відношення до продуктів харчування та напоїв, які вживає група, населений пункт, регіон або навіть нація». Пріоритет тих чи інших чинників, як генеруючих, і реалізують конкретні напрями та форми гастрономічного туризму, визначається специфікою самого регіону (дестинації). Однак, сьогодні вже можна з упевненістю стверджувати, що рушійною силою гастрономічного туризму виступає туристський попит, який, у свою чергу, обумовлений різноманітними факторами внутрішнього та зовнішнього порядку та визначає рівень мотивації до гастрономічних подорожей загалом і до відвідування даної дестинації, зокрема. У разі зростаючого попиту автентичні враження з боку

споживачів туристські ринки перебувають у постійному пошуку інноваційних підходів активного просування переваг своїх товарів та послуг. У зв'язку з цим брендинг забезпечує основу та інструментарій для розробки унікальної для кожного носія ідентичності, що є поєднанням відмінних характеристик туристських місць (культура, традиції, діяльність і т. д.). Включення місцевих гастрономічних традицій в ідентичність туристських брендів може покращити імідж і підвищити їхню споживчу цінність. У 2022 році ринок гастрономічного туризму оцінювався в 1 116,7 мільярда доларів, і очікується, що до 2027 року він зросте до 1 796,5 мільярда доларів, тобто зростання на 16,8%. 95% мандрівників по всьому світу тепер можна зарахувати до категорії гастрономічних мандрівників. Перш ніж відвідати пункт призначення, 80% мандрівників вивчають їжу та напої перед подорожжю. Дослідження показують, що 70% людей обирають місце призначення, ґрунтуючись на їжі та напоях, які там є. 95% громадян США зацікавлені у тому, щоб отримати «якийсь унікальний гастрономічний досвід». 45% мандрівників, які взяли участь у нещодавньому дослідженні, відвідали щонайменше п'ять різних кулінарних заходів під час поїздки. 35% частки гастрономічного туризму припадає на Європу, за нею йдуть Північна Америка, Азіатсько-Тихоокеанський регіон, Південна Америка та Близький Схід та Африка. 77% мільйонів подорожують, щоб отримати незабутні враження від їжі та напоїв. 63% мільйонів люблять їсти в місцях, які демонструють соціальну відповідальність [10].

Багато турнаправлень будують сьогодні свої маркетингові стратегії на основі гастрономічного туризму. Пропоновані заходи щодо маркетингу та просування гастрономічного туризму включають: використання нових моделей державно-приватного співробітництва з метою просування сильного та гармонійного іміджу на міжнародному рівні; співпраця з кухарями та місцевими виробниками з метою збереження гастрономічних знань та сприяння розвитку турнапрямку; прояв ініціативного підходу до створення іміджу у всіх основних каналах ЗМІ, туристських гідах, гастрономічних блогах та соціальних мережах; розвиток експорту продуктів та напоїв та створення мережі ресторанів високої якості за кордоном; проведення чесної та достовірної політики у сфері маркетингу, яка формує реалістичні очікування.

Готельна індустрія сповнена конкуренції та продовжує демонструвати зростання завдяки зміцненню глобального пулу мандрівників. Конкурентний характер галузі означає, що кількість об'єктів нерухомості, що належать до готельної компанії, може змінюватися. Це пов'язано з тим, що компанії будують, купують чи продають нерухомість. Наприклад, La Quinta Holdings, дочірня компанія Wyndham, у 2022 році додала у свій портфель нерухомості 918 готелів. У 2022 році країною з найбільшою кількістю проектів будівництва житла у світі на стадії розробки були Сполучені Штати. Станом на четвертий квартал 2022 року у США перебувало понад 5000 об'єктів нерухомості, що перебувають у стадії розробки. Що стосується міст, то в Далласі була найбільша кількість нових житлових проектів у стадії будівництва у світі, що робило США однією з найпродуктивніших країн. у частині будівництва нового житла [23] (табл. 3). Глобальна мережа готелів Wyndham Hotels & Resorts очолює рейтинг провідних готельних компаній за кількістю об'єктів. Станом на червень 2022 року у світовому портфелі Wyndham налічувалося близько дев'яти тисяч одиниць житла, що робило компанію ключовим гравцем у світовій готельній індустрії. Його найближчими конкурентами були Marriot International і Choice Hotels International, які повідомили про 8120 та 6996 об'єктів відповідно [23]. Різноманітні варіанти харчування в готелях відіграють важливу роль у забезпеченні зручності перебування. Коли турист вибирає готель, вам зустрічаються загадкові аббревіатури поруч із опцією «Харчування» [23]:

- OB (Only Bed), RO (Room Only) або AO (Accommodation Only) – це варіанти без харчування, коли ви просто орендуєте номер;
- BB (Bed and Breakfast) надає безкоштовний сніданок, можливо, як континентальний, так і шведський стіл;
- HB (Half Board) передбачає напівпансіон: включені сніданок і вечеря;
- HB+ (Half Board plus) – це розширений варіант напівпансіону, де у сніданок та вечерю включені спиртні напої місцевого виробництва;
- FB (Full Board) включає повний пансіон: сніданки, обіди та вечері;
- FB+ (Full Board plus) – це FB з додатковою безкоштовною пропозицією алкогольних напоїв протягом дня;
- AI (All Inclusive) – повністю все включено: сніданок, обід, вечеря, різні алкогольні та безалкогольні напої (найчастіше місцевого виробництва) та легкі закуски;
- UAI (Ultra All Inclusive) – включає не тільки місцеві, а й імпортовані алкогольні та безалкогольні напої в необмеженій кількості. Ці позначення допоможуть більш усвідомлено вибрати готель, відповідає побажанням туристів щодо рівня послуг харчування під час перебування.

Таблиця 3

Провідні готельні компанії світу станом на червень 2022 р. за кількістю об'єктів

Провідні готельні компанії світу	Кількість об'єктів
Windham Hotels & Resorts	8950

Продовження таблиці 3

Marriott International	8120
Choice Hotels International	6996
Hilton	6915
IGH Hotels & Resorts	6028
BWH Hotel Group	3938
Ambridge Hospitality	1450
G6 Hospitality	1400
Hyatt Hotel Corporation	1194
Sonesta International hotel corporation	1133
Westmont Hospitality Group	798
Red Roof	678
ESA Management	651
Highgate	514
HHM	235

Джерело: *Leading hotel companies in the world in 2022 by number of properties. Published by Statista Research, September 5, 2023. URL: <https://www.statista.com/aboutus/our-research-commitment>*

У сучасному суспільстві туристи отримують первинне уявлення про кухні дестинацій, які вони відвідують у майбутньому; цьому сприяє не тільки глобалізація продовольчого ринку та поширення мереж харчування французької, італійської, китайської та інших національних кухонь, а й ефективна реклама в медіа та соціальних мережах. В'їзні туристичні потоки з часом здатні змінювати смакові звички та набір продуктів харчування місцевого населення. М. П. Леал і Д. Васгуес стверджують, що новий гастрономічний образ місця має зв'язок між місцевим і глобальним, традиційним і автентичним, поширюється по всьому світу туристами і, тим самим, сприяє трансформації іміджу дестинації [24]. Згідно з дослідженнями WFTA, проведеними з метою обґрунтування профілю гастрономічного туриста, понад 60% опитаних заявили, що фотографують продукти харчування або гастрономічні продукти і діляться своїм досвідом у соціальних мережах, принаймні, у половині своїх поїздок. Таким чином, первинний образ території та її кухні в результаті проведеного гастрономічного туру трансформується у вторинний геопросторовий образ, що незмінно призводить до трансформації системи гастрономічного туризму та її адаптації до цільових груп туристів.

Під час опитувань членів UNWTO з 29 країн світу у 2016 р. було встановлено, що гастрономія займає третю позицію у мотиваціях для відвідування дестинацій після культурної та природоорієнтованої [1]. Отже, гастрономія може бути основним чи ключовим мотивом поїздки, тобто генеруючим чинником формування територіальних систем гастрономічного туризму

Обсяг ринку готельного та курортного сектора у всьому світі досяг піку в 1,52 трильйона доларів США у 2019 році. В результаті пандемії коронавірусу (COVID-19) розмір ринку впав нижче одного трильйона у 2020 та 2021 роках. У 2023 році обсяг ринку прогнозувалося, що він досягне 1,21 трлн доларів США [25] (табл. 4). Напрямок гастрономії має високий потенціал. Крім того, що гастрономія є важливим елементом туристичного продукту, але і є визначальним фактором на вибір напряму туру. Гастрономія як об'єкт культурної спадщини, відіграє важливу роль у рамках розробки та реалізації туристичних пропозицій з елементом інновацій.

Таблиця 4

Обсяг ринку готельно-курортної індустрії світу у 2013–2022 роках з прогнозом на 2023 р.
(у трильйонах доларів США)

Період	Обсяг ринку в трильйонах доларів США
2023 рік (прогноз)	1,21
2022 рік	1,06
2021 рік	0,72
2020 рік	0,93
2019 рік	1,52
2018 рік	1,22
2017 рік	1,13
2016 рік	1,06
2015 рік	0,98

Продовження таблиці 4

2014 рік	1
2013 рік	0,97

Джерело: *Global market size of the hotel and resort industry in 2013–2023. Published by Statista Research Department, August 29, 2023. URL: <https://www.statista.com/aboutus/our-research-commitment>*

Одним з дуже важливих моментів розвитку гастрономічного туризму є його грамотна і чітко продумана організація, оскільки при знайомстві із національною кухнею, мандрівник також знайомиться з культурою, традиціями, релігією приймаючої території. Через гастрономію мандрівник отримує багато нових знань, вражень, розширюється його кругозір і повага до місцевих звичаїв і способу життя, при цьому якісь цінності назавжди залишаються з людиною, і він вносить їх у свою культуру. При виборі туристичного спрямування, виникають свої потреби та бажання, поїздка з метою відпочинку та рекреації, поїздка, насичена екскурсійними програмами, пляжним відпочинком і так далі, запити туристів дуже різноманітні. Гастрономічні туристи мають на меті познайомитися з кухнею і традиційними стравами країни відвідування, дізнатися секрети приготування тих чи інших страв, вивчити специфічні особливості місцевої культури і так далі. Характерними особливостями гастрономічного туризму є:

- на будь-якій території можливо реалізувати даний туристичний напрям;
- гастрономічний напрямок доступний цілий рік і не прив'язаний до певного сезону;
- будь-яка подорож як усередині країни, так і за кордоном, включає гастрономічні послуги. Таким

чином, гастрономічний туризм – це цілорічні туристичні напрямки за кордон у рамках знайомства з місцевою кухнею, знайомства соціального середовища країни відвідування та підвищення рівня кваліфікації в рамках цієї компетенції.

Проведені дослідження дозволили зробити висновки щодо особливості формування систем гастрономічного туризму:

1. Географічний аспект гастрономічного туризму розглядається у спеціальній літературі дещо рідко. Сукупність явищ і відносин, пов'язаних з гастрономічним туризмом на певній території, може бути досліджена за допомогою системно-структурного підходу, який використовується в рамках виділення факторів формування та розвитку територіальних туристично-рекреаційних систем, а також підходу, обумовленого принципами формування образу території, геобренду, в основі якого лежать продукти гастрономії, місцева автентична кухня. При дослідженні мотивів туристично-рекреаційної діяльності, а також образу гастрономічного спрямування використовується метод соціологічних досліджень.

2. Регіональна система гастрономічного туризму є різновидом територіальної туристично-рекреаційної системи. Основними підсистемами будь-якої ТТРС є: споживча (туристи), інфраструктурна, організаційно-управлінська, природно-рекреаційна, історико-культурна, рекреаційно-діяльнісна (основна функціональна), матеріально-побутова (проживання, харчування), кадрова (обслуговуючий персонал).

3. Ключовим фактором розвитку територіальних систем гастрономічного туризму є туристський попит, який, у свою чергу, зумовлений різноманітними факторами внутрішнього і зовнішнього середовища та визначає ступінь мотивації до подорожей з гастрономічними цілями. Результати проведених соціологічних досліджень продемонстрували ключову роль гастрономії в мотивах туристських поїздок.

4. Циклічність у системі відносин «гастротурист – територія» демонструють динамічність територіальних систем гастрономічного туризму, їх адаптивність під потреби туристів.

Стратегії розвитку гастрономічного туризму повинні завжди підкріплюватися принципами та методами забезпечення стійкості, включаючи: скорочення гастрономічного екологічного сліду шляхом використання місцевих та сезонних продуктів; використання соціально відповідальних продуктів та надання підтримки малим та місцевим підприємцям; інвестування ініціатив в галузі агротуризму, які надають відвідувачам унікальну можливість особисто взяти участь у місцевій сільськогосподарській діяльності та познайомитися з пейзажами та біорізноманіттям турнапрямку. Розробка ініціатив у галузі агротуризму в умовах співпраці між міністерствами культури і туризму, міністерствами сільського господарства, міжурядовими організаціями та місцевими підприємствами сприяє інвестуванню коштів у розвиток місцевих спільнот, сталого туризму та методів ведення сільського господарства.

Висновки. Гастрономічний туризм – це тур, основним завданням якого є знайомство туристів з національною кухнею країни відвідування, культурними та релігійними особливостями, новими сучасними технологіями приготування та інноваційним обладнанням. З 2016 року гастрономічні тури стали стрімко зростати, і перевищили внутрішні спрямування на 10%. На це положення вплинули деякі фактори:

- розвиток тренінгів по здоровому способу життя, що включає головну складову – правильне харчування;
- широка рекламна акція залучення до гастрономічного туризму;
- бажання туристів здобути нові враження.

З одного боку, глобалізація сприяє розвитку різних видів туризму, оскільки значно полегшує міжнародні

подорожі: стає простіше перетинати національні кордони, легко знайти улюблений бренд у тій чи іншій країні, простіше спілкуватися. З іншого боку, туризм, у тому числі гастрономічний, сприяє розвитку процесу глобалізації, оскільки мільйони мандрівників щороку поширюють масову туристичну культуру, подорожуючи та знайомлячись із новими продуктами, стравами, а також способами їх приготування.

Необхідно також впроваджувати системний підхід при розробці гастрономічних турів, який допоможе класифікувати ресурсні складові, організаційні зусилля та інтегрує різні туристичні напрямки в єдиний комплекс. Туристичні сайти представляють абсолютно не організовану та не класифіковану інформацію з гастрономічного туризму, тематика даного напрямку не згрупована і не привертає уваги. Основні напрямки гастрономічного туру повинні включати програми з відвідування декількох об'єктів гастрономічного напрямку, подальший час відводиться на ознайомлення з традиціями.

Для ефективного розвитку гастрономічного туризму не потрібні великі фінансові вкладення, спеціальні інфраструктурні розробки, державна підтримка і так далі. Не потрібно також і широка ресурсна база, оскільки сам продукт гастрономії є таким ресурсом. Серед позитивних факторів можна виділити той аспект, що у туристичних операторів даного напрямку не спостерігається багато конкурентів. Гастрономічні туристичні тури єдині у своєму роді представляють окремий ринковий сегмент. Оскільки проблема екологічності виробництва в даний час набула широкого значення в рамках дотримання екологічних норм, необхідно підтримувати технологію виробництва, не використовуючи шкідливих речовин і хімікатів. Таким чином, ймовірність отримання екологічно чистого продукту, збереження природного середовища, стабільний розвиток території на якій функціонує виробництво, сприятиме стрімкому зростанню рівня попиту.

Література

1. Second Global Report on Gastronomy Tourism. Madrid: UNWTO, 2017. Vol. 16. DOI: 10.18111/9789284418701.
2. Lin Y.-C., Pearson T.E., Cai L.A. Food as Form of Destination Identity: A Tourism Destination Brand Perspective. 2011. № 11. P. 30-48.
3. Gyimothy S., Mykletun R. Scary Food: Commodifying Culinary Heritage as Meal Adventures in Tourism. J. Vacat. Marketing. 2009. № 15(3). P. 259-273.
4. Kivela J., Crofts J.C. Tourism and Gastronomy: Gastronomy's Influence on How Tourists Experience a Destination. J. Hospitality and Tourism Res. 2006. № 30(3). P. 354-377.
5. Su C.S., Horng J.S. Recent Developments in Research and Future Directions of Culinary Tourism: A Review / ed. by M. Kasimoglu. Visions for Global Tourism Industry – Creating and Sustaining Competitive Strategies. 2012. P. 91-112.
6. Пайн Б.Дж., Гільмор Дж.Х. Економіка спогадів. Робота – це театр, а кожен бізнес – сцена. URL: <https://magicbook.com.ua/uk/product-12296.html>
7. Wulf E. What is gastronomic tourism. URL: <https://worldfoodtravel.org/what-is-food-tourism-definition-food-tourism/>.
8. World Tourism Organization (UNWTO), Second Global Report on Gastronomic, International Conference, May 2017, p. 12-14.
9. World Trade Organization, WTO. URL: https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/what_stand_for_e.htm
10. TOP statistics of gastronomic tourism. Gastronomic tourism statistics. URL: <https://www.jerseyislandholidays.com/food-tourism-statistics/#chapter-1>; <https://www.jerseyislandholidays.com/food-tourism-statistics/#chapter-4>
11. Hall C. M., Mitchell R. Gastronomic tourism: Comparing food and wine tourism experiences. Niche tourism: Contemporary issues, trends and cases / Ed. Novelli M. Oxford, 2015. P. 73-88.
12. World Tourism Organization (UNWTO), Second Global Report on Gastronomic, International Conference, May 2017, c. 7.
13. Antun C., Camarero C., Laguna M., Buhalis D. Impacts of authenticity, ступеня adaptation and cultural contrast on travellers' memorable gastronomy experiences. Journal of Hospitality Marketing & Management. 2019. Vol. 28. No. 7. P. 743-764.
14. Hall C. M. Boosting food and tourism-related regional economic development. OECD, Food and Tourism Experience: OECD-Korea Workshop, OECD Studies on Tourism: OECD Publishing, 2012. P. 49-62.
15. Burger King brand awareness, usage, popularity, loyalty, and buzz among restaurant chain customers in the United States in 2022. URL: <https://www.statista.com/forecasts/1335728/burger-king-restaurant-chains-brand-profile-in-the-united-states>
16. FC brand awareness, usage, popularity, loyalty, and buzz among restaurant chain customers in the United States in 2022. URL: <https://www.statista.com/forecasts/1335730/kfc-restaurant-chains-brand-profile-in-the-united-states>
17. Wendy's brand awareness, usage, popularity, loyalty, and buzz among restaurant chain customers in the United States in 2022. URL: <https://www.statista.com/forecasts/1335762/wendys-restaurant-chains-brand-profile-in-the-united-states>

18. Kunst A. The most famous restaurant chains in the USA 2023, January 15, 2024. URL: <https://www.statista.com/aboutus/our-research-commitment/247/alexander-kunst>
19. McDonald's revenue 2005–2022. Published by Statista Research Department, January 4, 2024. URL: <https://www.statista.com/aboutus/our-research-commitment>
20. McDonald's revenue 2019–2022 by region. Published by Statista Research Department, September 18, 2023. URL: <https://www.statista.com/aboutus/our-research-commitment>
21. MarketLine Industry Profile. Restaurants in Europe. April 2015. P. 11.
22. Guidelines for the development of gastronomy Tourism. Madrid: UNWTO, 2019. 44 p. DOI: 10.18111/9789284420957
23. Leading hotel companies in the world in 2022 by number of properties. Published by Statista Research, September 5, 2023. URL: <https://www.statista.com/aboutus/our-research-commitment>
24. Leal Londoco M.P. Related Strategies to Promote Gastronomy in Geographically Disadvantaged Areas. *Via. Tourism Review*. 2015. No.8. DOI: 10.4000/viatourism.459.
25. Global market size of the hotel and resort industry in 2013–2023. Published by Statista Research Department, August 29, 2023. URL: <https://www.statista.com/aboutus/our-research-commitment>

References

1. Second Global Report on Gastronomy Tourism. Madrid: UNWTO, 2017. Vol. 16. DOI: 10.18111/9789284418701. [in English].
2. Lin Y.-C., Pearson T.E., Cai L.A. Food as Form of Destination Identity: A Tourism Destination Brand Perspective. 2011. № 11. P. 30–48. [in English].
3. Gyimothy S., Mykletun R. Scary Food: Commodifying Culinary Heritage as Meal Adventures in Tourism. *J. Vacat. Marketing*. 2009. № 15(3). P. 259–273. [in English].
4. Kivela J., Crofts J.C. Tourism and Gastronomy: Gastronomy's Influence on How Tourists Experience a Destination. *J. Hospitality and Tourism Res.* 2006. № 30(3). P. 354–377. [in English].
5. Su C.S., Horng J.S. Recent Developments in Research and Future Directions of Culinary Tourism: A Review / ed. by M. Kasimoglu. *Visions for Global Tourism Industry – Creating and Sustaining Competitive Strategies*. 2012. P. 91–112. [in English].
6. Payn B. Dzh., Hilmer Dzh. K. H. *Ekonomika spohadiv. Robota – teatru, a kozhen biznes – scena*. [Economy of memories. Work is a theater, and every business is a stage.]. URL: <https://magicbook.com.ua/uk/product-12296.html> [in Ukrainian].
7. Wulf E. What is gastronomic tourism. URL: <https://worldfoodtravel.org/what-is-food-tourism-definition-food-tourism/>. [in English].
8. World Tourism Organization (UNWTO), Second Global Report on Gastronomic, International Conference, May 2017, p. 12–14. [in English].
9. World Trade Organization, WTO. URL: https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/what_stand_for_e.htm [in English].
10. TOP statistics of gastronomic tourism. Gastronomic tourism statistics. URL: <https://www.jerseyislandholidays.com/food-tourism-statistics/#chapter-1>; <https://www.jerseyislandholidays.com/food-tourism-statistics/#chapter-4>
11. Hall C. M., Mitchell R. Gastronomic tourism: Comparing food and wine tourism experiences. *Niche tourism: Contemporary issues, trends and cases* / Ed. Novelli M. Oxford, 2015. P. 73–88.
12. World Tourism Organization (UNWTO), Second Global Report on Gastronomic, International Conference, May 2017, c. 7. [in English].
13. Antun C., Camarero C., Laguna M., Buhalis D. Impacts of authenticity, degree of adaptation and cultural contrast on travellers' memorable gastronomy experiences. *Journal of Hospitality Marketing & Management*. 2019. Vol. 28. No. 7. P. 743–764. [in English].
14. Hall C. M. Boosting food and tourism-related regional economic development. *OECD, Food and Tourism Experience: OECD-Korea Workshop, OECD Studies on Tourism: OECD Publishing*, 2012. P. 49–62. [in English].
15. Burger King brand awareness, usage, popularity, loyalty, and buzz among restaurant chain customers in the United States in 2022. URL: <https://www.statista.com/forecasts/1335728/burger-king-restaurant-chains-brand-profile-in-the-united-states> [in English].
16. KFC brand awareness, usage, popularity, loyalty, and buzz among restaurant chain customers in the United States in 2022. URL: <https://www.statista.com/forecasts/1335730/kfc-restaurant-chains-brand-profile-in-the-united-states> [in English].
17. Wendy's brand awareness, usage, popularity, loyalty, and buzz among restaurant chain customers in the United States in 2022. URL: <https://www.statista.com/forecasts/1335762/wendys-restaurant-chains-brand-profile-in-the-united-states> [in English].
18. Kunst A. The most famous restaurant chains in the USA 2023, January 15, 2024. URL: <https://www.statista.com/aboutus/our-research-commitment/247/alexander-kunst> [in English].

-
19. McDonald's revenue 2005–2022. Published by Statista Research Department, January 4, 2024. URL: <https://www.statista.com/aboutus/our-research-commitment> [in English].
 20. McDonald's revenue 2019-2022 by region. Published by Statista Research Department, September 18, 2023. URL: <https://www.statista.com/aboutus/our-research-commitment> [in English].
 21. MarketLine Industry Profile. Restaurants in Europe. April 2015. P. 11.[in English].
 22. Guidelines for the development of gastronomy Tourism. Madrid: UNWTO, 2019. 44 p. DOI: 10.18111/9789284420957[in English].
 23. Leading hotel companies in the world in 2022 by number of properties. Published by Statista Research, September 5, 2023. URL: <https://www.statista.com/aboutus/our-research-commitment>[in English].
 24. Leal Londoco M.P. Related Strategies to Promote Gastronomy in Geographically Disadvantaged Areas. Via. Tourism Review. 2015. No.8. DOI: 10.4000/viatourism.459.[in English].
 25. Global market size of the hotel and resort industry in 2013–2023. Published by Statista Research Department, August 29, 2023. URL: <https://www.statista.com/aboutus/our-research-commitment> [in English].

УДК 332.1:334

DOI: 10.60022/1(1)-6SD

Жабинець Ольга Йосифівнакандидат економічних наук, доцент, старший науковий співробітник
ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долішнього НАН України», Україна**Zhabynets Olha**

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Senior Researcher

SI «Institute of Regional Research named after M. I. Dolishniy of the NAS», Ukraine

ORCID: 0000-0002-6735-4036

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КЛАСТЕРІВ У ЛЬВІВСЬКІЙ АГЛОМЕРАЦІЇ¹

Анотація. У статті здійснено оцінку перспектив розвитку кластерів у Львівській агломерації. Доведено, що кластерна система розвитку підприємництва у Львівській агломерації має усі шанси на розширення та активізацію кластерної активності як за рахунок приєднання підприємств із інших громад агломерації до вже діючих кластерів Львівської громади, так і створення нових, зокрема виробничо-промислових кластерів на території агломерації відповідно до ключових напрямів розвитку підприємницької діяльності в громадах.

Встановлено, що найбільш перспективними видами економічної діяльності для створення нових кластерів у Львівській агломерації є переробна промисловість, оптова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів, а також сільське, лісове та рибне господарство. Саме ці напрями мають найбільший економічний потенціал, а відтак – повинні стати пріоритетними при створенні нових кластерів. Найбільш перспективними для розширення діяльності кластерів за участі підприємств, що функціонують в громадах Львівської агломерації, серед уже діючих кластерів Львівської громади є туристичний кластер Львівщини, Львівський меблевий кластер та Львівський кластер транспорту та логістики.

Встановлено, що з початком повномасштабної війни в Україні кластерна активність у Львівській агломерації не згорнулась, навпаки, було створено нові кластери: Львівський оборонний кластер, Західноукраїнський кластер соціальних підприємств, Львівський меблевий кластер та Львівський кластер транспорту та логістики.

Акцентовано на перевагах створення кластеру транспорту та логістики, а також процесах розширення меж туристичного кластеру Львівщини.

Запропоновано заходи вдосконалення державної кластерної політики як на національному, так і регіональному рівнях.

Ключові слова: кластери, Львівська агломерація, Львівський ІТ-Кластер, Львівський оборонний кластер, Львівський кластер транспорту та логістики, туристичний кластер Львівщини.

PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF CLUSTERS IN THE LVIV AGGLOMERATION

Abstract. The article evaluates the prospects for the development of clusters in the Lviv agglomeration. It is proved that the cluster system of entrepreneurship development in the Lviv agglomeration all the chances to expand and intensify cluster activity. One way is by joining enterprises from other communities of the agglomeration, another way is by creating new, in particular, production and industrial clusters on the territory of the agglomeration in accordance with the key directions of the development of entrepreneurial activity in the communities.

It was established that the most promising types of economic activity for the creation of new clusters in the Lviv agglomeration are processing industry, wholesale and retail trade, repair of motor vehicles and motorcycles, as well as agriculture, forestry and fishing. These directions have the greatest economic potential and should become priorities in the process of creating new clusters. Lviv region tourism cluster, Lviv furniture cluster and Lviv transport and logistics cluster are the most promising for the expansion of activities due to the joining of enterprises operating on the territory of communities of the Lviv agglomeration.

It was found that cluster activity in the Lviv agglomeration is not stopping during the war. On the contrary, new clusters were created, in particular: Lviv defense cluster (2022), Western Ukrainian cluster of social enterprises (2022), Lviv furniture cluster (2023) and Lviv transport and logistics cluster (2024).

Emphasis is placed on the advantages of creating Lviv transport and logistics cluster, as well as the processes of expanding the borders of Lviv region tourism cluster, in particular with the participation of those communities of the

¹ Виконано в межах НДР № III-02-24 «Інституційні інструменти розвитку агломерацій в умовах війни та повоєнного відновлення України (на прикладі Карпатського регіону)»

agglomeration which have significant tourism potential.

It was noted that the creation of a transport and logistics cluster in the Lviv community will ensure increased transport and logistics efficiency and contribute to the development of both the Lviv city and the agglomeration in general. This will strengthen the status of the Lviv agglomeration as a humanitarian-logistics center of Ukraine, and in the future – of the whole Eastern European region.

Measures to improve the state cluster policy at the national and regional levels was proposed, including: the formation of institutional support for cluster development with an emphasis on small and medium-sized businesses; provision of financial incentives for the organization of cluster associations; establishment of a close economic partnership with foreign investors, their involvement in the creation of regional clusters; more active inclusion of regional and local authorities in the implementation of cluster initiatives.

Keywords: clusters, Lviv agglomeration, Lviv IT Cluster, Lviv defense cluster, Lviv transport and logistics cluster, Lviv region tourism cluster.

Постановка проблеми. Кластерна форма співпраці підприємств, у т. ч. в агломераціях, є визнаною практикою підвищення ефективності виробництва та надання послуг, активізації розвитку малого та середнього бізнесу, міжгалузевої кооперації, зростання інноваційно-інвестиційної активності. Розвиток кластерів відіграє ключову роль у зміцненні економічного потенціалу агломерації та створенні сприятливого середовища для інновацій та конкурентоспроможності.

Відтак, на думку науковців ІРД НАН України, розвиток національної економіки та забезпечення її конкурентоспроможності в умовах глобалізаційних викликів серед іншого визначається рівнем розвитку саме інноваційних кластерів, ефективне функціонування яких дозволить не лише реалізувати та примножити інтелектуальний потенціал та конкурентоспроможний освітній комплекс, але й подолати відставання в технологічному розвитку регіонів та окремих територій на основі співпраці науки і бізнесу, розвитку високотехнологічних секторів і виробництв, залучення венчурних інвестицій, формування інноваційного простору для економічного розвитку територій [1, с.46].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми та перспективи розвитку кластерів в Україні розглядають у своїх дослідженнях багато вітчизняних науковців. Зокрема, Давиденко Н. та ін. [2] акцентують свою увагу на фінансовому забезпеченні розвитку кластерів, Лозова Г. та ін. [3] – на особливостях кластеризації економіки України та факторах, що стримують розвиток кластерів. Виклики і перспективи розвитку аграрних кластерів в умовах глобалізації розглянуто Ніколюк О. та ін. [4], особливості функціонування кластерів готельно-ресторанного і туристичного бізнесу – Маслиган О. [5].

Незважаючи на значний науковий доробок вказаних авторів низка питань, зокрема, щодо розвитку кластерів в агломераціях, і зокрема, новоствореній Львівській агломерації, залишаються малодослідженими, що обумовлює актуальність даної публікації.

Метою статті є оцінка перспектив розвитку кластерів у Львівській агломерації.

Виклад основного матеріалу. Діагностичне дослідження під час підготовки Стратегії розвитку Львівської агломерації показало, що розвиток кластерної системи у Львівській агломерації (як і в області загалом) свідчить про певну амбівалентність цього процесу: з одного боку, спостерігається значний потенціал розвитку кластерів у різних сферах господарювання, а також достатній рівень зацікавленості місцевої влади у підтримці кластерних ініціатив, а з іншого, мають місце прогалини в інституційному забезпеченні процесу кластеризації та низька динаміка їх становлення [6, с.60]. Незважаючи на це, у Львівській агломерації створені та функціонують такі кластери як Львівський ІТ-Кластер (2011 р.), кластер видавничої діяльності та поліграфії (2016 р.), Західноукраїнський кластер індустрії моди (2018 р.), Львівський кластер розвитку освіти та креативності (2019 р.), Львівський кластер медичного туризму (2019 р.), кластер крафтової кераміки (2021 р.), Львівський кластер медичного бізнесу (2021 р.), туристичний кластер Львівщини (2022 р.), Львівський оборонний кластер (2022 р.), Західноукраїнський кластер соціальних підприємств (2022 р.), Львівський меблевий кластер (2023 р.), Львівський кластер транспорту та логістики (2024 р.). На жаль, до складу кластерів входять переважно підприємства Львівської громади, а бізнес із сусідніх громад агломерації практично не залучений до їх діяльності.

Відтак, кластерна система розвитку підприємництва в агломерації має усі шанси на розширення та активізацію кластерної активності, у т. ч. як за рахунок приєднання підприємств із інших громад агломерації до вже діючих кластерів Львівської громади (рис. 1), так і створення нових, зокрема виробничо-промислових кластерів на території агломерації відповідно до ключових напрямів розвитку підприємницької діяльності в громадах (рис. 2). Зазначимо, що географічно агломерація охоплює 18 територіальних громад, в тому числі 5 міських, 5 селищних та 8 сільських [7].

Незважаючи на те, що сьогодні до Львівської агломерації поки що входить лише 10 громад (Львівська, Жовківська, Городоцька, Пустомитівська, Бібрська, Великолюбінська, Давидівська, Жовтанецька, Куликівська та Новояричівська громади), окреслення перспектив розвитку кластерної системи співпраці підприємств здійснювалось на основі аналізу усіх 18 ОТГ Львівської агломерації.

Рис. 1. Перспективи входження підприємств із громад агломерації до діючих кластерів Львівської територіальної громади

Джерело: сформовано автором за даними стратегій розвитку, планів соціально-економічного розвитку, інвестиційних паспортів та сайтів відповідних ОТГ, а також сайту opendatabot.ua та порталу місцевої статистики Львівщини

Як видно з рис. 1, найбільш перспективними кластерами для розширення діяльності за рахунок підприємств, що функціонують в громадах Львівської агломерації, серед уже діючих у Львівській громаді кластерів є туристичний кластер Львівщини, Львівський меблевий кластер та Львівський кластер транспорту та логістики.

Рис. 2. Перспективи створення нових кластерів у Львівській агломерації у розрізі видів економічної діяльності

Джерело: сформовано автором за даними стратегій розвитку, планів соціально-економічного розвитку, інвестиційних паспортів та сайтів відповідних ОТГ, а також сайту opendatabot.ua та порталу місцевої статистики Львівщини

Дані рис. 2 свідчать, що найбільш перспективними видами економічної діяльності для створення нових кластерів у Львівській агломерації є переробна промисловість, оптова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів, а також сільське, лісове та рибне господарство. Саме ці напрями, на нашу думку, мають найбільший економічний потенціал, а відтак – повинні стати пріоритетними при створенні нових кластерів.

«Найстарішим» кластером Львівської територіальної громади є Львівський ІТ-Кластер – найбільше об'єднання технологічних компаній України. У жовтні 2023 р. Кластер отримав нагороду (у конкурсі за ініціативи мережі Глобального договору ООН в Україні) за реалізацію проєкту успішного партнерства профільної спільноти, бізнесу та освіти – ІТ Expert, в рамках якого протягом 8 років Кластер спільно з ІТ-компаніями та 4 університетами Львова сприяє модернізації в державі технологічної освіти. Відтак, на сьогодні понад

4500 студентів навчаються на 19 інноваційних бакалаврських програмах, а студенти з перших курсів створюють власні проекти спільно зі спеціалістами-практиками [8]. Зазначимо, що незважаючи на значні досягнення у розвитку ІТ-сфери як у Львівській агломерації, так і державі загалом, вперше за роки незалежності України спостерігаємо зменшення експортної виручки ІТ-галузі у 2023 р. порівняно із 2022 р. (на 8,5%). Основними причинами є проблеми, що виникли внаслідок повномасштабної війни росії проти України, зокрема, щодо тимчасового виїзду у відрядження за кордон ключовими представниками експортних індустрій та можливостей бронювання працівників техгалузі [9].

Варто зазначити, що з початком повномасштабного вторгнення кластерна активність у Львівській агломерації не згорнула, навпаки, було створено нові кластери: Львівський оборонний кластер (2022 р.), Західноукраїнський кластер соціальних підприємств (2022 р.), Львівський меблевий кластер (2023 р.) та Львівський кластер транспорту та логістики (2024 р.).

Львівський оборонний кластер, який було створено на початку війни, займається розробкою, виготовленням та постачанням засобів індивідуального захисту, зокрема бронежилетів, для військових, поліції, медиків, журналістів, виготовляє евакуаційні жилети для дітей. Кластер утворився за участі колективу релокованого Харківського заводу засобів індивідуального захисту, львівських бізнесменів та волонтерів, до яких доєдналися експерти з балістики і тактичного спорядження зі всієї країни [10]. В умовах війни Львівський оборонний кластер став унікальним прикладом релокації бізнесу (з Харкова до Львова) та співпраці українських підприємців.

Варто зазначити, що розвиток транспорту і міської мобільності під час повномасштабної війни дуже сповільнився. Відтак, створення кластеру транспорту та логістики у Львівській громаді, до якого увійшли 4 транспортно-логістичні компанії (ПП «Львівкульттовари», ТОВ «МОЯ ТРАНСЛОГІСТИКА», ПП «ЛС-ТРАНС» та «РП ВЕСТ ТРАНС» [11]) забезпечить підвищення ефективності та сприятиме розвитку як м. Львова, так агломерації загалом у напрямі закріплення статусу гуманітарно-логістичного центру України, а у перспективі – всього східноєвропейського регіону (рис. 3).

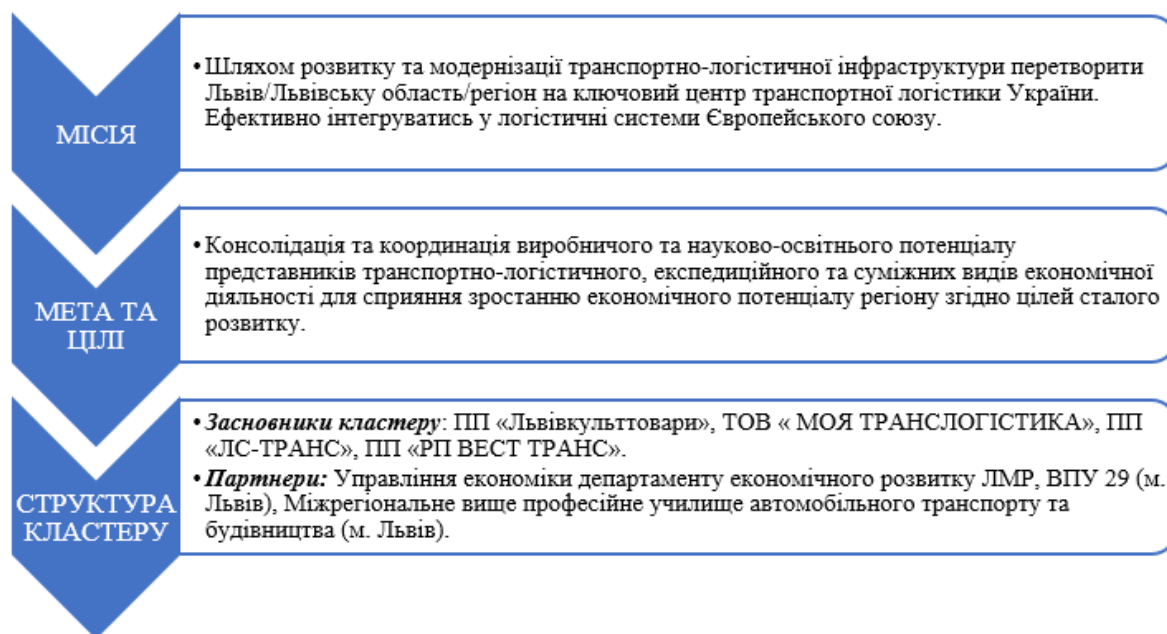

Рис. 3. Місія, мета та структура Львівського кластеру транспорту та логістики

Джерело: сформовано за [12]

Розширення меж Львівського туристичного кластеру, зокрема через створення туристичного кластеру в межах Львівської агломерації [13], є перспективним планом розвитку потенціалу туризму в агломерації. Адже ефективне поєднання розвиненої туристичної індустрії Львівської громади із рекреаційними просторами інших громад агломерації, а також пам'ятками архітектури та історії, унікальними та невідомими для широкого загалу потенційними туристичними маршрутами сприятиме активізації підприємництва туристичної сфери та створення нових підприємств у громадах агломерації (наприклад таких як еко-ферми, сироварні та ін.). У перспективі планується створення загальної туристичної бази агломерації, дорожньої карти та мапи, краєзнавчого атласу Львівської агломерації [13]. Зазначимо також, що на території двох територіальних громад – Пустомитівської та Солонківської із 2017 р. уже функціонує агротуристичний кластер «ГорбоГори», створений за ініціативи місцевих фермерів, в тому числі учасників АТО, органів місцевої і обласної влади, наукових і навчальних установ [14, с.20]. Кластер сприяє розвитку виробництва органічної сільськогосподарської продукції та відновленню автентичних видів ремісництва, надає рекреаційні та агротуристичні послуги.

Відтак, ефективність розвитку туристичної індустрії в агломерації, особливо в умовах війни та обмежень виїзду громадян за кордон на відпочинок, зростатиме як з огляду на уже задекларовані напрями розвитку туризму у Львівській агломерації, так і перспективні – в контексті розширення меж туристичного кластеру за рахунок тих громад агломерації, які мають значний туристичний потенціал.

Висновки. Ефективність розвитку кластерів, у т. ч. в агломераціях, значною мірою залежить від реалізації кластерної політики як невід’ємної складової економічної політики держави на національному, регіональному та локальному рівнях. На жаль, в Україні як у довоєнний період, так і сьогодні під час війни інституційно-фінансова підтримка державою кластерів практично не здійснюється, а усе вищезазначене, як правило, результати діяльності та ініціатив самих підприємств та їх асоціацій за підтримки міжнародних інституцій. На нашу думку, реалізація в Україні державної кластерної політики як на національному, так і регіональному рівнях повинна здійснюватися шляхом:

- формування інституційного забезпечення кластерного розвитку з акцентом на малий та середній бізнес (створення законодавчо-нормативної бази та регіональних інституцій-фасилітаторів кластерних ініціатив; підтримка інноваційної діяльності кластерів, у т. ч. шляхом активного залучення фахівців ІТ-сфери у виробничі кластери та/або співпраці виробничих кластерів з ІТ-кластерами та ін.);
- забезпечення фінансових стимулів для організації кластерних об’єднань (у вигляді прямого державного фінансування, грантів, надання податкових преференцій, забезпечення цільових державних замовлень їх продукції тощо);
- налагодження тісного економічного партнерства з іноземними інвесторами, їх залучення до створення регіональних кластерів;
- більш активного залучення регіональних та місцевих органів влади до реалізації кластерних ініціатив.

Література

1. Просторова організація бізнесу в регіонах України: форми та механізми регулювання: монографія у 2-х томах. Т.1 / НАН України. Державна установа «Інститут регіональних досліджень ім. М.І. Долишнього НАН України»; наук. ред. М.І. Мельник. Львів, 2019. 377 с.
2. Давиденко Н., Скрипник Г., Буряк А., Буряк І. Фінансове забезпечення розвитку кластерів в Україні. Збірник наукових праць Державного податкового університету. 2023. №2. С.39–61. DOI: <https://doi.org/10.33244/2617-5940.2.2023.39-61> (дата звернення 25.06.2024).
3. Лозова Г.М., Клименко В.В., Дуксенко О.П. Проблеми та перспективи розвитку кластерів в Україні // Кластерна політика інноваційного розвитку національної економіки: інтеграційний та інфраструктурний аспекти: монографія / за ред С.В. Смерічевської. Познань: WSPiA, 2020. С.14–157.
4. Ніколюк О.В., Басюркіна Н.Й., Брюхович Д.С. Виклики та перспективи розвитку аграрних кластерів в умовах глобалізації. Український журнал прикладної економіки та техніки. 2023. Том 8. № 4. С. 381–387. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2023-4-61> (дата звернення 25.06.2024).
5. Маслиган О. О. Сутнісне розуміння кластерів готельно-ресторанного і туристичного бізнесу та специфіка регулювання їх розвитку. Інвестиції: практика та досвід. 2022. № 2. С. 17–22.
6. Перспективи розвитку Львівської агломерації: соціально-економічний аналіз. Аналітичний звіт. 2023. 154 с.
7. Львівська агломерація. URL: [tps://city-adm.lviv.ua/lmr/lviv-agglomeration](https://city-adm.lviv.ua/lmr/lviv-agglomeration) (дата звернення 15.04.2024).
8. Львівський ІТ Кластер серед переможців конкурсу “Партнерство заради сталого розвитку – 2023”. URL: <https://itcluster.lviv.ua/lvivskyj-it-klaster-sered-peremozhcziv-konkursu-partnerstvo-zarady-stalogo-rozvytku-2023/> (дата звернення 17.04.2024).
9. Без зростання: підсумки експорту ІТ-послуг за 2023 рік. URL: <https://itcluster.lviv.ua/bez-zrostannya-pidsumky-eksportu-it-poslug-za-2023-rik/> (дата звернення 12.03.2024).
10. Львівський оборонний кластер: офіційний сайт. URL: <https://www.ldc-ua.org/aboutus> (дата звернення 22.05.2024).
11. У Львові створили кластер транспорту та логістики. URL: https://tvoemisto.tv/news/u_lvovi_stvoryly_klaster_transportu_ta_logistyky_162355.html (дата звернення 22.05.2024).
12. Львівський кластер транспорту та логістики: офіційний сайт. URL: <https://lctl.com.ua/uk/> (дата звернення 27.05.2024).
13. Львівська та навколишні громади хочуть створити туристичний кластер. URL: <https://city-adm.lviv.ua/news/tourism/300815-lvivska-ta-navkolyshni-hromady-khochut-stvoryty-turystychnyi-klaster> (дата звернення 27.05.2024).
14. Стратегія розвитку Пустомитівської об’єднаної територіальної громади на 2022-2027 pp. URL: https://rada.info/upload/users_files/04372187/5b224ede7d67101186b78e5f6d294e0e.pdf (дата звернення 29.05.2024).

References

1. Melnyk M. I. (Eds.). (2019). Prostorova orhanizatsiya biznesu v rehionakh Ukrayiny: formy ta mekhanizmy

rehulyuvannya. [Spatial organization of business in the regions of Ukraine: forms and mechanisms of regulation]: a monograph in 2 volumes. Vol. 1 / NAS of Ukraine. State Institution "Institute of Regional Research named after M. I. Dolishnyi of the NAS of Ukraine".

2. Davydenko N., Skrypnyk G., Buryak A., Buryak I. (2023). Finansove zabezpechennia rozvytku klasteriv v Ukraini. [Financial support for the development of clusters in Ukraine] Zbirnyk naukovykh prats Derzhavnoho podatkovoho universytetu. [Collection of scientific works of the State Tax University], (2), 39–61. DOI: <https://doi.org/10.33244/2617-5940.2.2023.39-61> (accessed 06.25.2024).

3. Lozova H.M., Klymenko V.V., Duksenko O.P. (2020). Problemy ta perspektyvy rozvytku klasteriv v Ukraini. [Problems and prospects of cluster development in Ukraine] // Klasterna polityka innovatsiynoho rozvytku natsional'noyi ekonomiky: intehtatsiynyy ta infrastrukturnyy aspekty: monohrafiya. [Cluster policy of innovative development of the national economy: integration and infrastructural aspects]: monograph / edited by S.V. Smerichevska. Poznań: WSPiA, 14–157.

4. Nikoliuk O.V., Basyurkina N.Y., Bryukhovych D.S. (2023). Vyklyky ta perspektyvy rozvytku ahrarnykh klasteriv v umovakh hlobalizatsiyi. [Challenges and prospects for the development of agrarian clusters in the conditions of globalization] Ukrayins'kyi zhurnal prykladnoyi ekonomiky ta tekhniky. [Ukrainian Journal of Applied Economics and Technology], (4), 381–387. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2023-4-61> (accessed 25.06.2024).

5. Maslygan O.O. (2022). Sutnisne rozumynnya klasteriv hotel'no-restorannoho i turystychnoho biznesu ta spetsyfika rehulyuvannya yikh rozvytku. [Essential understanding of hotel-restaurant and tourist business clusters and specifics of regulation of their development] Investytsiyi: praktyka ta dosvid. [Investments: practice and experience], 2, 17–22.

6. Perspektyvy rozvytku L'vivs'koyi ahlomeratsiyi: sotsial'no-ekonomichnyy analiz. [Development prospects of the Lviv agglomeration: socio-economic analysis] Analitychnyy zvit. [Analytical report]. 2023. 154 c.

7. L'vivs'ka ahlomeratsiya. [Lviv agglomeration] URL: <https://city-adm.lviv.ua/lmr/lviv-agglomeration> (accessed 15.04.2024).

8. L'vivs'kyi IT Klaster sered peremozhtsiv konkursu "Partnerstvo zarady staloho rozvytku – 2023". [The Lviv IT Cluster is among the winners of the «Partnership for Sustainable Development - 2023» competition] URL: <https://itcluster.lviv.ua/lvivskyj-it-klaster-sered-peremozhcziv-konkursu-partnerstvo-zarady-stalogo-rozvytku-2023/> (accessed 17.04.2024).

9. Bez zrostannya: pidsumky eksportu IT-poslug za 2023 rik. [No growth: the results of the export of IT services for 2023] URL: <https://itcluster.lviv.ua/bez-zrostannya-pidsumky-eksportu-it-poslug-za-2023-rik/> (accessed 12.03.2024).

10. L'vivs'kyi oboronnyy klaster: ofitsiynyy sayt. [Lviv defense cluster: official website] URL: <https://www ldc-ua.org/aboutus> (accessed 22.05.2024).

11. U L'vovi stvoryly klaster transportu ta lohistyky. [The transport and logistics cluster was created in Lviv] URL: https://tvoemisto.tv/news/u_lvovi_stvoryly_klaster_transportu_ta_lohistyky_162355.html (accessed 22.05.2024).

12. L'vivs'kyi klaster transportu ta lohistyky: ofitsiynyy sayt. [Lviv transport and logistics cluster: official website] URL: <https://lctl.com.ua/uk/> (accessed 27.05.2024).

13. L'vivs'ka ta navkolyshni hromady khochut' stvoryty turystychnyy klaster. [Lviv and surrounding communities want to create a tourist cluster] URL: <https://city-adm.lviv.ua/news/tourism/300815-lvivska-ta-navkolyshni-hromady-khochut-stvoryty-turystychnyy-klaster> (accessed 27.05.2024).

14. Stratehiya rozvytku Pustomyivs'koyi ob'yednanoyi terytorial'noyi hromady na 2022-2027 rr. [Development strategy of Pustomyivska united territorial community for 2022-2027] URL: https://rada.info/upload/users_files/04372187/5b224ede7d67101186b78e5f6d294e0e.pdf (accessed 29.05.2024).

ЕЛЕКТРОННИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
СТАЛОГО РОЗВИТКУ**

Том 1, № 1, 2024

ELECTRONIC SCIENTIFIC JOURNAL

**CURRENT PROBLEMS
OF SUSTAINABLE
DEVELOPMENT**

Vol. 1, № 1, 2024

Головний редактор – Золковер Андрій Олександрович

Видано у авторській редакції

Київ 2024

Підписано до публікації 12.08.2024

Адреса редакції:

01133, м. Київ, вул. Мечнікова, буд. 4/1, оф. 19А

Контактний телефон: +38 (044) 222 58 89

Контактний телефон: +38 (067) 333 45 56

E-mail: info@csr.com.ua

3041-1807